

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İLE YÜRÜTÜLEN ORTAK PROGRAM)

**ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA, NEOLİTİK DÖNEM'DEN İLK TUNÇ
ÇAĞI'NIN SONUNA KADAR LİKYA VE PİSİDYA BÖLGELERİNDE GÖRÜLEN
ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN GİRAY ÖZATALAY

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNEM TÜRKTEKİ

BİLECİK, 2021

10299161

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İLE YÜRÜTÜLEN ORTAK PROGRAM)

**ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA, NEOLİTİK DÖNEM'DEN İLK TUNÇ
ÇAĞI'NIN SONUNA KADAR LİKYA VE PİSİDYA BÖLGELERİNDE GÖRÜLEN
ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN GİRAY ÖZATALAY

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNEM TÜRKTEKİ

BİLECİK, 2021

10299161

BEYAN

“Arkeolojik Veriler Işığında, Neolitik Dönem'den İlk Tunç Çağı'nın Sonuna Kadar Likya ve Pisidya Bölgelerinde Görülen Ölü Gömme Gelenekleri” adlı yüksek lisans tezini hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte beyan edilmelidir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	
Destek alındı ise;			
Destekleyen Kurum:			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP Bilimsel Araştırmalar Projeleri			
2- TÜBİTAK			
Diğer,.....			

Hasan Giray ÖZATALAY

.../.../2021

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının oluşturulmasında gerek öncesinde gerekse söz konusu dönem içerisinde yaşanan zor pandemi şartlarına rağmen desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sinem TÜRKTEKİ'ye değerli katkı ve emekleri için çok teşekkür eder ve sonsuza kadar minnettar kalacağımı belirtmek isterim.

Maddi ve manevi olarak her zaman desteklerini aldığım, hiçbir zaman eğitim ve bilim yolunda ilerlemekten uzaklaşmamamı sağlayan ve hep bu konuda itici güç olan, başta yakın zamanda kaybettiğim rahmetli babam Ümit ÖZATALAY'a, annem İkbâl ÖZATALAY, ablam Şule Sonay ÖZATALAY ve abim Saffet Ayberk ÖZATALAY'a sevgi, saygı ve şükranlarımı sunarım.

Hasan Giray ÖZATALAY

.../.../2021

ÖZET

ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA, NEOLİTİK DÖNEM'DEN İLK TUNÇ ÇAĞI'NIN SONUNA KADAR LİKYA VE PİSİDYA BÖLGELERİNDE GÖRÜLEN ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Bu çalışma, Likya ve Pisidya bölgeleri içerisinde yer alan arkeolojik yöntemlerle saptanmış olan mağara ve höyükler içerisinde, dönemsel olarak Neolitik Dönem'den İlk Tunç Çağı'nın sonuna kadar ve kazı hafırları tarafından “ölü gömme geleneği” olarak ifade edilmiş bilgiler kapsamında oluşturulmuştur. İlk olarak arkeoloji disiplini içerisinde değerlendirilen “ölü gömme geleneği” başlığı altında ele alınan (mezar tipi vb.) belli başlı bazı uygulamalara değinilerek bu kavramın içeriğinde yer alan arkeolojik verilerin neler olduğu belirtilecektir. Ardından söz konusu bölgenin konumu ifade edildikten sonra, arkeolojik olarak literatürde kronolojiye uygun bir şekilde bölgede Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem ve İlk Tunç Çağı dönemi saptanmış höyük ve mağaralarda elde edilmiş olan mezar bulguları işlenecektir. Her dönem işleyişinin sonunda dönemsel değerlendirme başlığı altında eldeki bulgular genel olarak ifade edilecek, daha sonra genel değerlendirme bölümünde de elde edilen verilerin üzerinden tekrar geçilecektir. Likya ve Pisidya bölgeleri haricinde Anadolu'da yer alan dönem olarak çağdaş yerleşimlerde elde edilmiş olan ölü gömme gelenekleri bulgularından yola çıkılarak oluşturulmuş tablolar ile tez kapsamı dahilinde bölgede ortaya konan bulgular mukayese edilerek benzerlik ve farklılıklar sonuç bölümünde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ölü Gömme Geleneği, Likya ve Pisidya Bölgeleri, Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem, İlk Tunç Çağı.

ABSTRACT

IN THE LIGHT OF THE ARCHAEOLOGICAL DATA, THE BURIAL TRADITIONS SEEN IN THE LYCIAN AND PISIDIAN REGIONS FROM THE NEOLITHIC PERIOD TO THE END OF THE EARLY BRONZE AGE

This study was created within the scope of the information expressed as "the tradition of burials" by excavation excavators, from the Neolithic Age to the end of the Early Bronze Age, within the caves and mounds determined by archaeological methods in the Lycia and Pisidia regions. First of all, some of the main applications (type of burial, etc.) discussed under the title of "burial tradition", which are evaluated within the archeology discipline, will be mentioned and what archaeological data are included in the content of this concept will be specified. Then, after the location of the aforesaid region is stated, it will be tried to examine the grave findings obtained in the mounds and caves identified in the Neolithic, Chalcolithic Period, and Early Bronze Age in accordance with the chronology in the literature. It is planned to consider the burial traditions separately for each period and to make periodic evaluations at the end of the section. However, it is aimed to examine the data as a whole and to present detailed results in the general evaluation section. Apart from the Lycia and Pisidia Regions, it is aimed to evaluate the similarities and differences in the conclusion section by comparing the burial traditions of the region within the scope of the thesis and the tables created on the basis of the findings of the burial traditions found in Anatolia and in contemporary settlements.

Keywords: Burial Tradition, Lycia Region, Pisidia Region, Neolithic Age, Chalcolithic Age, Early Bronze Age.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
RESİMLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİNİ OLUŞTURAN TEMEL UYGULAMALAR.....	2
2.1. MEZAR TİPLERİ.....	2
2.1.1. Basit Toprak Mezar	2
2.1.2. Pithos (Küp) ve Çömlek Mezar	3
2.1.2.1. Pithos (Küp) Mezar	3
2.1.2.2. Çömlek Mezar	4
2.1.2.3. Sahte Pithos Mezar.....	4
2.1.3. Taş Sandık Mezar.....	5
2.1.4. Oda Mezar	6
2.2. MEZAR VEYA MEZARLIKLARIN KONUMU	7
2.2.1. Yerleşim İçi Ölü Gömme (<i>İntramural</i>).....	7
2.2.2. Yerleşim Dışı Ölü Gömme (<i>Ekstramural</i>)	7
2.3. YÖNLENDİRME	7
2.3.1. Başın Yönlendirilmesi	7
2.3.2. Gövdenin Yönlendirilmesi.....	8
2.4. GÖMME BİÇİMİ	8

2.4.1. <i>İnhumasyon</i>	8
2.4.1.1. Birincil Gömüt	8
2.4.1.2. İkincil Gömüt	8
2.4.1.3. Çoklu Gömüt	9
2.4.2. <i>Kremasyon</i>	9
2.5. GÖMME TİPİ	10
2.5.1. <i>Hocker</i>	10
2.5.2. <i>Dorsal</i>	12
2.6. MEZAR ARMAĞANLARI	13
3. ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA, NEOLİTİK DÖNEM'DEN İLK TUNÇ ÇAĞI'NIN SONUNA KADAR LİKYA VE PİSİDYA BÖLGELERİNDE GÖRÜLEN ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ	21
3.1. LİKYA VE PİSİDYA BÖLGESİ COĞRAFİ SINIRLAR	21
3.2. NEOLİTİK DÖNEM BULGULARI	22
3.2.1. Bademağacı	23
3.2.1.1. Konum	23
3.2.1.2. Kazı Tarihçesi	23
3.2.1.3. Tabakalanma	23
3.2.1.4. Mezar Bulguları	24
3.2.2. Höyücek	26
3.2.2.1. Konum	26
3.2.2.2. Kazı Tarihçesi	26
3.2.2.3. Tabakalanma	26
3.2.2.4. Mezar Bulguları	27
3.2.3. Kuruçay	27
3.2.3.1. Konum	27
3.2.3.2. Kazı Tarihçesi	27

3.2.3.3. Tabakalanma	27
3.2.3.4. Mezar Bulguları.....	28
3.2.4. Öküzini Mağarası.....	30
3.2.4.1. Konum	30
3.2.4.2. Kazı Tarihçesi.....	30
3.2.4.3. Tabakalanma	30
3.2.4.4. Mezar Bulguları.....	30
3.2.5. Hacılar	33
3.2.5.1. Konum	33
3.2.5.2. Kazı Tarihçesi.....	33
3.2.5.3. Tabakalanma	33
3.2.5.4. Mezar Bulguları.....	34
3.2.6. Dönemsel Değerlendirme.....	36
3.3. KALKOLİTİK DÖNEM BULGULARI.....	37
3.3.1. Hacılar	38
3.3.1.1. Mezar Bulguları.....	38
3.3.2. Karain Mağarası	39
3.3.2.1. Konum	39
3.3.2.2. Kazı Tarihçesi.....	39
3.3.2.3. Tabakalanma	40
3.3.2.4. Mezar Bulguları.....	41
3.3.3. Kuruçay.....	41
3.3.3.1. Mezar Bulguları.....	41
3.3.3.1.1. Erken Kalkolitik Dönem.....	41
3.3.3.1.2. Geç Kalkolitik Dönem.....	43
3.3.4. Dönemsel Değerlendirme.....	47

3.4. İLK TUNÇ ÇAĞI BULGULARI.....	48
3.4.1. Karataş-Semayük.....	49
3.4.1.1. Konum	49
3.4.1.2. Kazı Tarihçesi.....	49
3.4.1.3. Tabakalanma	49
3.4.1.4. Mezar Bulguları.....	50
3.4.2. Harmanören (Göndürle).....	78
3.4.2.1. Konum	78
3.4.2.2. Kazı Tarihçesi.....	78
3.4.2.3. Tabakalanma	78
3.4.2.4. Mezar Bulguları.....	78
3.4.3. Bademağacı.....	98
3.4.3.1. Mezar Bulguları.....	98
2.4.4. Gökhöyük.....	100
2.4.4.1. Konum	100
2.4.4.2. Kazı Tarihçesi.....	100
2.4.4.3. Tabakalanma	100
2.4.4.4. Mezar Bulguları.....	101
3.4.5. Kuruçay.....	105
3.4.5.1. Mezar Bulguları.....	105
3.4.6. Yüzey Araştırmaları ile Mezar Bulgusu Saptanan Alanlar	106
3.4.6.1. Deniz Tepesi.....	106
3.4.6.2. Düğer / Yarışlı Mezarlığı	106
3.4.6.3. Gavur Evi Tepesi.....	106
3.4.6.4. Kılıçini Mağarası.....	110
3.4.6.5. Kozluçay	111

3.4.6.6. Köşk Tepe.....	111
3.4.7. Dönemsel Değerlendirme.....	112
4. GENEL DEĞERLENDİRME.....	115
5. SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA	129

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1. Likya ve Pisidya Bölgeleri.....	21
Harita 3.2. Neolitik Dönem mezar bulguları saptanan yerler	22
Harita 3.3. Kalkolitik Dönem mezar bulgusu saptanan yerler.....	37
Harita 3.4. İlk Tunç Çağı mezar bulgusu saptanan yerler.....	49

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. Şanidar Mağarası'nda ortaya çıkarılmış olan Neandertal mezarı.....	2
Resim 2.2. Basit toprak mezar örneği (Bakla Tepe).....	3
Resim 2.3. Pithos mezar illüstrasyonu.....	4
Resim 2.4. Kusura'da ortaya çıkarılan sahte pithos mezar örneği (Mezar 3).....	5
Resim 2.5. Taş sandık mezar illüstrasyonu.....	5
Resim 2.6. Alacahöyük Mezar L'nin rekonstrüksiyonu	6
Resim 2.7. Alacahöyük'te görülen oda mezar örneği.....	6
Resim 2.8. Çatalhöyük'te hocker pozisyonunda olan elinde sıvalı kafatası tutan kadın bireye ait mezar	11
Resim 2.9. Dorsal pozisyonunda gömülmüş yetişkin erkek bireye ait mezar (İkiztepe).....	12
Resim 2.10. Karataş-Semayük'te mezar armağanı Askos örneği.....	15
Resim 2.11. Alacahöyük Mezar S, K ve A ₁ 'de ortaya çıkarılmış olan kılıç örnekleri	15
Resim 2.12. Alacahöyük Mezar A'da ortaya çıkarılan tunç çekiç	16
Resim 2.13. Alacahöyük Mezar E'de ortaya çıkarılmış olan gümüşten tören baltası	16
Resim 2.14. Alacahöyük Mezar K'de ortaya çıkarılmış olan altın kabzalı demir hançer	17
Resim 2.15. Alacahöyük Mezar A'da ortaya çıkarılmış olan altından <i>diadem</i> (alınlık)	17
Resim 2.16. Alacahöyük Mezar B ve K'de ortaya çıkarılmış olan altından kap örnekleri	18
Resim 2.17. Alacahöyük mezarlarında ortaya çıkarılmış olan çeşitli ziynet eşyaları	18
Resim 2.18. Alacahöyük Mezar B'de ortaya çıkarılmış olan altından topuz başı.....	19
Resim 2.19. Üzerinde altından topuz başlı bir iğne yer alan altın kemer tokası	19
Resim 2.20. Alacahöyük Mezar B'de ortaya çıkarılmış olan taştan damga mühür.....	19
Resim 2.21. Alacahöyük mezarlarında ortaya çıkarılmış tunç ve gümüşten güneş kursları ...	20
Resim 2.22. Alacahöyük mezar L ve B'de ortaya çıkarılan gümüş kaplı tunçtan boğa ve tunçtan geyik figürü	20

Resim 3.1. EN I / 7 yerleşimine ait basit toprak mezar	24
Resim 3.2. EN II / 4 yerleşimine ait sırt üstü hocker pozisyonunda ortaya çıkarılan mezar... 24	
Resim 3.3. Çocuk ve bebek mezarlarına ait çizimler	25
Resim 3.4. EN II evresinde ortaya çıkarılan köpek mezarına ait çizim.....	25
Resim 3.5. Geç Neolitik Dönem tabakasında ortaya çıkarılmış olan yetişkin mezarı (Sk 1)..	29
Resim 3.6. Kuruçay Höyük Mezarlık Araştırmaları.....	29
Resim 3.7. 1 No'lu mezarlık alanı	31
Resim 3.8. 1 No'lu mezar	31
Resim 3.9. Taş döşeli taban (II No'lu mezar).....	32
Resim 3.10. Taş döşeli taban (V No'lu mezar).....	32
Resim 3.11. Öküzini Mağarası taş sıralı mezar fotoğrafı	33
Resim 3.12. Taban üzerinde ortaya çıkarılmış olan kafatası	35
Resim 3.13. Kadın başı biçimli kap	35
Resim 3.14. Tapınak yapısı altında ortaya çıkarılan çoklu gömüt.....	38
Resim 3.15. Tapınak yapısı altında çıkarılan diğer mezarlar	39
Resim 3.16. Mezar Sk 5 ve üzerine yer alan taş levha	41
Resim 3.17. Sk 6 olarak adlandırılan mezar ve üzerine bırakılan iri taşlar	42
Resim 3.18. Sk 7 olarak adlandırılan mezar	42
Resim 3.19. Ağzı iri çömlek kırıkları ile kapatılmış olan çömlek mezar	44
Resim 3.20. Ağzı yassı taş levha ile kapatılmış bir çömlek mezar.....	44
Resim 3.21. Kemiğe yapışık şekilde bulunan kumaş parçası	45
Resim 3.22. Mezar Sk 10 ve Sk 11	45
Resim 3.23. Bozuk durumda olduğu ifade edilen mezarlar.....	46
Resim 3.24. Karataş-Semayük yerleşim (düz taralı alanlar) ve mezarlık alanları (çapraz taralı alanlar).....	53
Resim 3.25. Pithos mezarlarda ağız yönlerindeki uyum ve üzerlerinde yer alan dairesel taş sıraları.....	54

Resim 3.26. Pithosların zemine belli bir eğimle oturtulması.....	54
Resim 3.27. Yassı taş levha ile kapatıldığı görülen pithos mezar	55
Resim 3.28. Ağzının bir çömlekle kapatıldığı görülen pithos mezar	55
Resim 3.29. Ağzı çömlekle kapatıldıktan sonra üzeri taş ile örüldüğü görülmekte olan pithos mezar	56
Resim 3.30. Mezar içerisine bırakılan armağanlar ile birlikte çoklu gömüt uygulaması	56
Resim 3.31. Pithos mezar dışına armağan olarak bırakıldığı görülen kap	57
Resim 3.32. Diakron (farklı zamanda) yapılmış olan çoklu gömüt.....	57
Resim 3.33. Mezarın üzeri kapandıktan sonra uygulanmış olan dairesel taş sıraları	58
Resim 3.34. Pithosun yerinden kaldırılması işlemi	58
Resim 3.35. Mezar kabı olarak kullanılan pithos ve çömlek örnekleri	59
Resim 3.36. Swastika motifi (kırmızı daire içerisinde)	59
Resim 3.37. Keçi motifleri (kırmızı elips ve daire içerisinde).....	60
Resim 3.38. Çizi bezemeli gaga ağızlı testi	60
Resim 3.39. Kırmızı üzeri beyaz boyalı gaga ağızlı testi	61
Resim 3.40. Siyah üzeri beyaz boyalı ve açkılı testi	61
Resim 3.41. Çizi bezemeli çömlek	62
Resim 3.42. Üç gagalı gaga ağızlı testi.....	62
Resim 3.43. Kabartma bezemeli çömlek örneği	63
Resim 3.44. Kırmızı astarlı tek kulplu tankart.....	63
Resim 3.45. Sepet kulplu çaydanlık.....	64
Resim 3.46. Mercek biçimli kap	64
Resim 3.47. Çark yapımı kase	65
Resim 3.48. Askos	65
Resim 3.49. Üzeri çizi bezemeli minyatür kap	66
Resim 3.50. Üzeri çizi ve nokta bezemeli minyatür kap	66

Resim 3.51. Baş kısmı kırık vaziyette taştan idol örneği.....	67
Resim 3.52. Bronz kolye.....	67
Resim 3.53. Üzeri bezemeli bakır bilezik.....	68
Resim 3.54. “Toggle-pin” olarak adlandırılan iğne.....	68
Resim 3.55. Gümüş iğne.....	69
Resim 3.56. Bakırdan iğne örnekleri	69
Resim 3.57. Altın boncuklar	70
Resim 3.58. Altın kulak tıkaçları	70
Resim 3.59. Gümüş boncuklar.....	70
Resim 3.60. Tunç hançer	71
Resim 3.61. Tunç hançer	71
Resim 3.62. Tunç/bakır ustura	71
Resim 3.63. Tunç/bakır ustura	71
Resim 3.64. Sap delikli taş balta.....	72
Resim 3.65. Taş asa başı.....	72
Resim 3.66. Mezar AQ üzerinde yer alan dairesel taş sırası	73
Resim 3.67. Mezar AQ’nun üzerinde ve içerisinde ayrıca diğer pithos mezarlarda da yer alan taş sıraları	73
Resim 3.68. Kısmen temizlenmiş olan Mezar AQ’nun üstten görünümü	74
Resim 3.69. Kısmen temizlenen Mezar AQ’da görülen dairesel taş dizisi kesiti.....	74
Resim 3.70. Mezar AQ’nun içi ve taban üzerinde görülmekte olan iskelet	75
Resim 3.71. Mezar AQ içerisinde yer alan iskelet	75
Resim 3.72. Zeminde görülen direk delikleri ve daha alt seviyede ortaya çıkarılmış olan taşlar	76
Resim 3.73. Direk delikleri ve taş sırasının ortasında ahşabın oturduğu düşünülen boşluklar	76
Resim 3.74. Mezar AQ’da ortaya çıkarılan gümüş şeritler	77
Resim 3.75. Mezar AQ’da ortaya çıkarılan tunç ustura	77

Resim 3.76. Ağzı çömlekle kapatılmış ve omuz kısmı iri taşlarla örtülmüş olan Mezar V4 ..	81
Resim 3.77. Ağzı yassı kalın taş ve üzeri keramik kırıkları, toprak ve toplama taşlar ile örtülmüş olan Mezar V11	82
Resim 3.78. 3 küpten oluşan Mezar A1 (kırmızı ok ile gösterilmekte).....	82
Resim 3.79. Mezar K3 pithosunun içerisinde armağanları ile hocker pozisyonunda görülen iskelet	83
Resim 3.80. İçerisinde üç bireyin yer aldığı Mezar V5	83
Resim 3.81. Mezar dışı armağan örnekleri	83
Resim 3.82. Anıtsal olarak ifade edilen Mezar T5	84
Resim 3.83. Mezar U4	85
Resim 3.84. Gaga ağızlı testi örnekleri.....	86
Resim 3.85. Depas	86
Resim 3.86. Matara	87
Resim 3.87. Kalaylı bakırdan küpe/yüzük.....	87
Resim 3.88. Kalaylı bakırdan küpe/yüzük Kaynak: (Aktaş, 2019: 132, No:39).....	88
Resim 3.89. Bakır küpe/yüzük.....	88
Resim 3.90. Bakır bilezik	88
Resim 3.91. Bakırdan küre başlı süs iğnesi	89
Resim 3.92. Bakırdan çivi başlı süs iğnesi	89
Resim 3.93. Bakır dikiş iğnesi	90
Resim 3.94. Tunç ustura	90
Resim 3.95. Yaprak formu ustura (tunç)	91
Resim 3.96. Bakır kaşık.....	91
Resim 3.97. Pektoral parçası (arsenikli bakır).....	92
Resim 3.98. U biçimli obje (bakır)	92
Resim 3.99. İdol örnekleri (kireçtaşı)	92
Resim 3.100. Çömlek mezar (Mezar Y1)	93

Resim 3.101. Çömlek mezar Y1 ve içerisinde çıkan mezar armağanları	93
Resim 3.102. Sandık mezar (Mezar P12)	94
Resim 3.103. Mezar P12.....	95
Resim 3.104. Taş kütle mezar (Mezar Ü4).....	96
Resim 3.105. Taş kütle mezarda görülmekte olan 8 biçimli düzenleme	96
Resim 3.106. Taş kütle mezarın güneyinde büyük taşlarla oluşturulmuş dairenin görünümü 97	
Resim 3.107. Taş kütle mezar içerisinde ortaya çıkarılan bakır obje (diadem/pektoral/kemer tokası).....	97
Resim 3.108. İçerisinde iskelet ve armağanlarıyla görülmekte olan pithos mezar.....	98
Resim 3.109. Yoğun tahribe uğradığı belirtilen pithos mezar	99
Resim 3.110. İçerisinde 17-18 yaşlarında bir bireyin yer aldığı çömlek mezar	99
Resim 3.111. Mezar yerini belli etme amacıyla uygulanan dairesel taş sırası	100
Resim 3.112. Pişmiş topraktan mezar armağanları.....	102
Resim 3.113. Pişmiş topraktan mezar armağanları.....	103
Resim 3.114. Taş ve metal eser olarak mezar armağanları	104
Resim 3.115. “Sk 12” ve “Sk 13” birbirini kucaklar vaziyette görülmekte olan iskeletler... 105	
Resim 3.116. Tanımlanan pithos tipleri.....	108
Resim 3.117. Alana açılmış olan çukurlar ve tespit edilen pithos mezarlar.....	109
Resim 3.118. Bezemeli pithos parçası	109
Resim 3.119. Mezar armağanı pişmiş toprak kaplar	110
Resim 3.120. Kılıçini Mağarası’nda bulunan kısa kılıcın çizimi ve fotoğrafı.....	110

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1. Yanma derecesine göre kemiklerde görülen renk değişimi	10
Tablo 2.2. Mezar buluntularının işlevsel ve ritüel evreler olarak genel görünümü.....	14
Tablo 3.1. Bademağacı'nda saptanan yapı katları ve kültür dönemler.....	23
Tablo 3.2. Höyücek'te saptanan tabakalar ve dönemleri.....	26
Tablo 3.3. Kuruçay'da saptanan yapı katları ve dönemler	28
Tablo 3.4. Öküzini Mağarası'nda tespit edilen evreler ve tarihlemeleri	30
Tablo 3.5. Hacılar'da saptanan yapı katları ve dönemleri	34
Tablo 3.6. Likya-Pisidya Bölgesi Neolitik Dönem yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri	36
Tablo 3.7. Karain Mağarası (B Gözü) saptanan jeolojik üniteler ve arkeolojik dönemleri	40
Tablo 3.8. Likya-Pisidya Bölgesi Kalkolitik Dönem yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri	48
Tablo 3.9. Karataş-Semayük'te saptanan evreler ve dönemleri	50
Tablo 3.10. Karataş-Semayük mezar alanlarının kronolojik olarak kullanım farklılıkları	53
Tablo 3.11. Likya-Pisidya Bölgesi İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri	114
Tablo 5.1. Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de görülen ölü gömme gelenekleri	121
Tablo 5.2. Anadolu'da Erken Kalkolitik Dönem'de görülen ölü gömme gelenekleri	122
Tablo 5.3. Anadolu'da Geç Kalkolitik Dönem'de görülen ölü gömme gelenekleri	123
Tablo 5.4. Batı Anadolu'da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri -I-	124
Tablo 5.5. Batı Anadolu'da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri -II-	125
Tablo 5.6. Orta Anadolu'da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri	126

Tablo 5.7. Doğu Anadolu’da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri	127
Tablo 5.8. Güney Doğu Anadolu’da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri	128

KISALTMALAR LİSTESİ

EN: Erken Neolitik

ENÇ: Erken Neolitik Çağ

GN: Geç Neolitik

GNÇ: Geç Neolitik Çağ

EKÇ: Erken Kalkolitik Çağ

GKÇ: Geç Kalkolitik Çağ

İTÇ: İlk Tunç Çağı

OTÇ: Orta Tunç Çağı

TDK GTS: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük

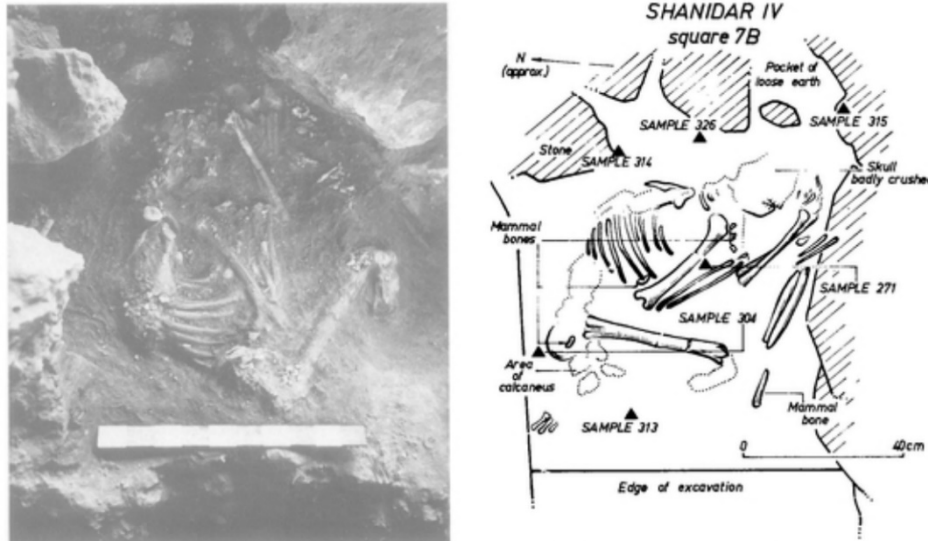
1. GİRİŞ

Ölüm, sözlük anlamı itibariyle bir insanın, hayvanın veya bitkinin yaşamının sona ermesi şeklinde tanımlanmaktadır (TDK GTS, 2020). Gelenek ise, toplumda, geçmişten saygın veya kutsal olarak atfedilip kuşaktan kuşağa aktarılan belirli bir kuralı olan bilgiler veya alışkanlıklardır (TDK GTS, 2020). Kişinin inandığı inanç sistemine ya da bağlı bulunduğu topluluğun geleneklerine göre gömülmesi, örneğin; baş kısmının özel bir anlam içeren yöne doğru yatırılması, tabutla, kefenle veya yakılarak gömülmesi gibi durumlar kuşaktan kuşağa aktarılan yaptırım gücü olan kültürel kurallar olarak tanımlanabilir. Uzak geçmişte yaşamış toplulukların gömüt gelenekleri incelendiğinde ise, arkeolojik veriler bize geleneksel törenler (ölünün yatırılış şekli, yanına armağan bırakılması vb.) hakkında bilgi vermektedir. Gömüt gelenekleri ile ilgili arkeolojik kazılarda elde edilen sonuçlar sayesinde, belli bir coğrafi bölgenin dâhilinde ve bölge dışında çağdaş dönemler içindeki ilişkiler açıkça ortaya konabilmektedir. Bu bakımdan arkeoloji bilimi açısından temel olarak ortaya konan veriler içerisinde gerek çanak çömlek gerekse mimari ile ölü gömme geleneklerinin de önem arz ettiği açıkça ifade edilebilir.

Bu tez çalışması, literatür dahilinde Likya ve Pisidya Bölgeleri içerisinde yer alan arkeolojik veriler ışığında elde edilmiş olan bulgulardan oluşturulmuştur. Söz konusu bölgelerin Neolitik Dönem'den İlk Tunç Çağı'nın sonuna kadar ortaya çıkarılan mezar bulguları tarafımızca aktarıldıktan sonra, her bir dönemin bulguları ifade edilmesinin ardından dönemsel değerlendirme yapılacaktır. Ardından elde edilmiş olan verinin bütünü üzerinden genel değerlendirme de yapıldıktan sonra sonuç bölümünde Anadolu'da yer alan çağdaş dönem yerleşimleri hakkında verilen bilgilerle oluşturulmuş tablolar aracılığıyla Likya ve Pisidya Bölgelerinde ele geçen mezar bulguları mukayese edilerek görülen ortaklıklar veya farklılıklar dile getirilecektir.

2. ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİNİ OLUŞTURAN TEMEL UYGULAMALAR

Kuşaktan kuşağa aktarılmış olan gelenek anlayışını, ölü gömme çerçevesinde değerlendirdiğimizde, bireylerin yerleşim içi ve yerleşim dışında bir noktaya gömülmesi, belirli mezar tiplerinin tercih edilişi ve defin sürecinde yapılan çeşitli işlemler: bireyin tüm vücut halinde mezara konması veya cesede yakılma işleminin uygulanması, bedenin belli bir pozisyonda yatırılarak mezara konması ve yanına çeşitli objelerin armağan olarak bırakılması olarak sayılabilmektedir. Şanidar Mağarası'nda elde edilen bulgulardan yola çıkılarak defin işleminin en erken Orta/Üst Paleolitik Dönem'de gerçekleşmiş olduğu ifade edilebilmektedir (Resim 2.1.) (Leroi-Gourhan, 1975: 562-564; Solecki, 1975: 880-881).

Resim 2.1. Şanidar Mağarası'nda ortaya çıkarılmış olan Neandertal mezarı

Kaynak: (Leroi-Gourhan, 1975: 562, Fig. 1)

2.1. MEZAR TİPLERİ

Genel arkeoloji literatüründe mezar tipi olarak birçok çeşitlilik bulunmakta birlikte, sadece tez kapsamı dahilinde yer alan bölgede saptanmış olan mezar tipleri, bu çalışmanın konusunu oluşturacaktır.

2.1.1. Basit Toprak Mezar

Söz konusu bu mezar tipi geçmişten günümüze dek varlığını sürdürmekte olan ve dünyanın hemen hemen her yerinde birbiri ile bağımlı veya bağımsız topluluklarda tercih edilmiş olduğu görülen mezar tipidir. Uygulama, toprağa daire, dikdörtgen veya elips şeklinde açılmış olan bir çukurun içerisine bireyin bedeninin konulması ve ardından üzerinin toprakla

kapatılması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Resim 2.2.) (Ensert, 1995: 138-157; Uhri, 2010: 98-102).

Resim 2.2. Basit toprak mezar örneği (Bakla Tepe)
Kaynak: (Massa & Şahoğlu, 2011: 167, Resim 3)

2.1.2. Pithos (Küp) ve Çömlek Mezar

Bu mezar tipinde ölünün boyut bakımından toprakta açılan çukura oturtulan küp veya çömlek olarak ifade edilen kaplar içerisine konularak gömütün gerçekleştirilme işlemi yapılmaktadır.

2.1.2.1. Pithos (Küp) Mezar

Ölü bedeninin sivri veya düz dipli, geniş ağızlı, kulplu veya kulpsuz tipleri mevcut olan ayrıca üzerinde bezemeli örneklerinin görüldüğü büyük küp veya depolama kabı içerisine konulması, ardından küpün ağzının çeşitli yöntemlerle (yassı taş levha, bir başka pithos veya çömlek ile kapatma, çömlek kırıkları, iri taş parçaları veya hepsinin bir arada uygulanması) kapatılarak toprağa gömülmesi işlemidir (Resim 2.3.) (Ensert, 1995: 98; Uhri, 2010: 102-108; Massa & Şahoğlu, 2011: 166). Anadolu'da pithos mezar tipinin en erken örnekleri, Köşk Höyük

ve Musular yerleşimlerinin Geç Neolitik Dönem tabakalarında saptanmıştır (Silistireli, 1986: 173-174; Özbaşaran, 2000: 84).

Resim 2.3. Pithos mezar illüstrasyonu

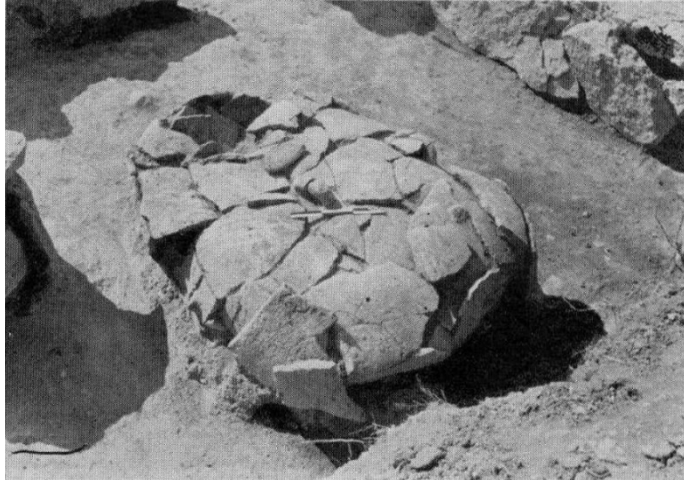
Kaynak: (Selover ve Durgun, 2019: 274, Figure 20-3)

2.1.2.2. Çömlek Mezar

Söz konusu bu mezar tipinde çömlek olarak adlandırılan, ebat bakımından pithoslardan daha küçük olan kapların içerisine bebek veya çocuk bedeni konulduktan sonra ağız kısmının pithos mezarlarda olduğu gibi çeşitli yöntemler ile kapatılarak toprağa gömülmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir (Duru, 1996: 59). Anadolu’da en erken örneğine Pınarbaşı/Bor yerleşiminin Neolitik Dönem tabakalarında görülmüştür (Silistireli, 1983: 82). Ayrıca, cesedin yakıldıktan sonraki kalıntılarının konulması için de “urne” olarak adlandırılan çömleklere konulmasının bu uygulamadan geliştiği düşünülmektedir (Uhri, 2010: 106-108).

2.1.2.3. Sahte Pithos Mezar

İlk olarak Afyon ilinde yer alan Kusura yerleşiminde yapılan kazı çalışmaları sırasında karşılaşılan sahte pithos mezarlar, boydan ikiye ayrılmış bir pithosun mezar içerisinde tabana denk gelen kısmının içerisine cesedin bırakılması ve öbür yarısının bunun üzerine kapatılarak üstünün çanak çömlek kırıkları ile örtülmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Resim 2.4.) (Stewart, 1937: 57-61).

Resim 2.4. Kusura’da ortaya çıkarılan sahte pithos mezar örneği (Mezar 3)
Kaynak: (Steward, 1937: Plate IX, 4)

2.1.3. Taş Sandık Mezar

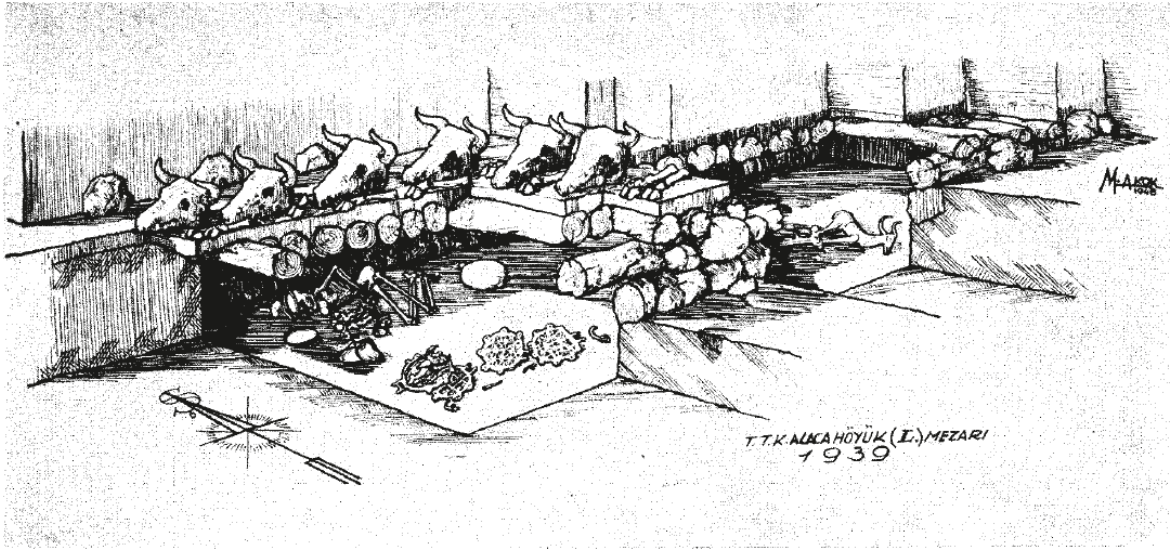
Bu mezar tipi, çevresi taş sırası veya kerpiç ile çevrilmiş olan, üstünün yassı taş levha ile kapatıldığı, taban kısmının normal, sıkıştırılmış toprak veya çakıl taşları ile kaplanmış örneklerinin de görüldüğü mezar tipidir (Resim 2.5.) (Ensert, 1995: 196-223). Anadolu’da bu mezar tipinin en erken örneğine Köşk Höyük’ün Neolitik Dönem tabakalarında saptanmıştır (Silistireli, 1986: 174).

Resim 2.5. Taş sandık mezar illüstrasyonu
Kaynak: (Selover ve Durgun, 2019: 274, Figure 20-3)

2.1.4. Oda Mezar

Bir yapının odasına benzer biçimde oluşturulmasından dolayı oda mezar olarak adlandırılmaktadır (Ensert, 1995: 158). Taştan ve kerpiçten inşa edilmiş, oyularak yapılmış ve üzeri kapak taşları ile örtülü olan basit oda mezar olarak nitelendirilen tipleri mevcuttur (Ensert, 1995: 164-182). İdeal örnek olarak sıklıkla üzerinde durulan Alacahöyük yerleşiminde ortaya çıkarılmış olan oda mezarlara bakıldığında, birkaç metre uzunluğa, yarım metre veya biraz daha fazla bir derinliğe sahip olduğu, tek bölümlü, dikdörtgen plana sahip olup, duvarları taşlarla örülmüş, taşların arası çamur harç ile doldurulmuş ve üzeri ahşap hatıllarla örtülmüş olarak açıklanmaktadır (Resim 2.6. ve Resim 2.7.) (Efe, 2002: 121).

Resim 2.6. Alacahöyük Mezar L'nin rekonstrüksiyonu

Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 100, Abb. 8)

Resim 2.7. Alacahöyük'te görülen oda mezar örneği

Kaynak: (Efe, 2002: 121)

2.2. MEZAR VEYA MEZARLIKLARIN KONUMU

Bireylerin gömülmesi gereken konum gerek ataları, çevresi gerekse inanışları açısından incelenmesi gerektiği belirtilmektedir (Pearson, 1999: 12). Uygulama bakımından yerleşim içi veya yerleşim dışı ayrımının literatür kapsamında ele alındığı görülmektedir (Uhri, 2010: 60). Bu ayrımı belirtmek için kullanılan *intramural* ve *ekstramural* tanımlarında geçen “mural” kavramının kökeni Latince “*murus*” sözcüğünden gelmekte olup, kelime anlamı olarak engel veya sur tanımı içermektedir (Uhri, 2010: 61-75). Başına aldığı “intra” sözcüğü ile surun içi veya yerleşim içini; “ekstra” sözcüğü ile de surun dışı veya yerleşim dışını konum olarak tanımlamaktadır (Uhri, 2010: 61).

2.2.1. Yerleşim İçi Ölü Gömme (*Intramural*)

Yerleşimde yer alan cadde, sokak veya avlu gibi boş alanlara, yapıların taban altlarına veya yapıların birbirleri arasında yer alan boşluklara ölülerin defin işleminin gerçekleştirilmesidir. Anadolu’da *intramural* mezarlık anlayışına ideal olarak en iyi örneğin Konya’da yer alan Çatalhöyük yerleşimi olduğu ifade edilmektedir (Uhri, 2010: 63).

2.2.2. Yerleşim Dışı Ölü Gömme (*Ekstramural*)

Yerleşimin dışında kalan bir konumda belirli bir alan içerisinde gerçekleştirilen defin işlemidir. Anadolu’da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem sonlarından itibaren yaygınlaşmaya başladığı ve günümüzde mevcut yaşantımız içerisinde de yerini aldığı ifade edilmektedir (Özdoğan, 1999: 54; Uhri, 2010: 75). Uygulamanın ortaya çıkışı konusunda dönemde yaşanan tarımsal üretimin etkisinden doğan alan genişlemesi veya bir inanç sisteminin etkili olabileceği düşünülmektedir (Uhri, 2010: 77).

2.3. YÖNLENDİRME

Bedenin başı ve gövdenin özellikle belli bir yöne göre konumlandırılması yönlendirilme kapsamında ele alınmaktadır.

2.3.1. Başın Yönlendirilmesi

Söz konusu uygulama ölü bireylerin başının belirli bir yöne doğru konumlandırılarak gömülmesidir. Yerleşim dışı (*ekstramural*) mezarlıklar ile yoğun bir şekilde görüldüğü ifade edilmektedir (Uhri, 2010: 89-93). Uygulamanın tercih edilmesi açısından güneşin doğuş ve batış yönü üzerinden çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir (Wheeler, 1973: 45-46; Romano, 2020: 1-21).

2.3.2. Gövdenin Yönlendirilmesi

Gövdenin mezar içerisinde sağa veya sola doğru yatırılması ve bu durumun genel bir uygulama olarak gerçekleştirilmesidir. Söz konusu bu uygulamanın Hint-Avrupa toplumlarında cinsiyet farklılıkları üzerine olduğu konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır (Hausler, 2000: 344). Anadolu açısından eldeki verinin yetersiz olması bakımından bu açıdan bir değerlendirme yapılamadığı ifade edilmektedir (Uhri, 2010: 96).

2.4. GÖMME BİÇİMİ

Gömme biçimi olarak ölü gömme gelenekleri kapsamında ele alınan ve gelenek, kültür ve hatta inanç açısından net olarak karşımıza bir farklılığı göstermiş olan tüm vücut olarak gömme (*inhumasyon*) ve yakarak gömme (*kremasyon*) uygulamalarıdır (Uhri, 2010: 55-60).

2.4.1. *Inhumasyon*

Toprağa açılmış olan bir çukura veya oluşturulmuş olan mezar tiplerinden birine bedenin tüm vücut halinde konularak bırakılmasıdır (Uhri, 2010:55). Shanidar Mağarası örneği üzerinden söz konusu gömme biçiminin Orta/Üst Paleolitik Dönem'den beri uygulandığı görülmektedir (Solecki, 1975: 880-881). *Inhumasyon* uygulamasının farklı dönemlerde de baskınlığını sürdürmesi ve uygulamanın devam ederek günümüze kadar gelmesi durumu, bir gelenek olarak halen devam ettiğinin en önemli göstergesidir (Uhri, 2006: 272-274).

Bununla birlikte *inhumasyon* biçiminde görülmekte olan mezarlar içerisinde saptanan birincil gömüt, ikincil gömüt ve çoklu gömüt uygulamalarına değinilmesi gerekmektedir.

2.4.1.1. Birincil Gömüt

Cesedin çürümeye başlamadan defin işleminin gerçekleştirildiği yerde ortaya çıkarılması olarak açıklanabilmektedir (Ünlütürk, 2015: 64-65). Yatış pozisyonu ve kemiklerin konumu gibi detaylardan bu çıkarımın yapılabildiği belirtilmiştir (Ünlütürk, 2015: 65).

2.4.1.2. İkincil Gömüt

Kemiklerin anatomik doğrultusunun bozuk oluşundan yola çıkılarak anlaşılan bu durum, söz konusu cesedin defnedilmeden önce belli bir yerde çürümeye bırakıldığı ve sonra bu konuma getirildiğini göstermektedir (Ünlütürk, 2015: 65).

Birincil ve ikincil gömüt belirlenmesi konusunda yapılan yöntemlerle bazı örneklerde sonuca varılamaması ihtimalinin bulunduğu ve bu durumda daha detaylı olarak analiz edilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Ünlütürk, 2015: 66).

2.4.1.3. Çoklu Gömüt

Bir mezarda iki veya daha fazla kişinin yer alması durumu çoklu gömüt olarak tanımlanmaktadır (Ünlütürk, 2015: 66). Bireylerin mezara konulma zamanı açısından uygulama kendi içerisinde eş zamanlı (*senkron*) ve farklı zamanlı (*diakron*) olarak kategorize edilmektedir (Ünlütürk, 2015: 66). *Senkron* çoklu gömütte mezara bireyler aynı anda konulmaktayken, *diakron* (ardışık) çoklu gömütte ise farklı zaman dilimlerinde aynı mezara bir başka bireyin konulması olarak açıklanmaktadır (Ünlütürk, 2015: 66-67). Bu durum, iskeletlerde saptanan belirli bir düzen veya düzensizliklerden anlaşılmaktadır (Ünlütürk, 2015: 67). Buradan yola çıkılarak, kemiklerin anatomik doğrultusu, kemiklerde görülen insan eliyle oluşturulduğu anlaşılan belirli bir düzen ve bununla birlikte detaylı analizler ile söz konusu çıkarım yapılmaktadır (Ünlütürk, 2015: 67).

2.4.2. Kremasyon

Gömme biçiminin en erken örneği bakımından Mungo Gölü'nde ortaya çıkarılan bulgulara dayanılarak Üst Paleolitik Çağ olduğu görülmektedir (Bowler vd., 1970: 39-60). *Kremasyon*, bedenin gerek yumuşak doku gerekse kemiklerin büyük bölümünün biçimini kaybedinceye kadar yanmaya maruz bırakılmasıdır (Ekmen, 2012: 24). Ardından kemik parçaları ve kül topluluğu “urne” adı verilen bir kabın içerisine konulur ve söz konusu kap da toprağa açılan bir çukur içerisine yerleştirilir (Ekmen, 2012: 24). *Kremasyon* terimi, Latince “*cremare*” olarak yakmak anlamına gelen kelime kökünden türetilmiştir (Ekmen, 2012: 24). Uygulamanın nedeni açısından, yeniden doğuş, kötülüğün uzak tutulması, beden ve ruh temizliği, eksiksiz bir şekilde beden ve ruhun öteki dünyaya ulaşımı görüşlerinin yanında yer tasarrufu ve hijyenin sağlanmaya çalışılması da dile getirilen düşünceler arasında yer almaktadır (Ekmen, 2012: 24). Bunun haricinde ölümün gerçekleşikten sonra ruhun tekrar bedenine geri dönüşünün engellemek ve söz konusu öteki dünyaya geçiş sürecinin hızlandırılması gibi düşünceler de dile getirilmiştir (Ekmen, 2012: 24). Anadolu’da en erken örneklerine ihtimal dahilinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de Çayönü örnek verilirken detaylı olarak incelenmiş ve kesin olarak ifade edildiği görülen yer ise Aşıklı Höyük’tür (Ekmen, 2012: 25-26).

Yakılmış olan iskeletin rengi gömüldüğü toprağın özelliğinden değişebildiği gibi yanma derecesiyle ilişkili olarak renk değiştirebilmektedir (Tablo 2.1.) (Özterzi, 2011: 25). Örneğin toprakta arsenik fazla bulunmaktaysa kemiğin rengi siyaha dönmektedir (Özterzi, 2011: 25).

Tablo 2.1. Yanma derecesine göre kemiklerde görülen renk değişimi

Yanma Derecesi	Kemiklerde Görülen Renk
200-250	Sarımtırak Beyaz veya Fildişi
300-400	Kahverengi veya Koyu Kahve-Siyah
550	Gri veya Gri-Mavi
650-700	Sütbeyaz veya Tebeşir Rengi
800-950	Mat Beyaz
1000-1600	Kemikler erimeye başlar

Kaynak: (Özterzi, 2011: 25)

2.5. GÖMME TİPİ

Gömme tipi, cesedin yatırılış pozisyonuna göre *hocker* ve *dorsal* olarak iki tipte incelenmektedir.

2.5.1. *Hocker*

Bedenin ölüm sertliği olarak ifade edilen “*rigor mortis*” evresinden önce, yan yatırılıp, bacakların dizlerden bükülerek karına doğru çekilmesi ve kolların dirseklerden bükülüp göğüs hizasına getirilmesi şeklinde oluşturulan pozisyonudur (Ünlütürk, 2015: 68). Özetle bedenin ana rahmindeki cenin pozisyonuna getirilerek mezara konulmasıdır (Günay vd., 2011: 235; Ünlütürk, 2015: 68). Uygulanış sebepleri olarak sırasıyla, insanların uyuma şeklini yansıtmaları bakımından tercih edilmiş olması, *hocker*’in yiyecek yeme pozisyonunu benzemesi yönünden armağanların bu sebeple baş kısmına konulduğunun düşünülmesi, ölünün geri gelmesinden korkulması sebebiyle organik kalıntılar üzerinden yola çıkılarak bağlanılarak gömülmesi, koyulduğu yerin küçük olması sebebiyle bükülerek gömülmenin tercih edildiği, *hocker*’in dinlenme pozisyonu olması bakımından uygulanmış olabileceği ve son olarak da geçerliliğini koruduğu ifade edilen anne karnındaki pozisyon olmasından dolayı yeniden doğuşu simgelediği düşünceleri dile getirilmektedir (Uhri, 2010: 84-85).

Resim 2.8. Çatalhöyük'te *hocker* pozisyonunda olan elinde sıvalı kafatası tutan kadın bireye ait mezar
Kaynak: (Haddow ve Knüsel, 2017: 55, Figure 2)

2.5.2. Dorsal

Cesedin sırt üstü olarak düz bir şekilde yatırıldığı pozisyonudur (Ünlütürk, 2015: 69). Bacakların bükülmemesi dışında, kolların gövdeye paralel olabildiği, leğen kemiği (pelvis) üzerinde çapraz birleştirildiği, göğüs üzerinde bağlı veya kafa hizasında uzatılmış şekilde örneklerinin görüldüğü ifade edilmektedir (Ünlütürk, 2015: 69).

Resim 2.9. Dorsal pozisyonda gömülmüş yetişkin erkek bireye ait mezar (İkiztepe)

Kaynak: (Bilgi, 2004: 45, Resim 6)

2.6. MEZAR ARMAĞANLARI

Geleneği oluşturan uygulamalar içerisinde mezara bırakılan eşyalar da önemli bir yer tutmaktadır. Eşya bırakılması açısından, inanç sisteminin geçmiş ile günümüz mukayesesi yapıldığında, bugün ki ölü sonrası var olan öteki dünya anlayışının somuttan soyuta doğru değişkenlik gösterdiği ifade edilmektedir (Uhri, 2010: 136-138). Kısaca söz konusu tarihöncesi dönemler içerisinde yer alan toplumların somut bir öteki dünya anlayışı var olduğu düşünülmektedir (Uhri, 2010: 136-138).

Mezar içerisine bırakılan armağanlara bakıldığında, buluntular açısından işlevsel ve ritüel olarak değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir (Uhri, 2006: 293-344) (Tablo 2.2.). Özetle, Ahmet Uhri'nin değerlendirmesinden yola çıkarak işlevsellik olarak ele alınan özelliklere bakıldığında, minyatür kap, oyuncaklar ve askos gibi özel biçimli kaplar “yaş belirtici” olarak ifade edilmiştir (Uhri, 2010: 138-144). Silah, alet ve ziynet eşyaları gibi mezar armağanları ise “cinsiyet belirtici” olarak nitelendirilmektedir (Uhri, 2010: 145-157). Altın, gümüş vb. gibi değerli hammaddelerden yapılmış çeşitli mezar armağanlarının “statü belirtici veya prestij nesneleri” olarak değerlendirildiği görülmektedir (Uhri, 2010: 158-165). Sadece belirli bir bölgede mezara bırakıldığı görülen organik maddeler (tohum vb.) ve oyuncaklar gibi mezar armağanlarından yola çıkarak bunun “yerel adet olarak nitelendirilen tekil buluntular” olarak değerlendirildiği görülmektedir (Uhri, 2010: 166-169). Yerleşmede gündelik kullanılan bir eşyanın mezar armağanı olarak da bırakıldığı görülmeleri durumu ise “çoğul değerlikli (*multivalent*) buluntular” şeklinde ele alınmıştır (Uhri, 2010: 170-173). Ritüel nesneleri açısından değerlendirmenin içeriğine bakıldığında, ayrılma, geçiş ve bütünleşme olarak üç evre altında toplandığı görülmektedir. İğne, kulak tıkacı, idol, figürin, amulet ve mezar işaretleri gibi buluntuların ölümün gerçekleşmesi süreci olarak “ayrılma evresi”; ziynet eşyası, silah ve organik madde gibi buluntulardan yola çıkılarak öteki dünyaya geçiş sürecini ifade eden “geçiş evresi” ve son olarak da silah, ziynet, asa başı, mühür gibi mezar armağanlarının öteki dünyaya varış ve sonraki süreci olarak “bütünleşme evresi” aşamaları için bırakılmış olabileceği ifade edilmektedir (Uhri, 2010: 174-198).

Değindiğimiz bu değerlendirmelere bakıldığında, armağanlar üzerinden mezara konulan bireyin tanımlanması açısından farklı yorumlamalara gidildiği ve hatta arkeolojiden daha öteye geçilerek felsefi yorumlamaların da işin içine girdiği, ruh kavramı üzerinden söz konusu buluntuların ruh ile belli bir ilişkiye sahip olabileceğinin düşünüldüğünü de bize göstermektedir.

Tablo 2.2. Mezar buluntularının işlevsel ve ritüel evreler olarak genel görünümü

Eserler	Yaş	Cinsiyet	Statü	Yerellik	Multivalent (Çok Değerlikli)	Ayrılma	Geçiş	Bütünleşme
Günlük Kullanım Kapları					+		+	
Minyatür Kapları	+						+(?)	
Oyuncak	+			+			+	+
Asköz	+						+(?)	
Ağırşaklar		+			+		+	+
Tarım ve Diğer İşler İçin Kullanılan Aletleri					+		+	+
Silahlar		+			+		+	+
Takılar / Süs Eşyaları		+	+		+			+
Alınlık / Diadem			+				+	
Metal Kaplar			+				+	
Asa veya Topuz Başı			+					+
Kulak Tıkaçları			+			+		
İğneler			+			+		
İdol, Figürin veya Amulet						+		+
Organik Buluntu		+		+			+	+
Mühür			+					+(?)
Mezar İşaretleri				+	+	+(?)		

Kaynak: (Uhri, 2010: 197, Tablo 12)

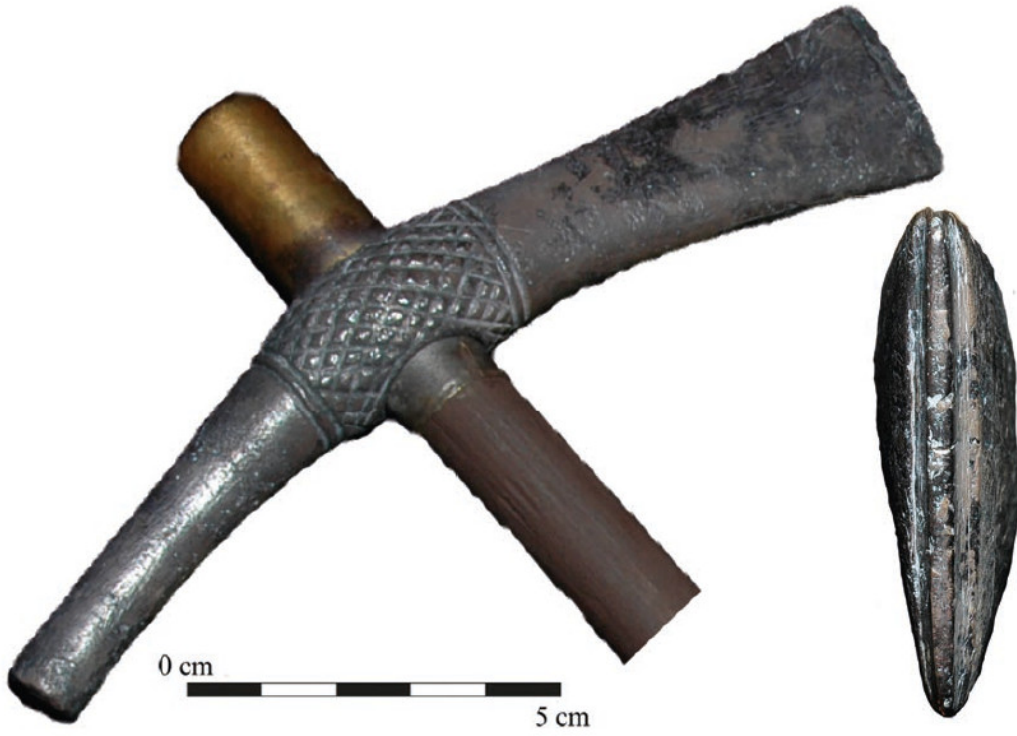
Resim 2.10. Karataş-Semayük'te mezar armağanı Askos örneği
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 76, Fig.10)

Resim 2.11. Alacahöyük Mezar S, K ve A₁ 'de ortaya çıkarılmış olan kılıç örnekleri
Kaynak: (Yalçın & Yalçın, 2018: 106, Abb. 16)

Resim 2.12. Alacahöyük Mezar A'da ortaya çıkarılan tunç çekiç
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 116, Abb. 36)

Resim 2.13. Alacahöyük Mezar E'de ortaya çıkarılmış olan gümüşten tören baltası
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 105, Abb. 14)

Resim 2.14. Alacahöyük Mezar K’de ortaya çıkarılmış olan altın kabzalı demir hançer
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 105, Abb. 15)

Resim 2.15. Alacahöyük Mezar A’da ortaya çıkarılmış olan altından *diadem*(alınlık)
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 103, Abb. 9)

Resim 2.16. Alacahöyük Mezar B ve K’de ortaya çıkarılmış olan altından kap örnekleri
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 107, Abb. 19)

Resim 2.17. Alacahöyük mezarlarında ortaya çıkarılmış olan çeşitli ziynet eşyaları
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 108, Abb. 23)

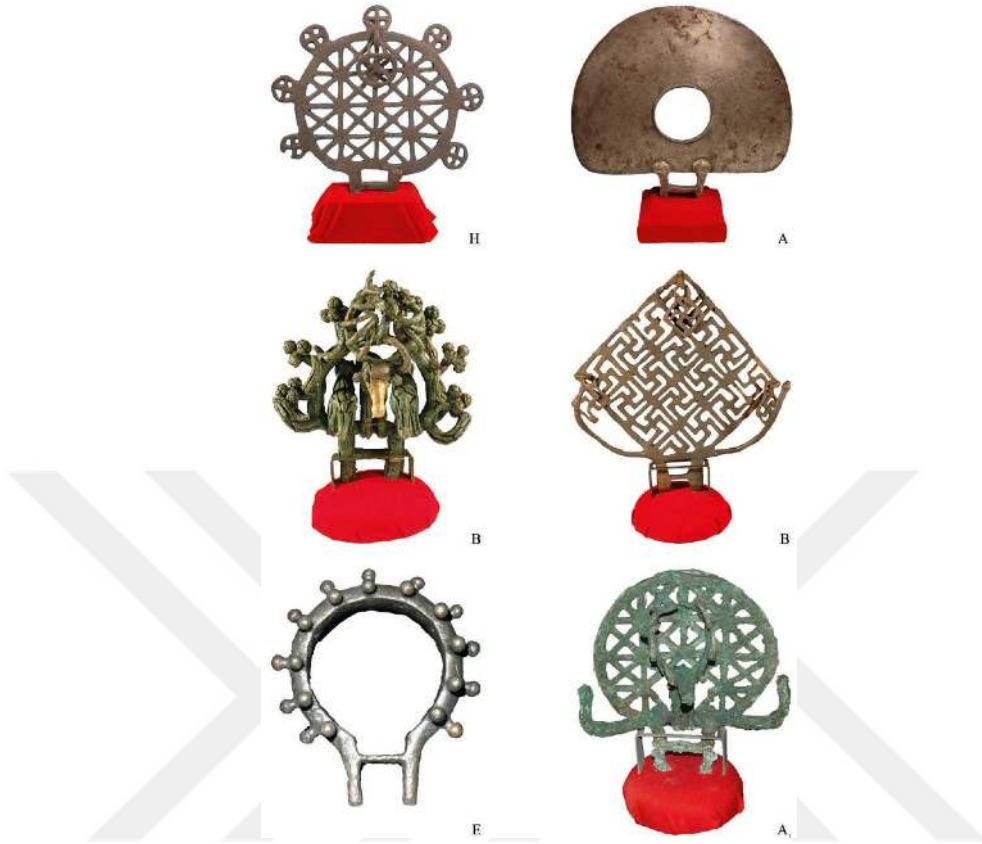
Resim 2.18. Alacahöyük Mezar B’de ortaya çıkarılmış olan altından topuz başı
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 104, Abb. 12)

Resim 2.19. Üzerinde altından topuz başlı bir iğne yer alan altın kemer tokası
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 109, Abb. 27)

Resim 2.20. Alacahöyük Mezar B’de ortaya çıkarılmış olan taştan damga mühür
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 110, Abb. 29)

Resim 2.21. Alacahöyük mezarlarında ortaya çıkarılmış tunç ve gümüşten güneş kursları
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 111, Abb. 30)

Resim 2.22. Alacahöyük mezar L ve B’de ortaya çıkarılan gümüş kaplı tunçtan boğa ve tunçtan geyik figürü
Kaynak: (Yalçın ve Yalçın, 2018: 112, Abb. 31)

3. ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA, NEOLİTİK DÖNEM'DEN İLK TUNÇ ÇAĞI'NIN SONUNA KADAR LİKYA VE PİSİDYA BÖLGELERİNDE GÖRÜLEN ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Bulguların işlenişinden evvel söz konusu tez kapsamı dahilinde yer alan bölgenin coğrafi sınırlarını belirtilmesi gerekmektedir.

3.1. LİKYA VE PİSİDYA BÖLGESİ COĞRAFİ SINIRLAR

Likya bölgesi, Antalya ilinin batı kısmı ile Fethiye Körfezi arasında kalan, günümüzde Teke Yarımadası olarak adlandırılan bölgedir (Uğurlu, 2000: 359). Pisidya bölgesi ise, günümüz Göller Bölgesi olarak adlandırılan Burdur ve Isparta illerini içerisine alan ve Antalya ilinin kuzey kesiminin de sınırları içerisinde dâhil olduğu bölgedir (Harita 3.1.) (Korthold ve Tanrıver, 2016: 28).

Harita 3.1. Likya ve Pisidya Bölgeleri
Kaynak: ArcMAP 10.7

3.2. NEOLİTİK DÖNEM BULGULARI

Çalışmamız kapsamında, araştırılan bölgelerde, Neolitik Dönem tabakalarına sahip yerleşimler veya mağaralar içerisinde, arkeolojik veri açısından hafırler tarafından ifade edilen mezar bulgularına, Erken Neolitik Dönem olarak Bademağacı ve Höyücek; Geç Neolitik Dönem olarak da Öküzini Mağarası, Kuruçay ve Hacılar yerleşmelerinde saptanmıştır (Harita 2.2).

Harita 3.2. Neolitik Dönem mezar bulguları saptanan yerler

Kaynak: ArcMAP 10.7

3.2.1. Bademağacı

3.2.1.1. Konum

Höyük, Antalya ilinin sınırları içerisinde yer alan ve höyüğe de ismini veren Bademağacı beldesinin 2 kilometre kadar kuzeyinde yer almaktadır (Duru ve Umurtak, 2019: 1).

3.2.1.2. Kazı Tarihçesi

İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Refik Duru'nun başkanlığında, Prof. Dr. Gülsün Umurtak'ın da başkan yardımcısı olarak dâhil olduğu bir ekip tarafından 1993 yılında başlayan kazılar 2010 yılına kadar devam etmiştir (Duru ve Umurtak, 2019: 2).

3.2.1.3. Tabakalanma

Tabakalanma olarak, arada boşlukların da yer aldığı höyükte, eskiden yeniye doğru Erken Neolitik, Geç Neolitik, Erken Kalkolitik, Geç Kalkolitik, İlk Tunç Çağı I-II-III, Orta Tunç Çağı ve son olarak Erken Hristiyanlık dönemi içeren yapı katları ortaya çıkarılmıştır (Tablo 3.1.) (Duru ve Umurtak, 2019: 8-9).

Tablo 3.1. Bademağacı'nda saptanan yapı katları ve kültür dönemleri

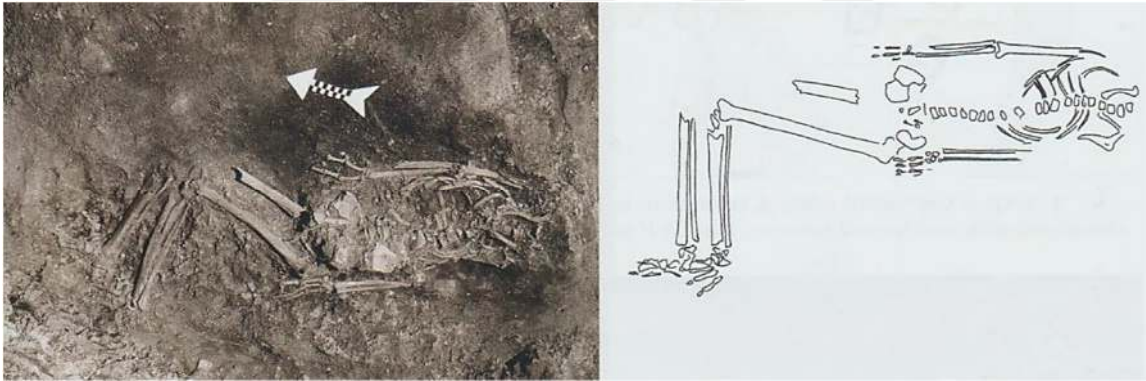
Kültür Dönemi	Yapı Katı
Erken Hristiyanlık	Kilise
Ara	
Orta Tunç Çağı (OTÇ)	OTÇ 1
İlk Tunç Çağı III (İTÇ III)	İTÇ III / 1
İlk Tunç Çağı II (İTÇ II)	İTÇ II/ 1-3
İlk Tunç Çağı I (İTÇ I)	?
Ara	
Geç Kalkolitik (GK)	?
Ara	
Erken Kalkolitik (EK)	?
Geç Neolitik (GN)	GN 1,2
Erken Neolitik II (EN)	EN II 1-3, 3A, 4, 4A, 4B
Erken Neolitik I (EN)	EN I 5-9
Ana Toprak	

Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2019: 9)

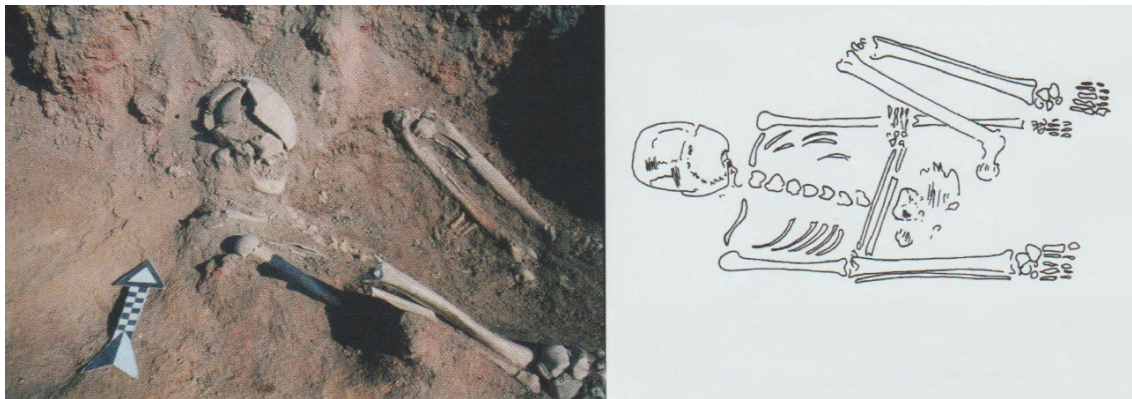
3.2.1.4. Mezar Bulguları

R. Duru tarafından Erken Neolitik Dönem (EN) tabakalarında 50'si gömüt ve diğerleri karışık kemik topluluğu olmak üzere toplam 74 kemik grubunun ortaya çıkarıldığını belirtilmiştir (Duru ve Umurtak, 2019: 30).

Yapılan çalışmalar sonucunda mezarların, basit toprak mezar tipinde, bireylerin *hocker* veya sırt üstü *hocker* pozisyonunda yatırılarak gömüldüğü (Resim 3.1. ve Resim 3.2.), defnedilirken üzerlerindeki eşyalardan kaynaklı bir iki örneğin dışında yanlarına bir armağan bırakılma uygulamasının olmadığı ve EN I evresi haricinde genel olarak iskeletlerde yön uyumuna rastlanmadığı ifade edilmektedir (Duru ve Umurtak, 2019: 30-31). Yerleşim içi olarak yetişkin bireylerden daha fazla bebek ve çocuk gömütleri çıkmasından dolayı, bir yerleşim dışı mezarın var olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Resim 3.3.) (Duru ve Umurtak, 2019: 30). Ayrıca 8 numaralı yapı içerisinde ortaya çıkarılan bireylerin düzensiz kemik topluluğundan yola çıkarak, yangın sırasında kaçamamış olan ev sakinleri olabileceği düşünülmektedir (Duru ve Umurtak, 2019: 96-98). Ayrıca bir adet köpek mezarına da rastlanılmıştır (Resim 3.4.).

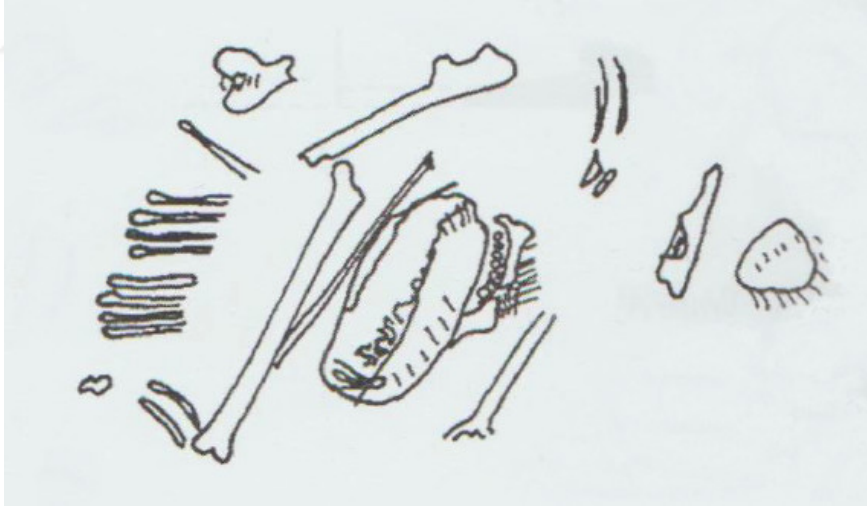
Resim 3.1. EN I / 7 yerleşimine ait basit toprak mezar
Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2019: Levha 22, no: 2)

Resim 3.2. EN II / 4 yerleşimine ait sırt üstü hocker pozisyonunda ortaya çıkarılan mezar
Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2019: Levha 22, no: 3)

Resim 3.3. Çocuk ve bebek mezarlarına ait çizimler
Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2019: Levha 23, no: 4-5)

Resim 3.4. EN II evresinde ortaya çıkarılan köpek mezarına ait çizim
Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2019: Levha 2, no: 6)

3.2.2. Höyücek

3.2.2.1. Konum

Höyük, Burdur şehir merkezinin 30 kilometre kadar güneyinde, Bucak ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Duru ve Umurtak, 2005: 1).

3.2.2.2. Kazı Tarihçesi

Prof. Dr. Refik Duru tarafından 1989-1992 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Duru ve Umurtak, 2005: 2-5).

3.2.2.3. Tabakalanma

Tabakalanma bakımından eskiden yeniye doğru Erken Neolitik Dönem, Geç Neolitik Dönem ve Erken Kalkolitik Dönem olarak, 4 tabaka içerisinde 3 dönem bulgularına rastlanılmıştır (Tablo 3.2.) (Duru ve Umurtak, 2005: 5).

Tablo 3.2. Höyücek'te saptanan tabakalar ve dönemleri

Tabaka	Dönem
Karışık Birikim	Erken Kalkolitik Çağ (EKÇ)
Ara	
Kutsal Alanlar Dönemi (KAD)	Geç Neolitik Çağ (GKÇ)
Ara	
Tapınak Dönemi (TD)	Erken Neolitik Çağ (ENÇ)
Ara	
Erken Yerleşmeler Dönemi (EYD)	Erken Neolitik Çağ (ENÇ)
Ana Toprak	

Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2005: 5)

3.2.2.4. Mezar Bulguları

Çalışmalar neticesinde, yerleşimde sadece Tapınak Dönemi (TD) evresi tabakaları içerisinde 1 adet mezara rastlanıldığı belirtilmekte olup, söz konusu gömüt, yeni doğan bir bebeğe ait olduğundan dolayı detaylı bir bilgi verilemediği ifade edilmektedir (Duru ve Umurtak, 2005: 26). Ayrıca ortaya çıkarılan mezarda armağana rastlanılmadığı da belirtilmiştir (Duru ve Umurtak, 2005: 26).

R. Duru, yerleşimde başka bir mezar buluntusuna rastlanılamamasının, gömütlerin yerleşme dışında bir yerde gerçekleştirildiğini ve bölgedeki diğer yerleşmelerle birlikte, Burdur Bölgesi'nde Neolitik Dönem içerisinde baskın olarak görülen yerleşim dışı gömüt (*ekstramural*) uygulamasının Höyücek'te de söz konusu olabileceği söylemektedir (Duru ve Umurtak, 2005: 26).

Höyücek'te mezarlara rastlanılmamasının bir diğer sebebi ise, yerleşmenin tapınak olarak konumlandırılmış olması ve asıl yerleşim merkezinin/merkezlerinin, alanın dışında yer almasından kaynaklanıyor olması olabilir. Sadece kutsal alan olarak planlanan yapı gruplarının içinde ya da çevresinde gömütlere rastlanılmamış olması olası bir durum olarak kabul edilmelidir.

3.2.3. Kuruçay

3.2.3.1. Konum

Höyük, Burdur il merkezinden batı istikametine doğru, Tefenni ve Yeşilova ilçelerine giden karayolunun üzerinde yer alan, adını aldığı Kuruçay köyünün sınırları içerisinde yer almaktadır (Duru, 1994: 1).

3.2.3.2. Kazı Tarihçesi

60'lı ve 70'li yıllarda yapılan yüzey araştırmalarıyla veri toplanmış olan höyükte, Prof. Dr. Refik DURU tarafından 1978-1988 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Duru, 1994: 2-3).

3.2.3.3. Tabakalanma

Höyükte yapılan çalışmalarda 13 yapı katı tespit edilmiş olup, eskiden yeniye doğru kronolojik olarak Erken Neolitik Dönem, Geç Neolitik Dönem, Erken Kalkolitik Dönem, Geç Kalkolitik Dönem, İlk Tunç Çağı I ve İlk Tunç Çağı II dönemini içermektedir (Tablo 3.3.) (Duru, 1994: 6).

Tablo 3.3. Kuruçay’da saptanan yapı katları ve dönemler

Yapı Katı		Dönem	
1. Yapı Katı		İlk Tunç Çağı II (İTÇ II)	
2. Yapı Katı		İlk Tunç Çağı II-I (İTÇ II-I)	
Ara			
3. Yapı Katı		Geç Kalkolitik Çağ (GKÇ)	
3A. Yapı Katı			
Ara			
4. Yapı Katı		Geç Kalkolitik Çağ (GKÇ)	
5. Yapı Katı			
6. Yapı Katı			
6A. Yapı Katı			
Ara			
7. Yapı Katı		Erken Kalkolitik Çağ (EKÇ)	
8. Yapı Katı			
9. Yapı Katı			
10. Yapı Katı			
Ara			
11. Yapı Katı		Geç Neolitik Çağ (GNÇ)	
Ara			
12. Yapı Katı		Erken Neolitik Çağ (ENÇ)	
Ara			
13. Yapı Katı		Erken Neolitik Çağ (ENÇ)	
Ana Toprak			

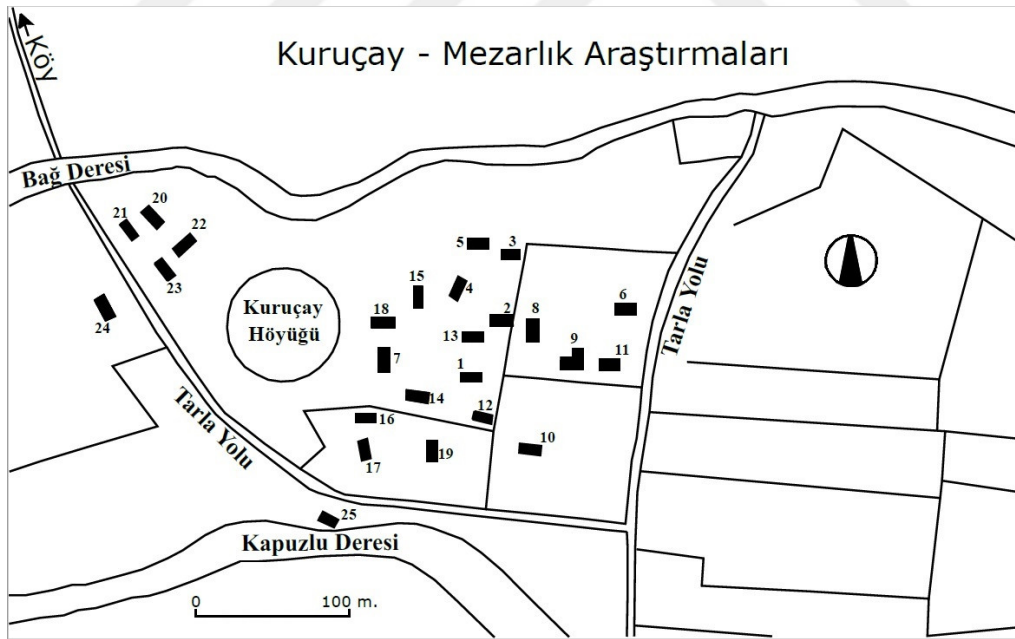
Kaynak: (Duru, 1994: 6)

3.2.3.4. Mezar Bulguları

Geç Neolitik Dönem evresi olarak belirtilen tabakalarda 4 adet mezar ortaya çıkarılmış olup, “Sk 1” ve “Sk 2” olarak ifade edilen yetişkin bireylerin *hocker* pozisyonunda gömüldüğü ifade edilmektedir (Resim 3.5.) (Duru, 1994: 18). Söz konusu yetişkin mezarlarından birinin başına yakın bir konumda çömlek bulunduğu, çocuk gömütlerinin de yanında aşık kemiği ortaya çıkarıldığı belirtilmekte; yatış yönleri ve konumları farklılık göstermekte olduğu ifade edilmektedir (Duru, 1994: 18). Bununla birlikte gömüt sayısının azlığından dolayı yerleşim dışı mezar olması gerektiği R. Duru tarafından ifade edilmiş ve mezar araması çalışmaları gerçekleştirilmiştir; fakat yerleşmenin mezarlık alanı saptanamamıştır (Resim 3.6.) (Duru, 1994: 18).

Resim 3.5. Geç Neolitik Dönem tabakasında ortaya çıkarılmış olan yetişkin mezarı (Sk 1)
Kaynak: (Duru, 1994: Levha 31, no:1)

Resim 3.6. Kuruçay Höyük Mezarlık Araştırmaları
Kaynak: (Duru, 1994: Levha 33, No: 2 üzerinden tekrar çizilmiştir)

3.2.4. Öküzini Mağarası

3.2.4.1. Konum

Mağara, Antalya il merkezinin yaklaşık 30 kilometre kadar kuzeybatısında, Katran Dağı ile Antalya Ovası'nın kesiştiği noktada yer almaktadır (Kartal, 2002: 61).

3.2.4.2. Kazı Tarihçesi

İlk olarak Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından tespit edilen yerde, 1950'li yıllarda bir diğer mağara olan Karain ile ortak çalışmalar gerçekleştirilmiş; uzun bir aradan sonra Prof. Dr. Işın Yalçinkaya tarafından 1989 ile 1999 yılları arasında kazı çalışmaları yapılmıştır (Özbek, 2000: 127; Kartal, 2002: 61).

3.2.4.3. Tabakalanma

Mağarada ele geçen veriler ışığında toplam 4 arkeolojik evre belirlenmiş; genel olarak yoğun şekilde Epi-Paleolitik Dönem bulguları içerdiği ve üst dolgularda Geç Neolitik Dönem ve Kalkolitik Dönem bulgularına rastlandığı ifade edilmektedir (Kartal, 2002: 61; Bulut, 2016: 89; Kartal, 2018: 4-5).

Tablo 3.4. Öküzini Mağarası'nda tespit edilen evreler ve tarihlemeleri

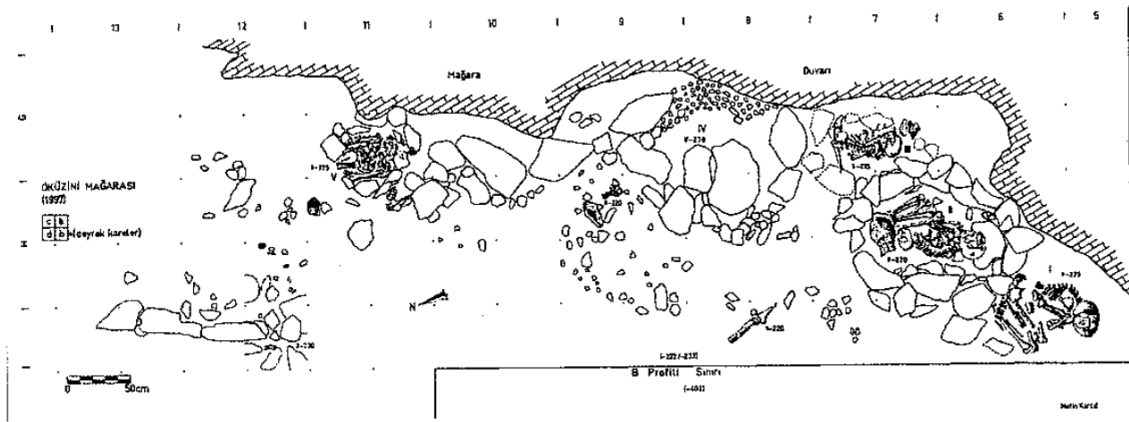
Arkeolojik Ünite	Arkeolojik Seviye	Tarihleme (MÖ)
I	33, 32, 31, 30, 29, 28, 27	17.500/14.500
II	26, 25, 24, 23, 22, 21, 20, 19, 18	14.500/13-12.000
III	17, 16, 15, 14, 13, 12, 11, 10, 9	13-12.000/10.5-10.000
IV	8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0	10.000/6500

Kaynak: (Bulut, 2016: 89, Tablo 1)

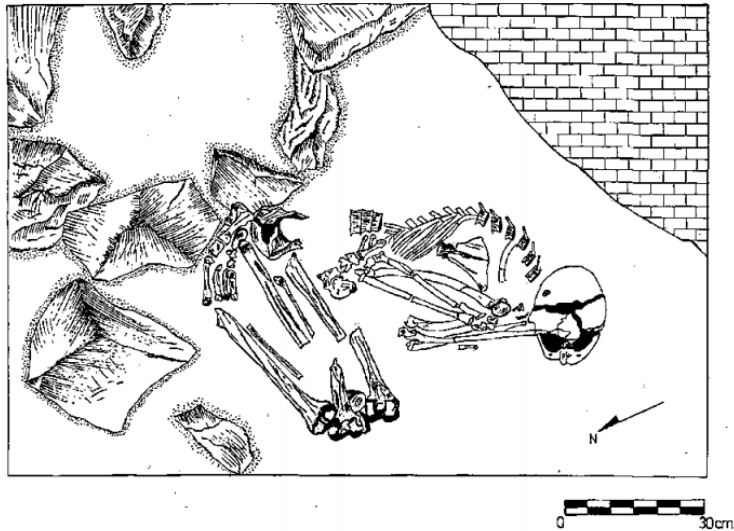
3.2.4.4. Mezar Bulguları

Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten'in gerçekleştirdiği çalışma sırasında Kalkolitik Dönem tabakası olarak nitelendirdiği katmanın altından kadın bireye ait bir iskelet ortaya çıkarılmıştır (Şenyürek, 1958: 465-466; Özbek, 2000: 127; Kartal, 2002: 61). Prof. Dr. Işın Yalçinkaya'nın çalışmalarında ise, 1 no'lu mezarlık alanı olarak isimlendirilen ve mağara içi mezar olması bakımından ilk olduğu ifade edilen yerde açılan çukurlarla Epi-Paleolitik Dönem katmanında tahrip oluşturmuş olan biri boş olmak üzere beş adet mezar açığa çıkarılmıştır (Resim 3.7.) (Yalçinkaya vd., 1999: 41-42). Yetişkin erkek ve kadın ile birlikte iki kız çocuğu olduğu ifade edilen iskeletlerin üçü *hocker* ve biri *dorsal* pozisyonunda mezara konulmuştur (Yalçinkaya vd., 1999: 41). Geç Neolitik Dönem tarihli mezarlara bakıldığında, basit toprak mezar tipinde, etrafı taş sıralı, zemini toprak veyahut taş döşeli olacak şekilde iki farklı tip uygulama görülmektedir

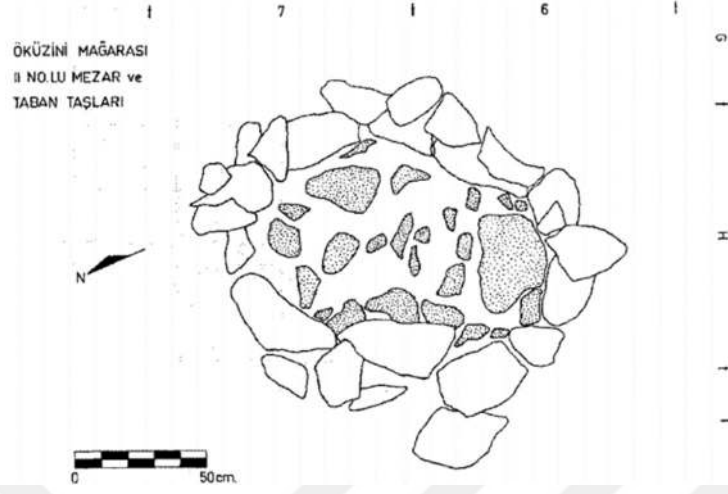
(Resim 3.8., Resim 3.9. ve Resim 3.10.) (Yalçinkaya vd., 1999: 42). Bir mezarda idol, kolye tanesi ve bir kabin ortaya çıkarıldığı, diğerlerinin yanlarında önceden kırılarak bırakılmış olan kaplar yer aldığı ifade edilmektedir (Yalçinkaya vd., 2000: 31). Yüzeye yakınlığından tahribatın yoğun olduğu ifade edilmektedir (Özbek, 2000: 127). Genel olarak iskeletler arasında yön uyumu bulunmamakta olduğu ve mezar içerisine bilinçli kırılan çanak çömlek parçalarının bırakılması durumunun Ege Dünyası ile paralellikler göstermekte olduğu düşünülmektedir (Yalçinkaya vd., 1999: 42). Bununla birlikte, I. Yalçinkaya bu uygulamanın zamansız bir ölüm üzerine yapılmış olabileceği fikri üzerinde durulduğundan bahsetmektedir (Yalçinkaya vd., 1999: 42).

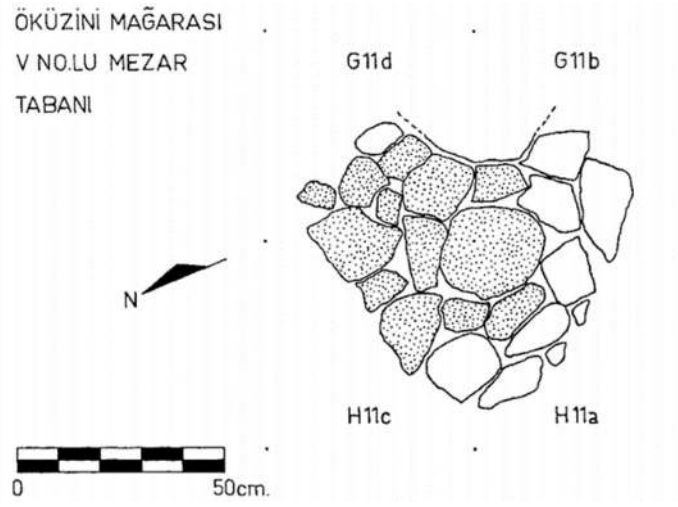
Resim 3.7. 1 No'lu mezarlık alanı
Kaynak: (Yalçinkaya vd. 1998: 47, Çizim 2)

Resim 3.8. 1 No'lu mezar
Kaynak: (Yalçinkaya, 1996: 35, Çizim 6)

Resim 3.9. Taş döşeli taban (II No'lu mezar)
Kaynak: (Yalçinkaya vd. 1999: 49, Çizim 4)

Resim 3.10. Taş döşeli taban (V No'lu mezar)
Kaynak: (Yalçinkaya vd. 1999: 48, Çizim 3)

Resim 3.11. Öküzini Mağarası taş sıralı mezar fotoğrafı
Kaynak: (Kartal, 2002: 62)

3.2.5. Hacılar

3.2.5.1. Konum

Höyük, Burdur il merkezinin 26 kilometre kadar batısında yer almakta olan, ismini de aldığı Hacılar köyünün sınırları içerisinde yer almaktadır.

3.2.5.2. Kazı Tarihçesi

Kazı çalışmaları, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) tarafından James Mellaart başkanlığında, 1957-1960 yılları arasında gerçekleştirilmiştir (Mellaart, 1970: xiii).

3.2.5.3. Tabakalanma

Yapılan çalışmalar neticesinde, eskiden yeniye doğru Akeramik Neolitik Dönem'e ait 7 yapı katı, Geç Neolitik Dönem'e ait 4 yapı katı ve Erken Kalkolitik Dönem'e ait 5 yapı katı olarak olmak üzere üç dönem bulgularına rastlanılmıştır (Tablo 3.5.) (Mellaart, 1970: 93-95).

Tablo 3.5. Hacılar’da saptanan yapı katları ve dönemleri

Yapı Katı	Dönem
ID-IA	Erken Kalkolitik Dönem Sonu
IIB-V	Erken Kalkolitik Dönem
VI-IX	Geç Neolitik Dönem
Ara	
VII-I	Akeramik Neolitik Dönem
Ana Toprak	

Kaynak: (Mellaart, 1970: 92-95)

3.2.5.4. Mezar Bulguları

Akeramik Neolitik Dönem tabakaları içerisinde mezara rastlanılmamış olmasından kaynaklı, J. Mellaart yerleşim dışı bir mezarlık olma ihtimalinden bahsetmektedir (Mellaart, 1970: 88-89). Ayrıca taban üzerinde ortaya çıkarılmış olan kafatasları J. Mellaart tarafından ata kültü olarak yorumlanmıştır (Resim 3.12.) (Mellaart, 1970: 88). Ayrıca 1980’li yıllarda R. Duru tarafından Hacılar Höyük’te mezarlık arama çalışmaları gerçekleştirilmiş; ancak bir sonuca ulaşamamıştır (Duru, 1986: 335-338). Ortaya çıkan veriler bazında yerleşim dışı mezarlık geleneğinin Geç Neolitik Dönem tabakaları içerisinde de devam ettiği belirtilmektedir (Mellaart, 1970: 89). Geç Neolitik – Erken Kalkolitik Çağ geçiş evresi olarak ifade edilen VI/V. tabakasında yer alan iki yapının taban altında, birinde bir diğerinde ise üst üste iki bireye ait toplam üç mezar saptanmıştır (Mellaart, 1970: 88-89). Üç bireyde *hocker* pozisyonunda yatırılmıştır (Mellart, 1970: 88-89). Mezar armağanları olarak Q.6 yapısındaki mezarda kadın başı biçimli bir kap, kırmızı monokrom bir kâse ve kemik iğne ele geçirilmiştir. Q.2 yapısının içerisinde ortaya çıkarılan üst üste gömütün üstte olanın da ise taş kap ve boncukların ortaya çıkarıldığı ifade edilmektedir (Mellart, 1970: 88-89).

Resim 3.12. Taban üzerinde ortaya çıkarılmış olan kafatası
Kaynak: (Mellaart, 1970: 5, b)

Resim 3.13. Kadın başı biçimli kap
Kaynak: (Mellaart, 1970: 111, No: 1)

3.2.6. Dönemsel Değerlendirme

Neolitik Dönem bakımından ele aldığımız yerleşimler kapsamında sadece Çanak Çömlekli Neolitik Dönem verilerinin saptanması sebebiyle, yalnızca bu evre ile ilgili bir değerlendirme yapılabilmektedir. Bununla birlikte ortaya çıkarılmış sayıca az olarak saptanmış olan bulguların bölgesel anlamda genel olarak değerlendirilmesi, tam anlamıyla nihai bir sonuç teşkil etmemekte, yalnızca ele geçen verilerin birbirleri ile mukayesesi kapsamında görülen ortak veya farklı özellikler dile getirilebilmektedir.

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem bulgusu saptanan yerleşimlerde hem Erken hem de Geç Neolitik Dönem’de ortak olarak, basit toprak mezar tipi, *inhumasyon* gömme biçimi ve *hocker* pozisyonunun uygulanması; yapıların taban altları veyahut yerleşimlerin diğer yerlerinde de gömütün gerçekleştirildiği net olarak gözükmemektedir (Tablo 3.6.). Yön birliği anlayışının sadece Bademağacı’nda Erken Neolitik evrelerinden EN I evresi dışında genel olarak görülmemektedir. Ele geçen mezar adedine bakılarak hem Erken hem de Geç Neolitik Dönem’de (Öküzini’nin mağara içi mezarlık olması dışında) yerleşim dışında bir mezarlık olma ihtimalinin açıkça hafirler tarafından da ifade edildiği görülmektedir. Mezar armağanları kapsamında değerlendirdiğimizde Erken Neolitik mezarlarında genel bir armağan uygulaması görülmemekteyken, Geç Neolitik Dönem’de ele geçen bulgulara bakıldığında, keramik, kemik alet, taş kap ve boncukların ölü yanına bırakıldığı görülmektedir.

Tablo 3.6. Likya-Pisidya Bölgesi Neolitik Dönem yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri

Höyük / Mağara	Saptanan Mezarların Konumu	Mezar Tipi	Saptanan Mezar Armağanları	Gömme Tipi	Gömme Biçimi	Mezarların Saptandığı Dönem
Bademağacı	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Boncuk (?)	<i>Hocker</i>	<i>İnhumasyon</i>	Erken Neolitik Dönem
Höyücek	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	-	<i>İnhumasyon</i>	
Kuruçay	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik ve aşık kemiği	<i>Hocker</i>	<i>İnhumasyon</i>	Geç Neolitik Dönem
Öküzini Mağarası	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik, taş (kap, alet, boncuk) ve kemik (alet)	<i>Hocker - Dorsal</i>	<i>İnhumasyon</i>	
Hacılar	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik, taş (kap, boncuk) ve kemik (alet)	<i>Hocker</i>	<i>İnhumasyon</i>	

3.3. KALKOLİTİK DÖNEM BULGULARI

Çalışmamızın coğrafi kapsamı içerisinde, Kalkolitik Dönem mezar bulgularına Hacılar, Karain Mağarası ve Kuruçay yerleşmelerinde saptanmıştır (Harita 3.3.).

Harita 3.3. Kalkolitik Dönem mezar bulgusu saptanan yerler
Kaynak: ArcMAP 10.7

3.3.1. Hacılar

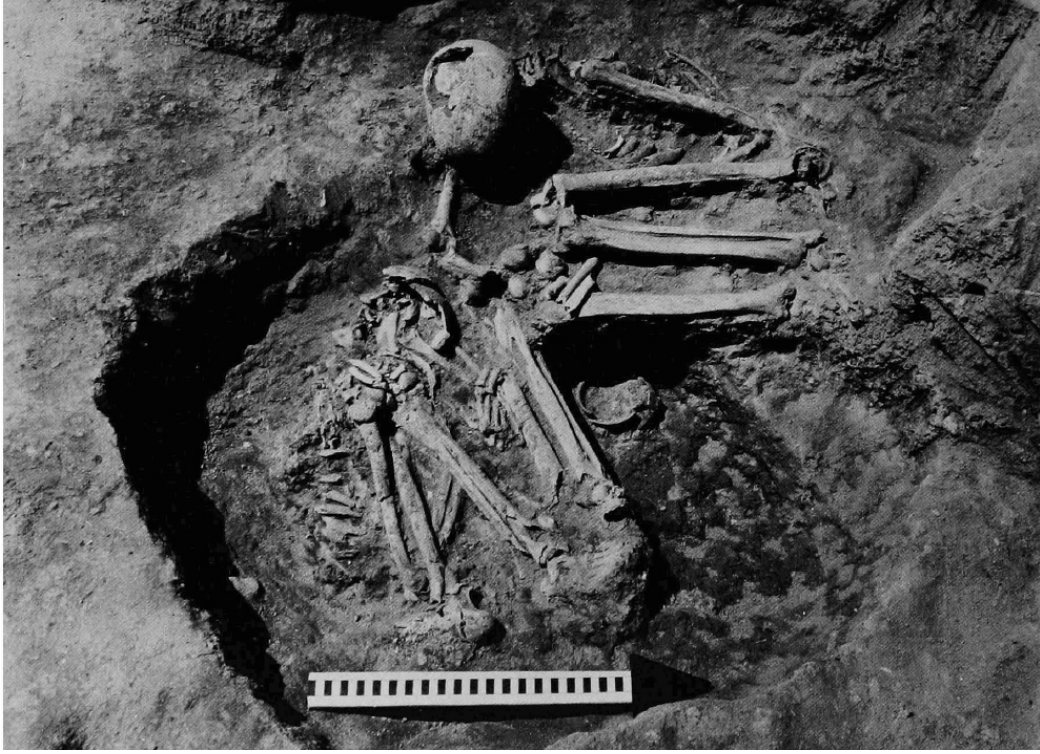
3.3.1.1. Mezar Bulguları

Erken Kalkolitik Dönem tabakalarında genel olarak çoklu gömütlerle birlikte toplam 17 mezar ve 19 iskelete ortaya çıkarılmış olduğu belirtilmekte ve bu doğrultuda söz konusu yerleşimde *ekstramural* bir mezarlık olması gerekliliği J. Mellaart tarafından ifade edilmektedir (Mellaart, 1970: 90). Sayıca dağılımlarına göre en yoğun Hacılar IV de P.VI.I ve 2 olarak adlandırılan yapıların taban altlarında toplam 8, Hacılar III'te 1, Hacılar IIA'da tapınak yapısının taban altında biri anne ve çocuğun olduğu çoklu gömüt ile toplam 3 ve Hacılar IB'de ise bir yapı içerisinde 5 mezar açığa çıkarıldığı ifade edilmektedir (Mellaart, 1970: 88-90). Oval çukurlar açılarak, basit toprak mezar tipinde, *inhumasyon* gömme biçimi ve hocker pozisyonunun tüm mezarlarda uygulandığı görülmektedir (Mellaart, 1970: 89). İskeletlerin yönlendirilmesindeki uyumun, sadece Hacılar IV evresinde sağa yatırılmış ve kuzeye bakar şekilde olduğu belirtilmiştir (Mellaart, 1970: 89). Mezar armağanlarına bakıldığında tabaka bilgileri ile birlikte, Hacılar IV'te mezarların yarısında bir veya birden fazla kap, Hacılar IIA'da tapınak yapısının altında yer alan çoklu gömütte annenin ve çocuğun yanında da birer kabın ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir (Mellaart, 1970: 90).

Resim 3.14. Tapınak yapısı altında ortaya çıkarılan çoklu gömüt

Kaynak: (Mellaart, 1970: Plate XXXVII, a)

Resim 3.15. Tapınak yapısı altında çıkarılan diğer mezarlar
Kaynak: (Mellaart, 1970: Plate XXXVII, b)

3.3.2. Karain Mağarası

3.3.2.1. Konum

Mağara, Antalya ilinin yaklaşık 30 kilometre kuzeybatı tarafında yer almakta olan Yağca köyü sınırları içerisinde kalmaktadır (Taşkiran, 2002: 50).

3.3.2.2. Kazı Tarihçesi

İlk olarak, Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından aralıklar olmakla birlikte 1946-1973 yılları arası, Prof. Dr. Işın Yalçinkaya tarafından 1985-2014 yılları arası ve son olarak Prof. Dr. Harun Taşkiran tarafından 2015 yılından günümüze değin kazı çalışmaları devam ettirilmektedir (Yalçinkaya, 1986: 21; Yalçinkaya, 1988: 41; Taşkiran, 2002: 50; Yaman, 2013: 3; Yalçinkaya vd., 2016: 235; Taşkiran vd., 2017: 521).

3.3.2.3. Tabakalanma

Mağarada yapılan çalışmalarda kolaylık sağlanması için gözlerin A, B, C, D, E, F ve G olarak isimlendirilmiş olduğu ifade edilmektedir (Yalçinkaya ve Özçelik, 2012: 4). E Gözünde özellikle Alt Paleolitik Dönem ve Orta Paleolitik Dönem verilerinin görüldüğü belirtilmektedir (Aydın, 2018: 1328). B Gözü içerisinde yapılan çalışmalarda, erkenden geçe doğru sırasıyla Orta Paleolitik Dönem, Üst Paleolitik Dönem, Epi-Paleolitik Dönem, Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem, İlk Tunç Çağı ve bunların üzerinde Geç Roma ve Bizans kalıntıları içeren bir dolgunun bulunduğu ifade edilmektedir (Tablo 3.7.) (Aydın, 2018: 1328).

Tablo 3.7. Karain Mağarası (B Gözü) saptanan jeolojik üniteler ve arkeolojik dönemleri

Jeolojik Birim-Ünite	Arkeolojik Dönem
H. I	Karışık Orta Çağ-Roma-Grek
H. II	İlk Tunç Çağı
H. III	İlk Tunç Çağı (?) Kalkolitik
H. IV	Kalkolitik
H. V	Geç Neolitik (?) – Erken Kalkolitik
P. I. 1	Epi-Paleolitik
P. I. 2	Epi-Paleolitik
P. I. 3	Epi-Paleolitik
P. II	Üst Paleolitik
P. III	Orta Paleolitik-Üst Paleolitik Geçiş
P. IV	Orta Paleolitik
P. V	Orta Paleolitik
P. VI	Orta Paleolitik
P. VII	Orta Paleolitik
P. VIII	Orta Paleolitik
P. IX	Orta Paleolitik
P. X	Orta Paleolitik
P. XI	Orta Paleolitik
Ana Kaya	

Kaynak: (Yaman, 2011: 261)

3.3.2.4. Mezar Bulguları

Tipik bir Kalkolitik Dönem olarak belirtilen H.IV seviyesinin plankarelerinde dağınık bir şekilde insan dişi ve kemik parçalarının görüldüğü, bunların çoğunluğunun tamamen ya da kısmen yanık olmalarından dolayı *yarı-kremasyon* uygulamasının ihtimali olarak I. Yalçınkaya tarafından rapor edilmiştir (Yalçınkaya vd., 2014: 240).

3.3.3. Kuruçay

Yerleşimde hem Erken Kalkolitik Dönem hem de Geç Kalkolitik Dönem tabakalarında mezar bulguları rastlandığından dolayı alt başlıklar altında ayrı bir şekilde ele alınacaktır.

3.3.3.1. Mezar Bulguları

3.3.3.1.1. Erken Kalkolitik Dönem

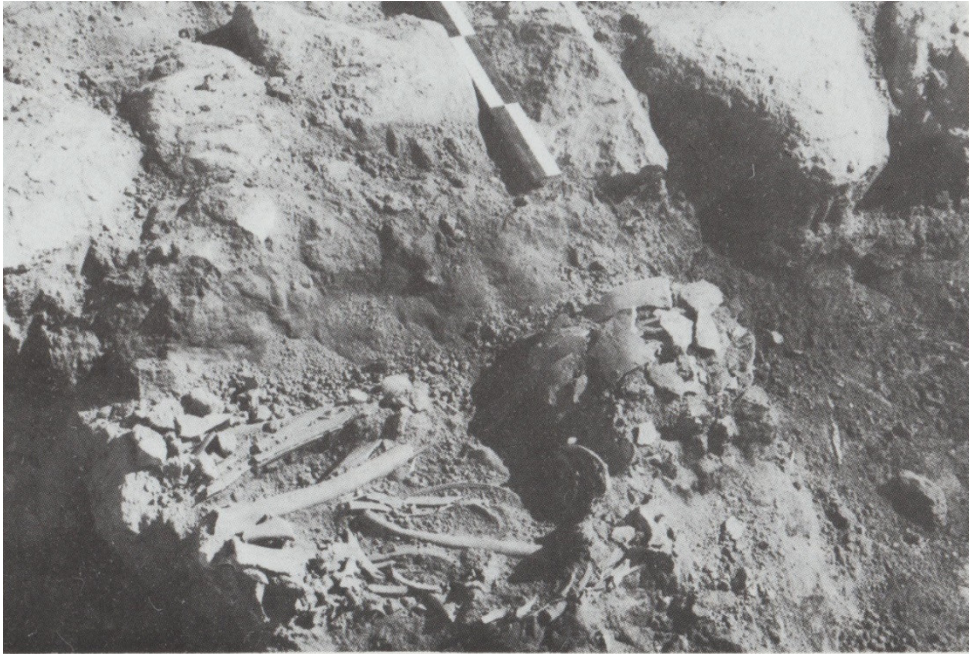
Erken Kalkolitik Dönem (EKÇ) tabakalarında Sk 5- Sk 6 ve Sk 7 olarak adlandırılan 3 adet basit toprak mezar ortaya çıkarılmıştır (Duru, 1994: 18). Dönemi kesin olmakla birlikte, yapı katı bakımından tam olarak anlaşılamadığı belirtilmekte, yatış yönlerinin farklı olduğu ve ikisinin (Sk 5 ve 6) hocker pozisyonunda gömüldüğü belirtilmektedir (Duru, 1994: 18). Tümü yetişkin bireye ait olan gömütlerde, Sk 5 in üzerine yassı bir taş levha konulduğu, Sk 6 da ise gömüldükten sonra ölü üzerine iri taşların dizildiği izlenebilmektedir (Resim 3.16. ve Resim 3.17.) (Duru, 1994: 18). Bu sonuçlardan yola çıkılarak yerleşim dışında mezarlık olması gerekliliği R. Duru tarafından ifade edilmektedir (Duru, 1994: 18).

Resim 3.16. Mezar Sk 5 ve üzerine yer alan taş levha
Kaynak: (Duru, 1994: Levha 32, No: 1)

Resim 3.17. Sk 6 olarak adlandırılan mezar ve üzerine bırakılan iri taşlar
Kaynak: (Duru, 1994: Levha 32, No: 3)

Resim 3.18. Sk 7 olarak adlandırılan mezar
Kaynak: (Duru, 1994: Levha 32, no: 4)

3.3.3.1.2. Geç Kalkolitik Dönem

Yerleşimin Geç Kalkolitik Dönem (GKÇ) tabakalarında önceki dönemden farklı ve yoğun olarak bulgulara rastlandığı ifade edilmekte, yapıların, avlu veya sokak tabanlarının altında bebek ve çocuk birey iskeletlerinin içerisinde görüldüğü 50 adet çömlek mezar ve yetişkin bireylere ait 4 adet basit toprak mezarın ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir (Duru, 1996: 24).

Bebek ve çocuk gömütlerinin gerçekleştirildiği çömlek mezarlar yukarıda da belirtildiği üzere yapı, avlu veya sokak tabanları altına açılan, yaklaşık yarım metrelik çukurlar içerisine yerleştirilmiştir (Duru, 1996: 24). Bir tarafa doğru hafif bir eğik bir şekilde toprağa oturtulan çömleklerin ağzı yassı bir taş levha veya iri çömlek parçaları ile kapatılmış, ardından da toprakla örtülerek gömülmüştür (Resim 3.19. ve Resim 3.20.) (Duru, 1996: 24).

Çömleklerden birinin içerisindeki iskelet, 18-20 yaşlarında bir gence aittir. Bir başka çömlek mezarın içerisinde kemiğe yapışık vaziyette bulunmuş kumaş parçası ve farklı mezarlarda da görülen iplik parçalarından yola çıkılarak ölümlerin kefeneye sarılmış olabileceği ihtimali üzerinde de durulmaktadır (Resim 3.21.) (Duru, 1996: 24).

Bu durumun dışında, incelenen kemiklerin bir kısmında, özellikle çocuk kemiklerinde görülen yanık izleri, net olarak belirtilmese de gömülmeden önce bir yakma işleminin gerçekleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Duru, 1996: 24).

4 adet basit toprak mezardan Sk 8 ve Sk 9 olarak adlandırılan iskeletlerin bozuk durumda olduğu ve sadece kafatası ile uzun kemiklerinin bulunabildiği izlenebilmektedir (Duru, 1996: 24). Sk 10 ve Sk 11 olarak adlandırılan iki iskeletin denk düzlemde ve birbirlerine yakın bir vaziyette olduğu belirtilmekte olup, baş ayak doğrultusu olarak doğu-batı ve batı-doğu şeklinde farklı olduğu, her ikisinin de bacakların karna çekik vaziyette ve kolları da yüz önüne gelmiş olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Resim 3.22.) (Duru, 1996: 24). Mezar eşyaları bakımından ise, genel bir uygulama şeklinde bulgu saptanamamış ancak sadece Sk 8 mezarının yanında boyunlu bir çömlek ele geçirilmiştir (Resim 3.23.) (Duru, 1996: 24).

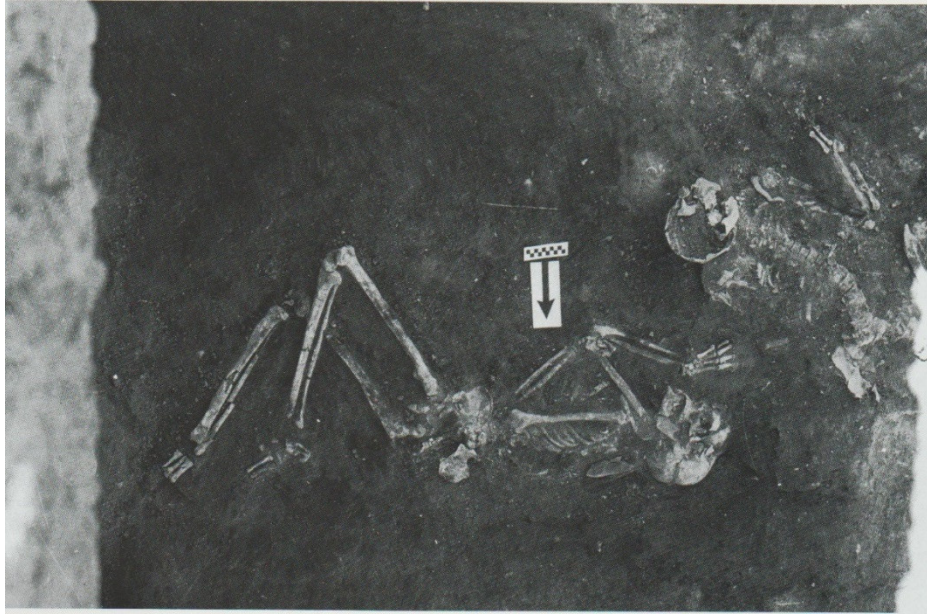
Resim 3.19. Ağız iri çömlek kırıkları ile kapatılmış olan çömlek mezar
Kaynak: (Duru, 1996: Levha 49, No: 1)

Resim 3.20. Ağız yassı taş levha ile kapatılmış bir çömlek mezar
Kaynak: (Duru, 1996: Levha 49, No: 2)

Resim 3.21. Kemiğe yapışık şekilde bulunan kumaş parçası
Kaynak: (Duru, 1996: Levha 51, No:1)

Resim 3.22. Mezar Sk 10 ve Sk 11
Kaynak: (Duru, 1996: Levha 52, No: 1)

Resim 3.23. Bozuk durumda olduğu ifade edilen mezarlar
Kaynak: (Duru, 1996: Levha 51, No: 2)

3.3.4. Dönemsel Değerlendirme

Öncelikle yerleşim sayısı ve ortaya çıkan veri azlığı bakımından dönemsel bir genelleme yapmak açıkçası pek tutarlı olmayacaktır. Ancak, kapsam dahilinde elde edilen verilerden yola çıkılarak, dönemin erken ve geç evrelerinin saptandığı yerlerde görülen mezar bulguları bakımından gerek benzerlik gerekse farklılıklar tarafımızca ifade edilecektir.

Kalkolitik Dönem bulgularına bakıldığında, dönemin erken evresinde, basit toprak mezar tipi ve *hocker* pozisyonunun uygulandığı; Hacılar'da bir evre (Hacılar IV) dışında genel olarak bölgede saptanan mezarlarda yön uyumunun olmadığı görülmektedir. Dönem için bölge genelinde yerleşim dışında bir mezarlığın olması gerekliliği açıkça konunun işlenişinde de beyan ettiğimiz üzere hafirler tarafından dile getirilmiştir. Hacılar'da farklı olarak içerisinde anne ve çocuğun yer aldığı çoklu gömüt, tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Karain Mağarası'nda yarı- *kremasyon* olarak değerlendirilen örnek dışında, bölgede genel olarak görülen uygulama *inhumasyon* şeklindedir. Mezar eşyaları bakımından Hacılar yerleşmesinde saptanan mezarlar çerçevesinde armağan olarak sadece keramik bırakıldığı net olarak ifade edilebilir.

Dönemin geç evresine gelindiğinde ise, tek bir yerleşimden edinilen verilere dayanılarak ifade etmek gerekirse, öncelikle mezar tipinde bir değişim görüldüğü net olarak gözükmemektedir. Fakat, basit toprak mezar örneklerinin de aynı evre içerisinde görülmesi, aynı dönemde iki farklı gömüt anlayışının uygulandığını bize net olarak göstermektedir. Yapıların taban altına, cadde veya sokak olarak nitelendirilen alanlarda, ağızlarının çömlek kırıkları veya yassı bir taş levha ile kapatıldığı çömlek mezarlar, bir örnek hariç, genel olarak çocuk ve bebeklere uygulanan bir mezar tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çömlek mezarlar içerisinde, bir mezarda saptanan örnek bakımından, bireylerin kefen gibi bir kumaşa sarılarak çömlek içerisine konulduğu izlenebilmektedir. Çömlek mezarlarda, formlar incelendiğinde, sıradan kapların tercih edildiği söylenebilir. Bir mezarda yer alan çömlek haricinde genel olarak mezarlarda armağan saptanmamıştır.

Tablo 3.8. Likya-Pisidya Bölgesi Kalkolitik Dönem yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri

Höyük / Mağara	Saptanan Mezarların Konumu	Mezar Tipi	Saptanan Mezar Armağanları	Gömme Tipi	Gömme Biçimi	Mezarların Saptandığı Dönem
Hacılar	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik	<i>Hocker</i>	<i>İnhumasyon</i>	Erken Kalkolitik Dönem
Kuruçay	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	<i>Hocker</i>	<i>İnhumasyon</i>	
Karain Mağarası	<i>Intramural</i>	-	-	-	<i>Yarı-Kremasyon (?)</i>	Erken-Orta Kalkolitik (?)
Kuruçay	<i>Intramural</i>	Çömlek ve Basit Toprak	Keramik (?) (Basit Toprak Mezar)	<i>Hocker</i>	<i>İnhumasyon</i>	Geç Kalkolitik Dönem

3.4. İLK TUNÇ ÇAĞI BULGULARI

Tez kapsamında olan bölge içerisinde mezar bulgularına, Karataş-Semayük, Harmanören (Göndürle), Bademağacı, Kuruçay ve Gökhöyük yerleşimlerinde saptanmıştır (Harita 3.4.). Bunun haricinde ayrı bir başlık altında, kazısı yapılmamış, fakat yüzey araştırması neticesinde ortaya çıkan ve mezar bulgularının görüldüğü veya olabileceği ihtimalinin söz konusu araştırmayı yürüten kişi tarafından ifade edildiği yerlere de değinilecektir. Yerleşimler içerisinde saptanan önceki dönem bulgularına nazaran sayıca fazla olması sebebiyle, baskın ve paralel özellikleri bulunan mezarlar, bir çatı altında değerlendirilip tek bir paragraf içerisinde ifade edilecek ve bunun dışında olan örnekler, ayrı olarak tarafımızca dile getirilecektir.

Harita 3.4. İlk Tunç Çağı mezar bulgusu saptanan yerler

Kaynak: ArcMAP 10.7

3.4.1. Karataş-Semayük

3.4.1.1. Konum

Höyük, Antalya il merkezinin batı istikametinde, Teke Yarımadası'nın sınırları içerisinde bulunan Elmalı ilçesinin 8 kilometre doğusunda yer almaktadır (Warner, 1994: 1).

3.4.1.2. Kazı Tarihçesi

Machteld Johanna Mellink tarafından 1963-1974 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Wheeler, 1973: 9-13; Warner, 1994: iii-iv).

3.4.1.3. Tabakalanma

Yerleşimde yapılan çalışmalar neticesinde alt evreler dâhil olmak üzere toplam 8 evre saptanmış ve höyükte sadece İlk Tunç Çağı dönemi tabakalarına rastlanılmıştır (Warner, 1994:9).

Tablo 3.9. Karataş-Semayük'te saptanan evreler ve dönemleri

Evre	Dönem
Karataş Evre VI	İlk Tunç Çağı IIIA
Karataş Evre V:3	İlk Tunç Çağı II-III Geçiş
Karataş Evre IV-V:2	İlk Tunç Çağı II
Karataş Evre I-III	İlk Tunç Çağı I

Kaynak: (Warner, 1994: 9)

3.4.1.4. Mezar Bulguları

Yapılan kazılar sonucunda ana mezarlık alanı, güneydoğu mezarlığı ve yerleşimin diğer taraflarında yer alan açmalarda mezar bulguları saptandığı belirtilmektedir (Resim 2.24.) (Wheeler, 1973: 16-20). Genel olarak mezarlık alanlarına bakıldığında İlk Tunç Çağı II döneminde yoğun bir kullanımın görüldüğü izlenebilmektedir (Tablo 3.10.) (Warner, 1994: 192). Mezarlar, konum bakımından hem *ekstramural* hem de *intramural* olarak karşımıza gelmektedir (Resim 2.24.) (Mellink, 1967: 256-257; Mellink, 1968: 253-254; Warner, 1994: 174-175; Uhri, 2006: 136; Parlı, 2019: 489). Mezar tipi bakımından pithos ve çömlek mezar yoğun olarak gözükmekte olup, bunun haricinde oda ve basit toprak mezar örneklerine de rastlanmıştır (Wheeler, 1973: 26-27). Ortaya çıkarılan bulgular açısından Karataş-Semayük'ün bölgesel açıdan kilit rol oynadığı ifade edilmektedir (Parlı, 2019: 493).

Pithos mezarlara yetişkinlerin ve çömlek mezarlara da bebek veya çocukların gömüldüğü görülmektedir (Wheeler, 1973: 27-34). Pithoslar genel olarak, dibi aşağı-ağız kısmı yukarı gelecek şekilde yaklaşık 30 derece bir eğiklikte ve ağız kısmı ufak açı farklılıklarıyla birlikte doğuya bakar vaziyette konumlandırılmıştır (Resim 3.25. ve Resim 3.26.) (Mellink, 1964: 272; Wheeler, 1973: 45-46). Bu durumun güneşin doğuşu ile ilgili olabileceği öne sürülmektedir (Wheeler, 1973: 45-46). Beden ve armağanlar yerleştirildikten sonra, pithosun ağzı, sadece bir pithos, çömlek, yassı taş levha veya kap kırıklarından biri uygulanarak kapatıldığı gibi hepsinin bir arada uygulandığı yöntemler ile de kapatılabilmektedir (Resim 3.27., Resim 3.28. ve Resim 3.29.) (Mellink, 1964: 272; Wheeler, 1973: 49). Bedenlerin *hocker* pozisyonunda yerleştirildiği ve hem yanlarına hem de mezarın dışına çeşitli eşyaların bırakıldığı görülmektedir (Resim 3.30. ve Resim 3.31.) (Mellink, 1964: 272; Wheeler, 1973: 59-69). Bununla birlikte, pithos mezarlarda çoklu gömüt olan örneklere de rastlanmıştır (Resim 3.30. ve Resim 3.32.) (Mellink, 1964: 273; Wheeler, 1973: Table 5: I-II). Çoklu gömütün

görüldüğü bu tür mezarların “aile mezarı” olabileceği üzerinde durulmaktadır (Mellink, 1969b: 319). Çömlek mezarlara bakıldığında pithos mezarlarla gerek konum, hocker pozisyonu, armağan bırakılması gerekse kapatılma yöntemleri açısından benzer işlemlerin uygulandığı belirtilmektedir (Mellink, 1964: 272; Wheeler, 1973: 45-48). Bunun dışında Karataş-Semayük açısından ilgi çekici olarak ifade edilen durum, pithos mezarların bazılarında görülmekte olan, mezarın üzeri toprakla örtüldükten sonra, dairesel bir taş sırası ile mezar yerinin belli edilmesidir (Resim 3.25. ve Resim 3.33.) (Mellink, 1969b: 319-320). Söz konusu bu uygulamanın pithoslarda çoklu gömüt ile ilişkili olabileceği ve çömlek mezarlarda görülmemekte olup, bunun nedeninin çömlek mezarların çoklu gömüte uygun olmayışından kaynaklı olabileceği ifade edilmektedir (Mellink, 1965: 241; Mellink, 1969b: 320).

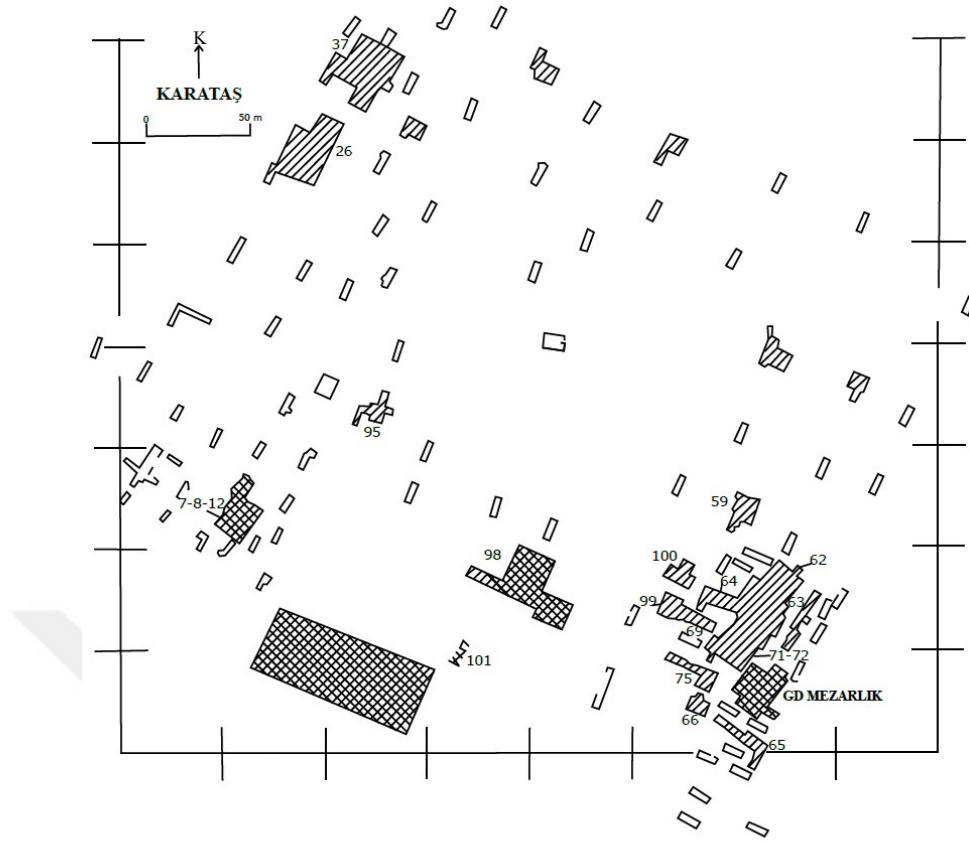
Hem tipolojik hem de ebat bakımından pithos ve çömleklerde çeşitlilik gözükmemektedir (Resim 3.34. ve Resim 3.35.) (Mellink, 1965: 241; Wheeler, 1973: Table 2-3). Pithosların ağız kısmına yakın yerlerde çeşitli motifler (swastika ve keçi) görülmesi sebebiyle özel bir üretim olduğu düşünülmüş, fakat yapı tabanlarında ortaya çıkarılmış olan depolama küpleri ile mukayese edilmesi üzerine mezar için özel üretildiği düşüncesinden vazgeçilmiştir (Resim 3.36. ve Resim 3.37.) (Mellink, 1965: 249; Mellink 1967: 252). Ayrıca M. J. Mellink tarafından pithos üzerinde yer alan motifin, Girit’in MÖ 2. Binyıla tarihli Phaistos Diski’nde görülen bir motif ile ilişkili olabileceği ve Karataş-Semayük’te görülen bu örneğin, diskte görülen motifin öncülü olabileceği dile getirilmiştir (Mellink, 1964: 274-275).

Mezar armağanlarına bakıldığında, baskın olan pişmiş toprak eserlerde en yoğun olarak hemen hemen hepsi el yapımı form ve bezeme bakımından çeşitlilik gösteren çanak çömlekle karşılaşıldığı görülmektedir (Resim 3.37.’den Resim 3.48.’e kadar). Devamında ziynet eşyası, silah ve kesici alet gibi metal eserlerle birlikte idol, balta ve topuz başı gibi çeşitliliğe sahip taş eserlerin ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir (Wheeler, 1973: 59-69).

Tek çocuğun veya çocuk yanında yetişkin bir kadının yer aldığı mezarlarda minyatür kaplar, baş kısmı kırık şekilde taş idoller ve süs eşyaları görüldüğü belirtilmektedir (Resim 3.49., Resim 3.50. ve Resim 3.51.) (Wheeler, 1973: 79-80). Yetişkin kadın bireylerin mezarlarında, ziynet eşyaları ve boncuk gibi çeşitli metal eserler; ağırşak gibi pişmiş toprak eserler ortaya çıktığı belirtilirken, yetişkin erkek bireylerin mezarlarında da silah, kesici alet, şerit, delikli plaklar gibi çeşitli metal eserler ve balta, asa başı gibi çeşitli taş eserlerin bulunduğu ifade edilmektedir (Resim 3.52.’den Resim 3.65’e kadar) (Wheeler, 1973: 80-84). Buradan yola çıkarak söz konusu armağanların cinsiyet ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır (Wheeler, 1973: 84-85).

Ortaya ıkarılan mezarlardan farklı olarak dikkat çeken ve hatta kralî veya soylu bir kişiye ait olabileceği dşişünölen 367 numaralı veya AQ olarak adlandırılan oda mezar ortaya çıkarılmıştır (Mellink, 1969b: 324; Wheeler 1973: 53-54; Uhri, 2006: 136). Pithos gömütlerde görölen ve mezar yerinin belli edilmesi olarak ifade edilen uygulama olan dairesel taş sırası ile üst tarafı çevrilmiş (Resim 3.66 ve Resim 3.67.), fakat alt kısımda pithos yerine çakıl taşları ile dikdörtgen planlı bir yapı izlenimi gösteren bir mezarla karşılaşılmıştır (Resim 3.68.'den Resim 3.73.'e kadar) (Mellink, 1969b: 324-325; Wheeler, 1973: 54-59; Wheeler, 1974: 417; Uhri, 2006: 140-141). M. J. Mellink gerek saptanan ahşap oturma izleri gerekse yassı taş levhanın yer alması sebebiyle bir giriş odası ihtimalini dile getirmiştir (Mellink, 1969b: 325-326). Mezar, ana toprak üzerinde doğu-batı kenarları 2,20 metre ve kuzey-güney kenarları da 3 metre uzunluğa sahip olup, dikdörtgen planlıdır (Mellink, 1969b: 325). Mezarda yer alan iskelet için, kemiklerde görölen uyumsuzluklardan yola çıkarak başka bir yerden getirildiği (ikincil gömüt) ifade edilmektedir (Resim 3.71.) (Mellink, 1969b: 325). Armağan olarak bir bronz ustura ve iki gümüş şerit ortaya çıkarılmıştır (Resim 3.74. ve Resim 3.75.) (Mellink, 1969b: 325; Wheeler, 1973: 55-58). Bölge bakımından ünük bir örnekk olarak ifade edildiği görölen mezarın Alacahöyük'te ortaya çıkarılmış olan kralî oda mezarlar ile ilişkisi üzerinde durulmuştur (Mellink, 1969b: 327; Wheeler, 1973: 58). Ancak, armağanların dönemin bir soylusuna veya kralî statüsüne göre az sayıda bulunması bakımından mezarın kralî oluşu üzerine tartışma bulunmaktadır (Uhri, 2006: 141; Selover ve Durgun, 2019: 275).

Son olarak, ortaya çıkarılan basit toprak mezarlara bakıldığında, farklı alanlarda saptanmış 5 adet mezar ortaya çıkarılmıştır. İskeletler açısından, yön bakımından pithos gömütlerde görölen doğu – kuzeydoğu anlayışına biri hariç bağlı kalındığı, anlaşılabilir olarak net bir şekilde ele geçmiş olan üçünde *hocker* pozisyonunun göröldüğü, fakat yanlarında hediye bulunamadığı için kronolojik olarak net bir şey söylenememektedir (Wheeler 1973: 53-54).

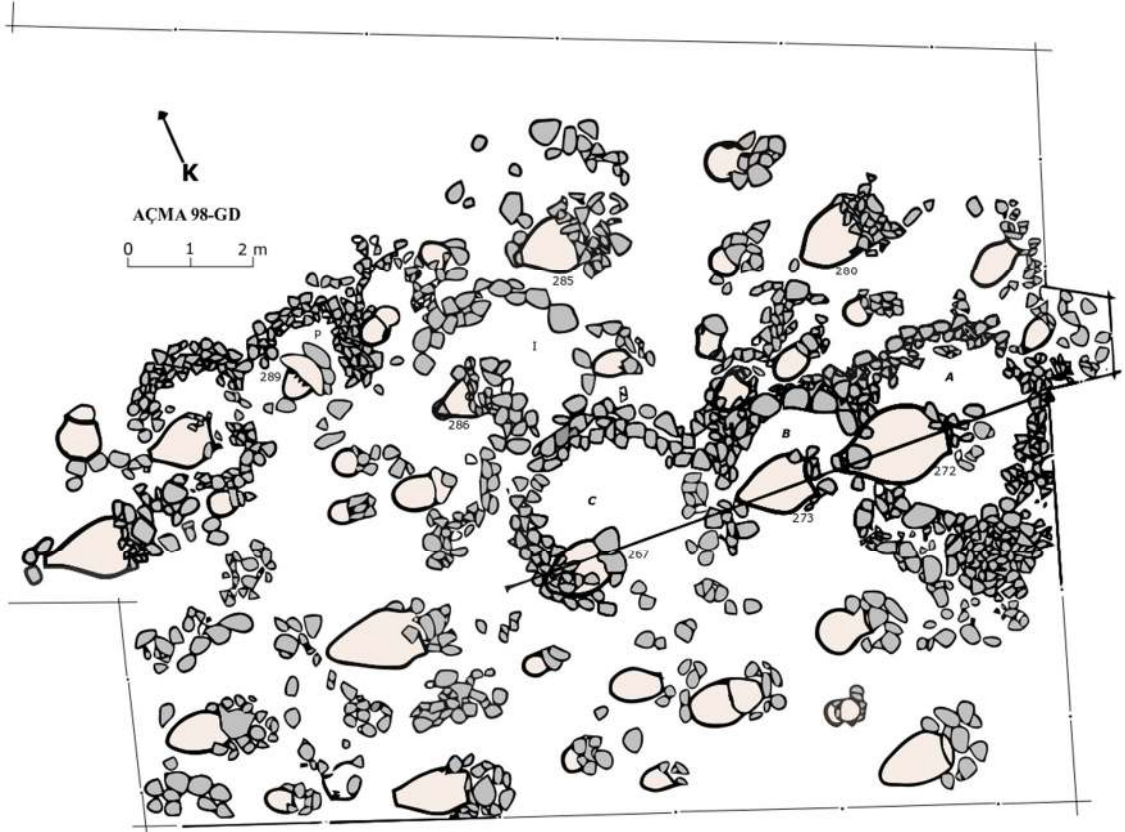

Resim 3.24. Karataş-Semayük yerleşim (düz taralı alanlar) ve mezarlık alanları (çapraz taralı alanlar)
Kaynak: (Mellink, 1968: 244, ILL.1 üzerinden tekrar çizilmiştir)

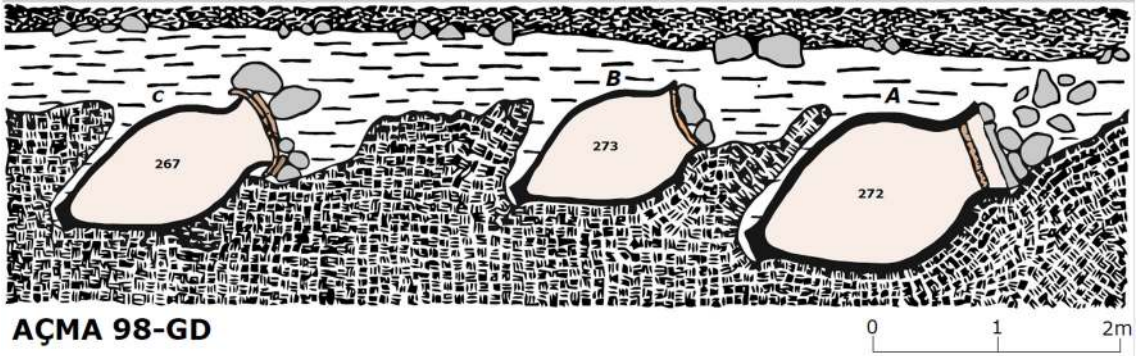
Tablo 3.10. Karataş-Semayük mezar alanlarının kronolojik olarak kullanım farklılıkları

Karataş (Evre)	Mezarlar					İlk Tunç Çağı
	Açma 35/37	Açma 98	GD Mezarlık	Açma 7/12	Ana Mezarlık	
VI	37/35-c-1 evinin sınırı altında Mezar 37-58		İskan			IIIA
V:3 Geçiş		Mezarlık		Mezarlık		II Geç
V:2	Mezar 37-51'den 37-1'e kadar 37-14A, 37-15A (?)	İskan	Mezarlık		Mezarlık	II
V:1						II Erken
IV						
III	Mezar 37-59	Mezar AQ ve ilişkili gruplar			İskan	IB
I/II						

Kaynak: (Warner, 1994: 192)

Resim 3.25. Pithos mezarlarda ağız yönlerindeki uyum ve üzerlerinde yer alan dairesel taş sıraları
Kaynak: (Mellink, 1969b: 320, Ill.1 üzerinden tekrar çizilmiş ve renklendirilmiştir)

Resim 3.26. Pithosların zemine belli bir eğimle oturtulması
Kaynak: (Mellink, 1969b: 321, Ill. 2 üzerinden tekrar çizilmiş ve renklendirilmiştir)

Resim 3.27. Yassı taş levha ile kapatıldığı görülen pithos mezar
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 59, Fig. 1)

Resim 3.28. Ağzının bir çömlekle kapatıldığı görülen pithos mezar
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 59, Fig.4)

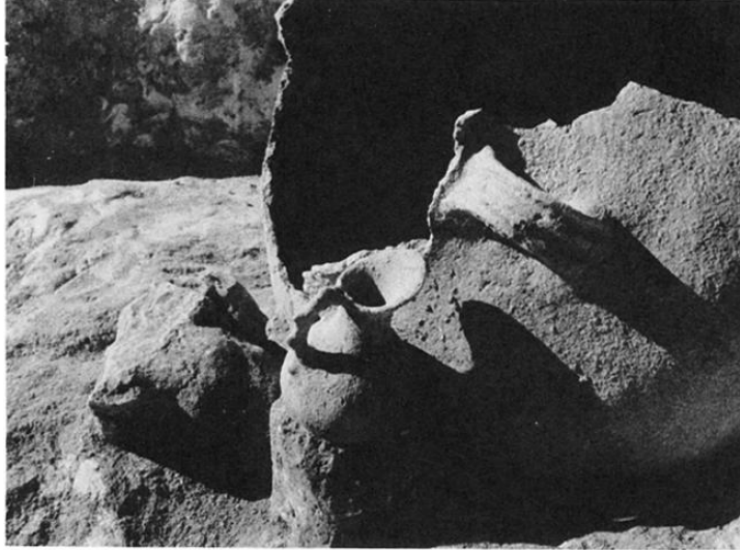
Resim 3.29. Ağız çömlekle kapatıldıktan sonra üzeri taş ile örüldüğü görülmekte olan pithos mezar

Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 59, Fig. 3)

Resim 3.30. Mezar içerisine bırakılan armağanlar ile birlikte çoklu gömüt uygulaması

Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 60, Fig.5)

Resim 3.31. Pithos mezar dışına armağan olarak bırakıldığı görülen kap
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 70, Fig.7)

Resim 3.32. Diakron (farklı zamanda) yapılmış olan çoklu gömüt
Kaynak: (Wheeler, 1973: Figures 9)

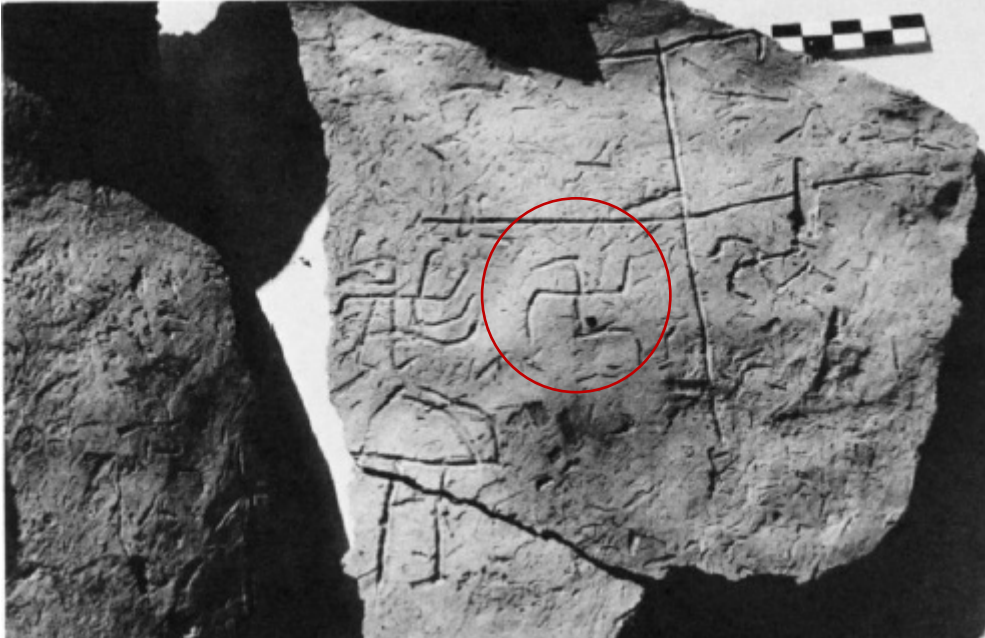
Resim 3.33. Mezarın üzeri kapandıktan sonra uygulanmış olan dairesel taş sıraları
Kaynak: (Mellink, 1968: Plate 81, Fig.29)

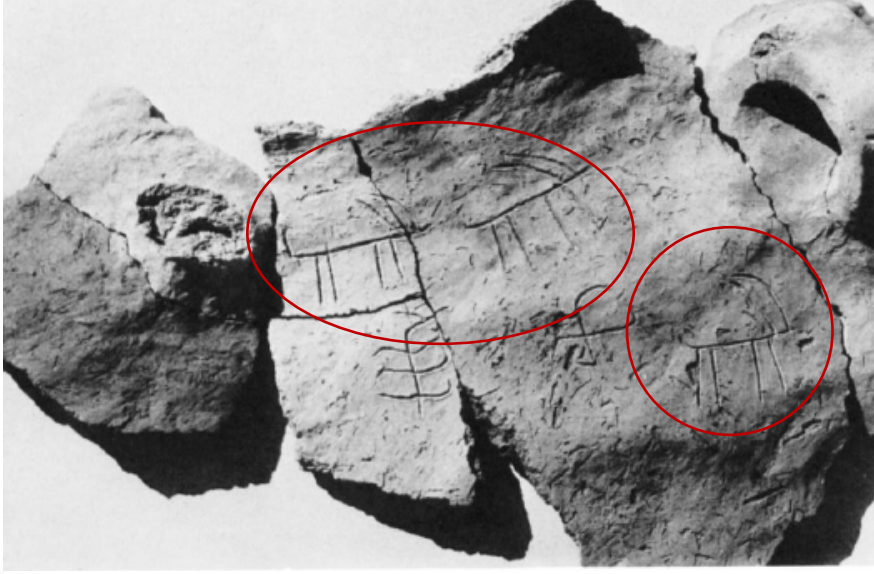
Resim 3.34. Pithosun yerinden kaldırılması işlemi
Kaynak: (Wheeler, 1973: Figures 6)

Resim 3.35. Mezar kabı olarak kullanılan pithos ve çömlek örnekleri
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 78, Fig. 8)

Resim 3.36. Swastika motifi (kırmızı daire içerisinde)
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 79, Fig.12)

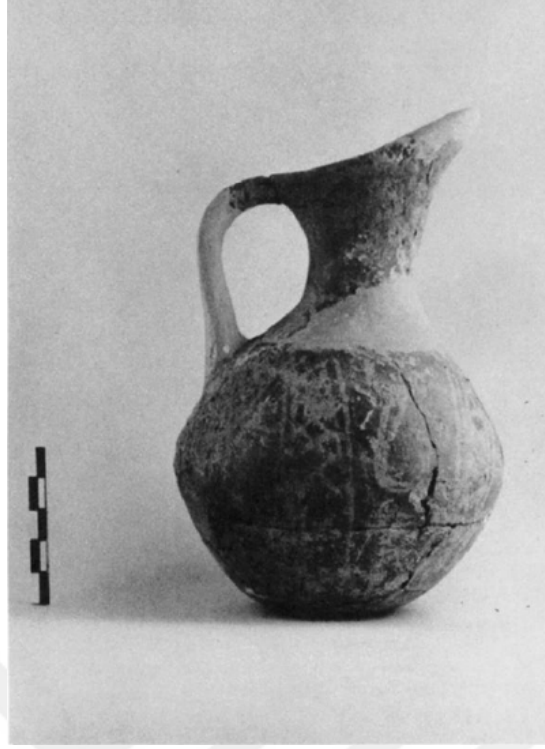
Resim 3.37. Keçi motifleri (kırmızı elips ve daire içerisinde)

Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 79, Fig.13)

Resim 3.38. Çizi bezemeli gaga ağızlı testi

Kaynak: (Mellink, 1968: Plate 84, Fig.33)

Resim 3.39. Kırmızı üzeri beyaz boyalı gaga ağızlı testi
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 80, Fig.17)

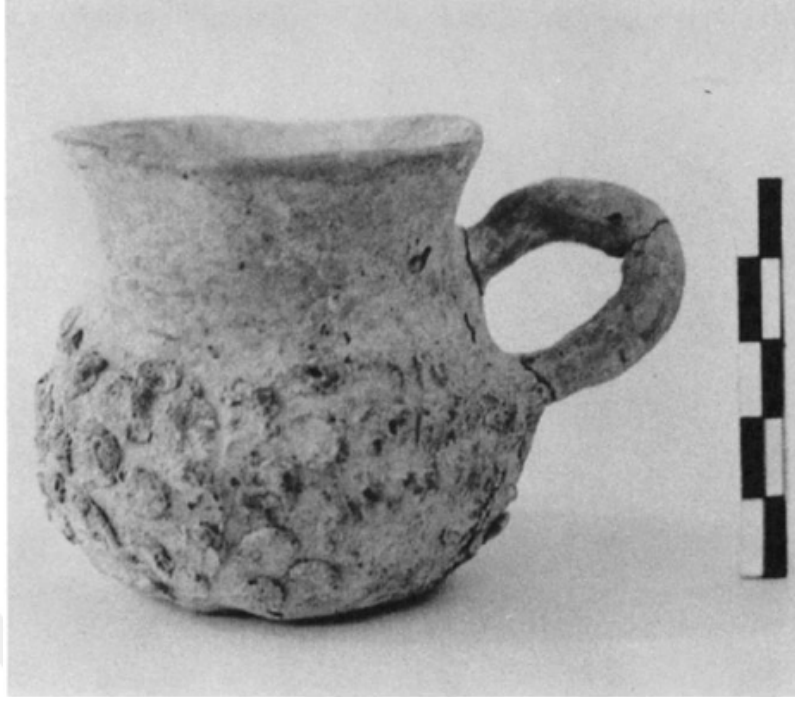
Resim 3.40. Siyah üzeri beyaz boyalı ve açkılı testi
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 60, Fig.6)

Resim 3.41. Çizi bezemeli çömlek
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 76, Fig.7)

Resim 3.42. Üç gagalı gaga ağızlı testi
Kaynak: (Mellink, 1968: Plate 73, Fig.10)

Resim 3.43. Kabartma bezemeli çömlek örneği
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 82, Fig.28)

Resim 3.44. Kırmızı astarlı tek kulplu tankart
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 82, Fig.18)

Resim 3.45. Sepet kulplu aydanlık
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 82, Fig.29)

Resim 3.46. Mercek biçimli kap
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 82, Fig.29)

Resim 3.47. Çark yapımı kase
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 78, Fig.29)

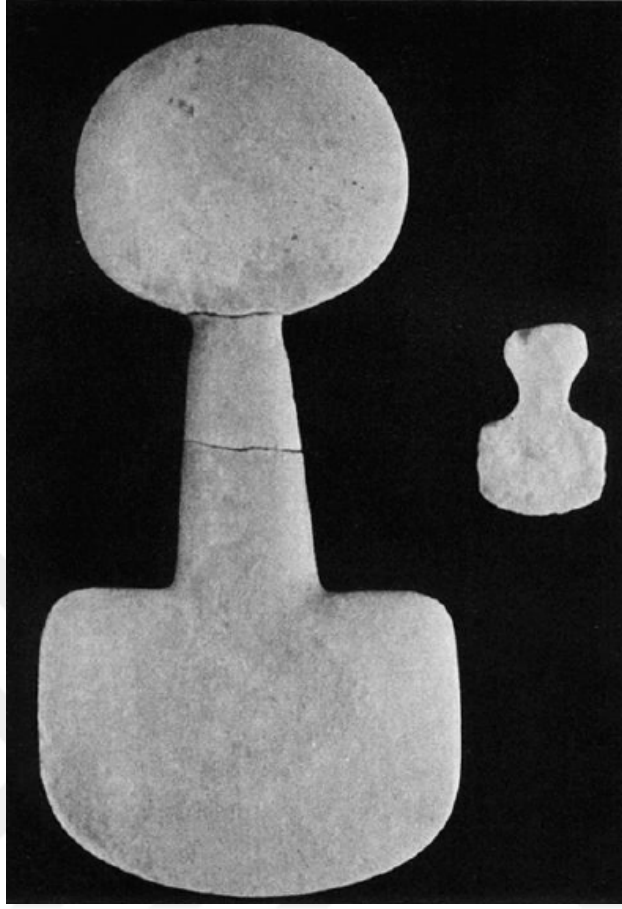
Resim 3.48. Askos
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 76, Fig.10)

Resim 3.49. Üzeri çizgi bezemeli minyatür kap
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 61, Fig.17)

Resim 3.50. Üzeri çizgi ve nokta bezemeli minyatür kap
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 61, Fig.18)

Resim 3.51. Baş kısmı kırık vaziyette taştan idol rneği
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 82, Fig.24)

Resim 3.52. Bronz kolye
Kaynak: (Mellink, 1964: Plate 82, Fig.27)

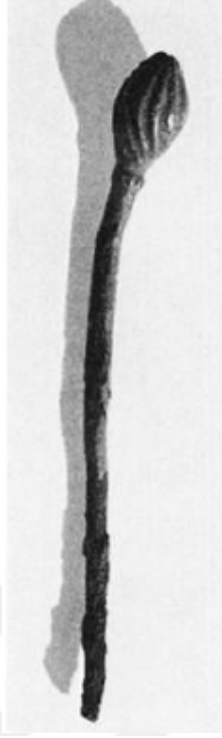
Resim 3.53. Üzeri bezemeli bakır bilezik

Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 77, Fig.21)

Resim 3.54. “Toggle-pin” olarak adlandırılan iğne

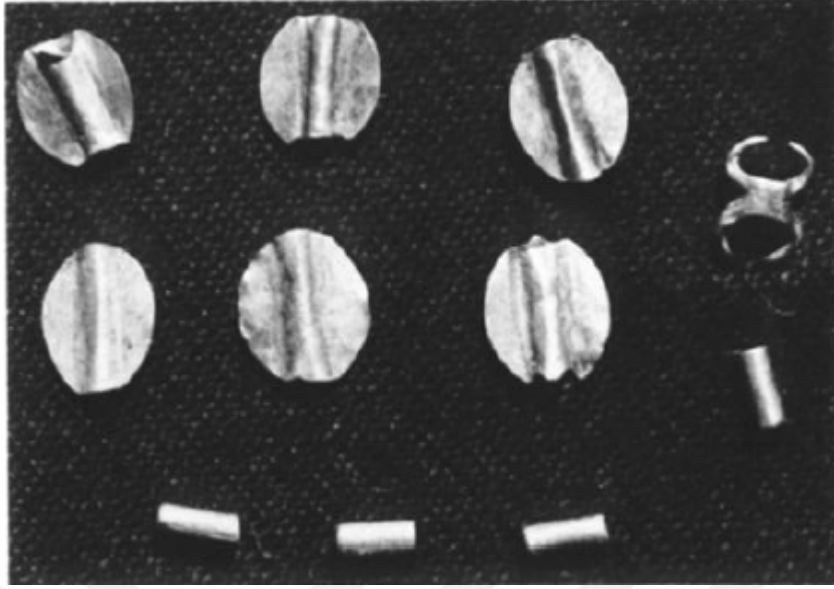
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 77, Fig.22)

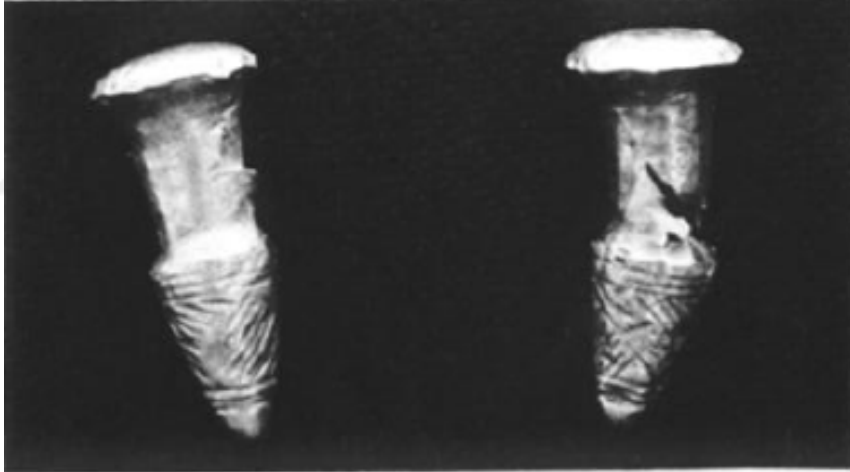
Resim 3.55. Gümüş iğne
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 77, Fig.23)

Resim 3.56. Bakırdan iğne örnekleri
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 60, Fig.9)

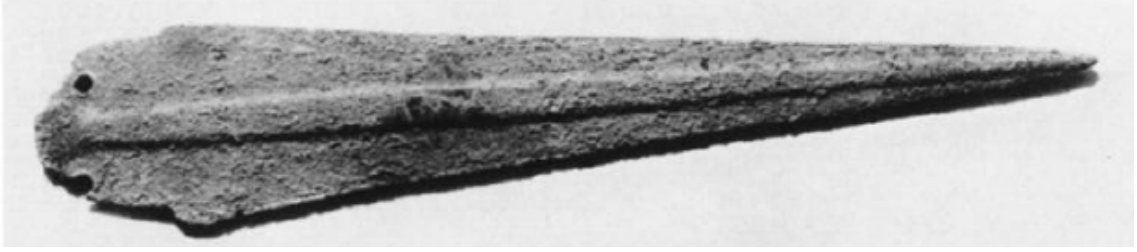
Resim 3.57. Altın boncuklar
Kaynak: (Mellink, 1969: Plate 74, Fig.15)

Resim 3.58. Altın kulak tıkaçları
Kaynak: (Mellink, 1969: Plate 74, Fig.16)

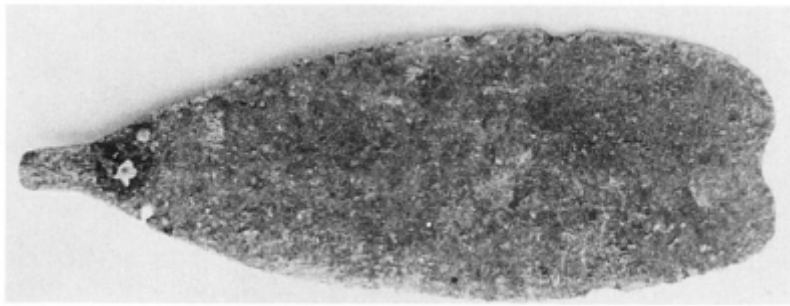
Resim 3.59. Gümüş boncuklar
Kaynak: (Mellink, 1969: Plate 74, Fig.17)

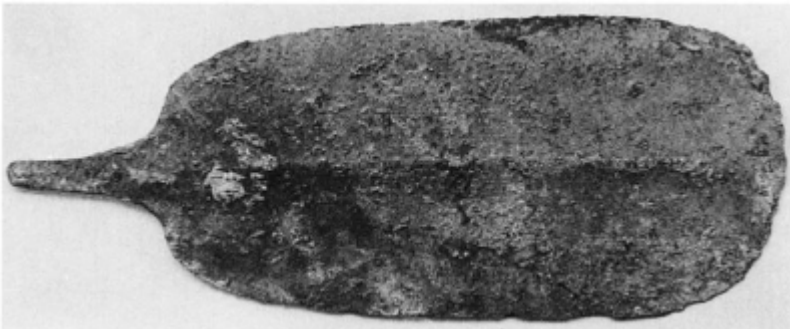
Resim 3.60. Tunç hançer
Kaynak: (Mellink, 1969: Plate 74, Fig.21)

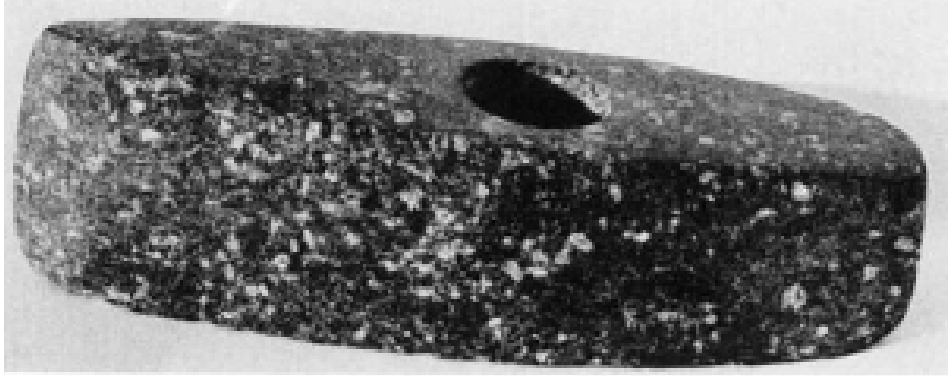
Resim 3.61. Tunç hançer
Kaynak: (Mellink, 1969: Plate 74, Fig.22)

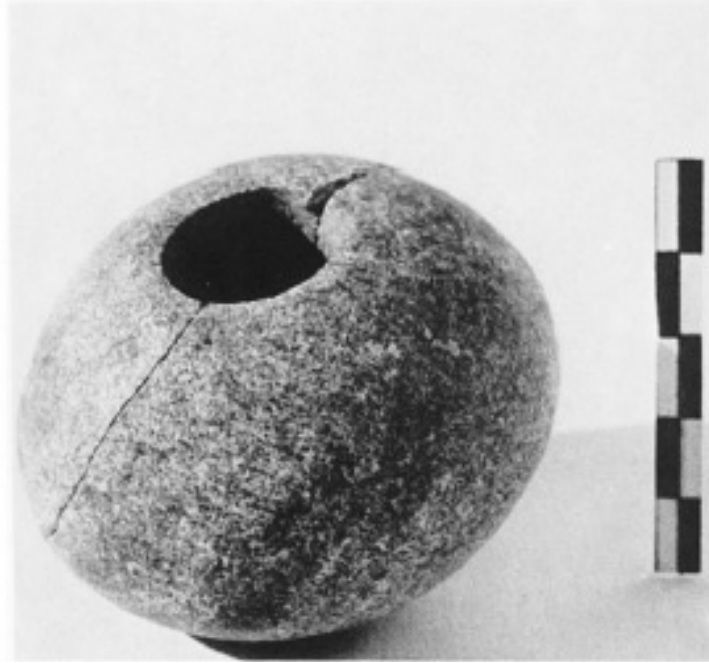
Resim 3.62. Tunç/bakır ustura
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 77, Fig.16)

Resim 3.63. Tunç/bakır ustura
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 77, Fig.17)

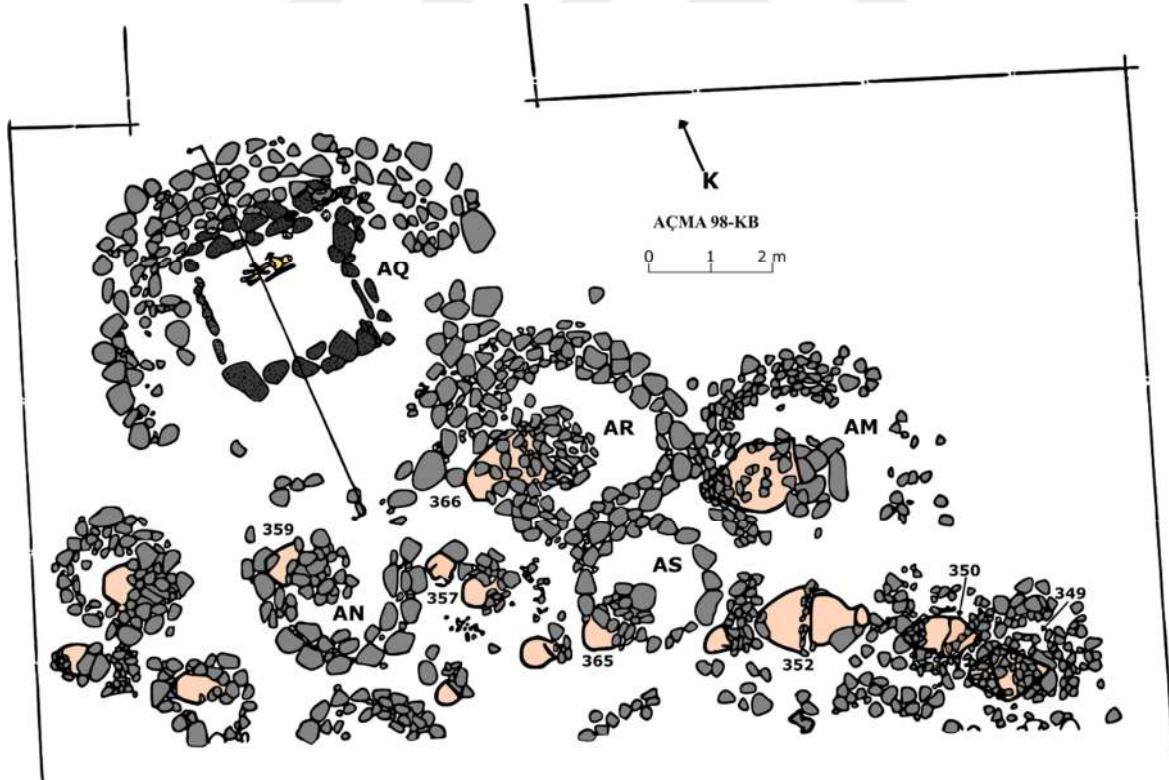
Resim 3.64. Sap delikli taş balta
Kaynak: (Mellink, 1967: Plate 77, Fig.20)

Resim 3.65. Taş asa başı
Kaynak: (Mellink, 1965: Plate 60, Fig.10)

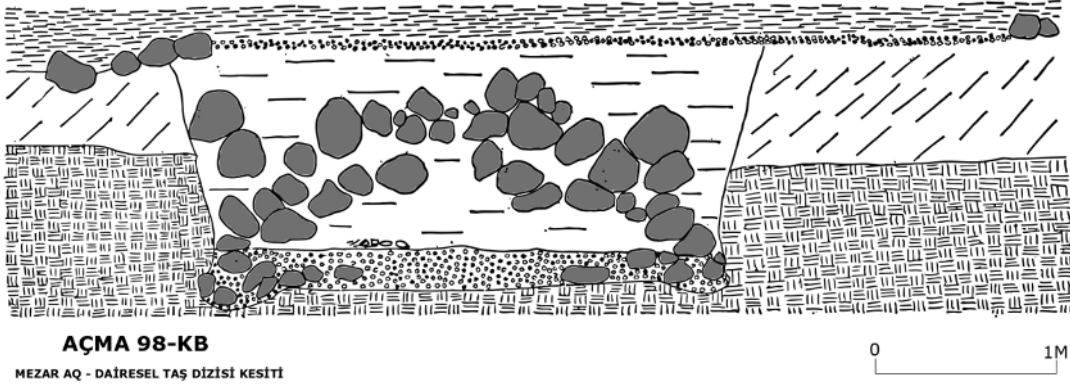
Resim 3.66. Mezar AQ üzerinde yer alan dairesel taş sırası
Kaynak: (Mellink, 1969b: Plate 75, Fig.24)

Resim 3.67. Mezar AQ'nun üzerinde ve içerisinde ayrıca diğer pithos mezarlarda da yer alan taş sıraları
Kaynak: (Mellink, 1969b: 324, Ill. 3 üzerinden tekrar çizilip renklendirilmiştir.)

Resim 3.68. Kısmen temizlenmiş olan Mezar AQ'nun üstten görünümü
Kaynak: (Mellink, 1969b: Plate 75, Fig.25)

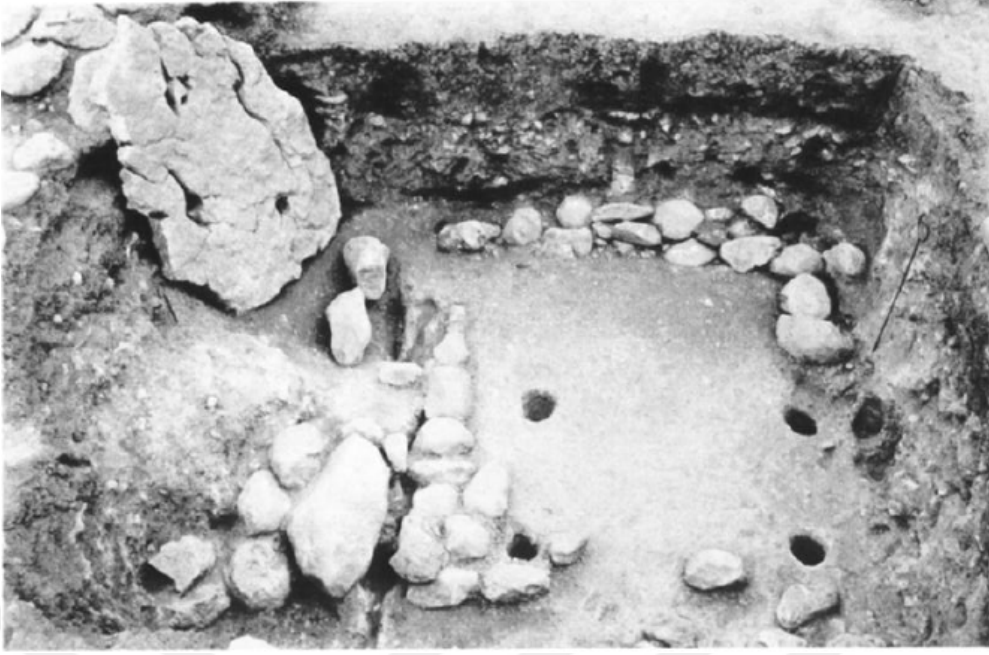
Resim 3.69. Kısmen temizlenen Mezar AQ'da görülen dairesel taş dizisi kesiti
Kaynak: (Mellink, 1969b: 326, ILL. 4 üzerinden tekrar çizilip renklendirilmiştir.)

Resim 3.70. Mezar AQ'nun içi ve taban üzerinde görülmekte olan iskelet
Kaynak: (Mellink, 1969b: Plate 75, Fig.26)

Resim 3.71. Mezar AQ içerisinde yer alan iskelet
Kaynak: (Wheeler, 1973: Figure 27)

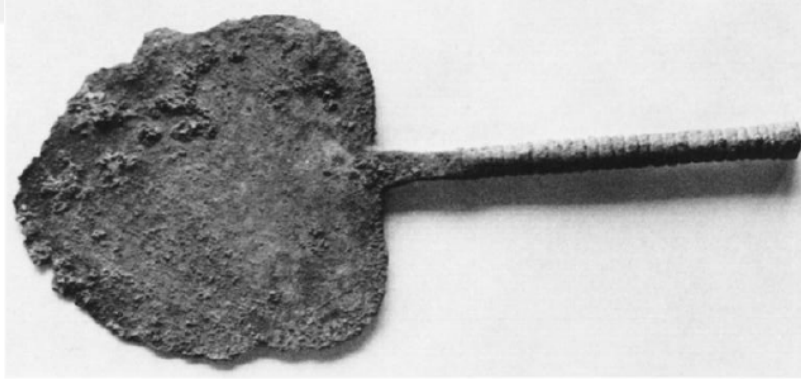
Resim 3.72. Zeminde görülen direk delikleri ve daha alt seviyede ortaya çıkarılmış olan taşlar
Kaynak: (Mellink, 1969b: Plate 75, Fig.26)

Resim 3.73. Direk delikleri ve taş sırasının ortasında ahşabın oturduğu düşünülen boşluklar
Kaynak: (Wheeler, 1973: Figure 26)

Resim 3.74. Mezar AQ'da ortaya çıkarılan gümüş şeritler
Kaynak: (Mellink, 1969b: Plate 74, Fig.18)

Resim 3.75. Mezar AQ'da ortaya çıkarılan tunç ustura
Kaynak: (Mellink, 1969b: Plate 74, Fig.20)

3.4.2. Harmanören (Göndürle)

3.4.2.1. Konum

Mezarlık, Isparta ilinin Atabey ilçesine bağlı Harmanören köyünde yer almaktadır ve kazının yapıldığı alan tam olarak, köyün yaklaşık 1 kilometre doğusunda bulunan Tepecik Altı olarak ifade edilen Tavşan Tepe'nin güney eteğindedir (Özsait, 1995: 153). Yapılan araştırmalar sonucunda, Göndürle Höyüğü'nün mezarlığının bu alan olduğu saptanmıştır (Ünlüsoy, 1993: 291).

3.4.2.2. Kazı Tarihçesi

1989 yılında yapılan kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış olan alanda, Isparta Müze Müdürlüğü tarafından 1989, 1991 ve 1992 yıllarında kurtarma kazıları yapılmıştır (Ünlüsoy, 1993; Kaya, 1994). 1993-2005 yılları arasında ise, Prof. Dr. Mehmet Özsait'in bilimsel başkanlığında, Isparta Müze Müdürlüğü adına kazılar gerçekleştirilmiştir (Özsait, 1995; Özsait 2007).

3.4.2.3. Tabakalanma

Mezar kazıları neticesinde ise söz konusu ortaya çıkarılan bulgulara bakılarak, İlk Tunç Çağı II, İlk Tunç Çağı III ve Orta Tunç Çağı bulgularına rastlanıldığı belirtilmektedir (Özsait, 2002: 333; Özsait, 2003a: 310; Özsait, 2006:314).

3.4.2.4. Mezar Bulguları

Mezarlıkta yapılan çalışmalar sonucunda tek örnek olarak görülen taş kütle mezar, taş sandık ve iki adet çömlek mezar dışında geriye kalanların tümü pithos mezardır (Ünlüsoy, 1993; Kaya, 1994; Özsait, 1995; Özsait, 1997; Özsait, 1998; Özsait, 1999; Özsait, 2000; Özsait, 2002; Özsait, 2003a; Özsait, 2003b; Özsait, 2004; Özsait, 2005; Özsait, 2006; Özsait, 2007). İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda yeni mezarlar yerleştirilirken, iklimsel koşullar, tarım ve defineciler sebebiyle tahribatın yaşandığı belirtilmektedir (Ünlüsoy, 1993: 291; Özsait, 1998: 608; Özsait, 1999: 468; Özsait, 2004: 443).

Pithos mezarlar ağız kısmı yukarı dip kısmı aşağı şekilde hafif eğik olarak toprağa oturtulduğu ve ağız açıklıkları ufak sapmalarla birlikte biri hariç (Mezar Ö1) tümünün doğuya bakar vaziyette konumlandırıldığı ifade edilmektedir ve bu durumun gündeğümü ile ilintili olabileceği belirtilmiştir (Özsait, 1995: 154-155; Özsait, 1997: 458; Özsait, 1998: 608; Özsait, 1999: 468; Özsait, 2000: 371; Özsait, 2002:327-329; Özsait, 2003a: 307; Özsait, 2004: 441;

Özsait, 2005: 319; Özsait, 2006: 311; Özsait, 2007: 614). Beden ve armağanlar yerleştirildikten sonra küplerin ağzı, pithos, çömlek ve sadece büyük yassı taş veya iri taş konulması ve ardından üzerinin koruma taşlarıyla örtülmesi şeklinde kapatılmıştır (Resim 3.76. ve Resim 3.77.) (Özsait, 1995: 158; Özsait, 1997: 459-460; Özsait, 1998: 609-611; Özsait, 1999: 468-470; Özsait, 2000: 371; Özsait, 2002: 327; Özsait, 2003a: 307; Özsait, 2005: 319-320; Özsait, 2006: 311; Özsait, 2007:614). Mezarların bir küpten oluşturulan örnekleri genel olarak karşılaşılmakta olup birden fazla küpün iç içe geçmesiyle oluşturulmuş mezar örneklerine (Mezar A6 ve Mezar A1) de rastlanmıştır (Resim 2.78.) (Özsait, 1995: 155). İlk Tunç II ve III mezarlarında bireyin baş kısmı pithosun ağız tarafına gelecek şekilde, kendi sağına vatar vaziyette ve *hocker* / yarı *hocker* pozisyonunda konuldukları görülmektedir (Resim 2.79.) (Özsait, 1995: 158; Özsait, 1998: 610; Özsait, 1999: 469; Özsait, 2000: 373; Özsait, 2002: 328-330; Özsait, 2004: 444). Pithos mezarlara bakıldığında, yoğun olarak tekli gömüt ile karşılaşılmakta olup, bunun dışında eş zamanlı (senkron) (Mezar B7 ve Mezar B8) ile farklı zamanlarda (diakron) (Mezar T5, Mezar Ü8, Mezar V5 ve Mezar V11) olarak çoklu gömüt örneklerine de rastlanıldığı görülmektedir (Resim 3.80.) (Özsait, 1995:156-157; Özsait, 2003a: 310; Özsait, 2005:321-322; Özsait, 2006: 312-313). Küplerde tip bakımından çeşitlilik görülmekte ve omuz veya karın kısımları üzerlerinde yer alan baskı ve çizi bezeme yer almaktadır (Özsait, 1995: 157-158; Özsait, 2000: 372; Özsait, 2002: 331-332; Özsait, 2005: 321-322; Özsait, 2006: 313; Özsait, 2007: 614-615). Mezar eşyalarının genel olarak mezar içerisinde yer aldığı, fakat mezarın dışında da armağanların görüldüğü ifade edilmektedir (Resim 3.79., Resim 3.80. ve Resim 3.81.) (Özsait, 1995: 159; Özsait, 2007: 614-615). Bununla birlikte sadece bireyin yer aldığı hiçbir eşya bulunmayan mezarlarla karşılaşıldığı gibi sadece hediyein ortaya çıktığı veya tamamen boş olan mezarlara da rastlanmış olup boş veya sadece hediyeli olanların başka yerde ölmüş bireylerin anısına yapılmış veya bebek mezarı olabileceği dile getirilmektedir (Özsait, 1995: 155-156; Özsait, 1997: 461). M. Özsait tarafından bir mezarın (Mezar T5) üzerinde yer alan taş kitlesinden yola çıkarak anıtsal olabileceği ifade edilmiştir (Resim 3.82.) (Özsait, 2003a: 310). Bir küp mezarda (Mezar U4), boyun kısmını çevreleyen taşların doğuya doğru dairesel bir şekilde ilerlediği ifade edilmekte ve bu M. Özsait tarafından Karataş-Semayük'te görülen dairesel taş sırası ile mezar yerinin belli edilmesi uygulaması arasında bir ilişkisi olabileceği üzerinde durulmuştur (Resim 3.83.) (Özsait, 2004: 442-443). Söz konusu uygulamanın Harmanören'de ufak farklılıklarla Orta Tunç Çağı'nda da devam ettiği (Mezar U1) gözükmemektedir (Resim 3.83.) (Özsait, 2004: 443-444).

Mezar eşyalarına bakıldığında ise, yoğun olarak pişmiş toprak eserlerden çanak çömlek, ardından metal ve taş eserlerin ortaya çıkarıldığı görülmektedir (Ünlüsoy, 1993; Kaya, 1994; Özşait, 1995; Özşait, 1997; Özşait, 1998; Özşait, 1999; Özşait, 2000; Özşait, 2002; Özşait, 2003a; Özşait, 2003b; Özşait, 2004; Özşait, 2005; Özşait, 2006; Özşait, 2007). Mezarlığın tarihlendirilmesini sağladığı belirtilen keramik repertuarına bakıldığında gaga ağızlı testi (Resim 2.84.), çömlek, maşrapa, küçük çömlekçik, küp, depas (Resim 3.85.), matara (Resim 3.86.), fincan gibi çeşitli formlardan oluşmaktadır (Özşait, 1995: 155-159; Özşait, 1997: 459; Özşait, 1998: 610; Özşait, 2000: 372-374; Özşait, 2002: 329; Özşait, 2003a: 309). Metal eser olarak ziynet eşyaları (yüzük, küpe, saç halkası, süs iğneleri ve bilezik) ve aletler (dikiş iğnesi, ustura ve kaşık gibi) ortaya çıkarılmıştır (Resim 3.87.'den Resim 3.98.'e kadar) (Aktaş, 2019). Taş eser olarak ise alet (sap delikli balta), amulet ve idollerin (Resim 3.99.) ortaya çıkarıldığı görülmektedir (Özşait, 1995: 155-157; Özşait, 1998: 372; Özşait, 1999: 470; Özşait, 2000: 374). Bunların haricinde pişmiş toprak eser olarak üzeri bezemeli ve bezemesiz şekilde görülen ağırşaklara da rastlanmıştır (Ünlüsoy, 1993: 293-294; Kaya, 1994: 130-133; Özşait, 1995: 156; Özşait, 1997: 458; Özşait, 1998: 611; Özşait, 1999: 470; Özşait, 2000: 374; Özşait, 2002: 331-332; Özşait, 2004: 442; Özşait, 2005: 322).

Çömlek mezar örnekleri incelendiğinde hem yön hem de ağız kapama yöntemleri açısından pithos mezarlar ile aynı özellikler göstermektedir (Özşait, 2002: 331; Özşait, 2007: 614). Her ikisinde de iskelete rastlanmamış, sadece birinde mezar hediyeleri olarak çanak çömlek ile karşılaşmıştır (Resim 3.100. ve Resim 3.101.) (Özşait, 2002: 331; Özşait, 2007: 614).

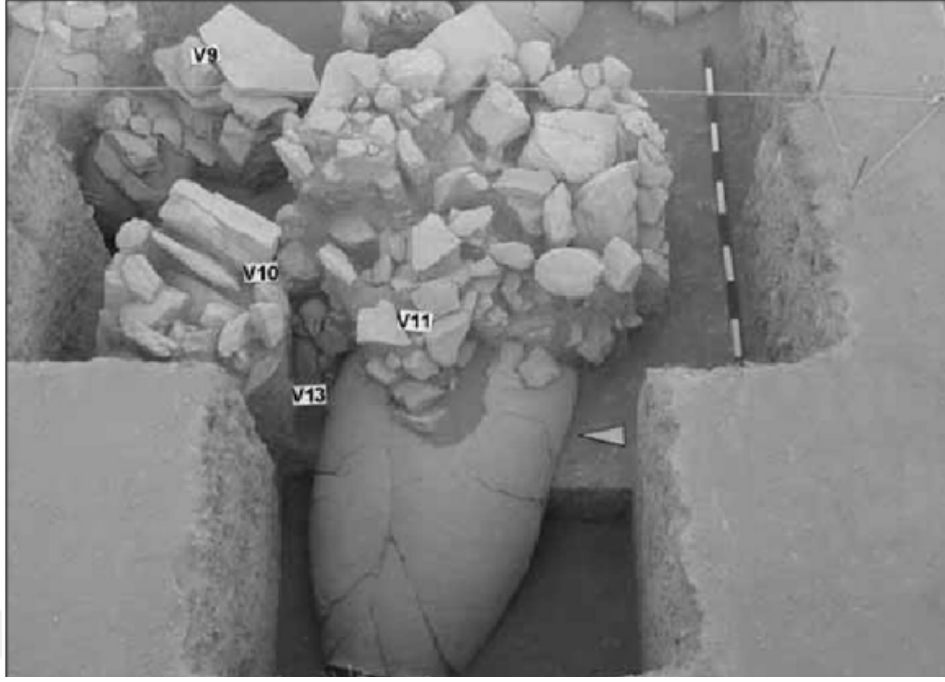
Harmanören'de taş sandık mezar olarak ortaya çıkarılan tek örnek Mezar P12'dir (Özşait, 2002: 330, Özşait, 2003b: 89). Pithos Mezar P9'un küpü kırılarak içerisindeki yer alan iskeletin geriye çekilmesi sağlandığı, pithosun dip kısmının sandık mezarın başı olacak şekilde ayarlandığı, ardından küpün içerisinde omuz altına kadar yer alan toprak ile dışında kalan toprağın sıkıştırılarak eşit seviyeye getirildiği, daha sonra dörtgen biçimli ve iri görünüme sahip olan toplama kalker taşlarının yerleştirildiği, ayak tarafı taş ve küp kırıkları ile desteklenmiş ve ardından üzeri toplama iri kalker blok taşlar ile kapatılarak sandık mezarın oluşturulduğu ifade edilmektedir (Özşait, 2002: 330; Özşait, 2003b: 89). İskeletin yarı *hocker* pozisyonunda, hafif sola döner vaziyette bulunduğu ve mezar eşyası olarak ayak tarafında yer alan taşlar arasında bir adet gaga ağızlı testicik ile çömlekçiğin ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir (Resim 3.102. ve Resim 3.103.) (Özşait, 2002: 330; Özşait, 2003b: 89).

Bunun dışında taş kütle mezar olarak ifade edilen bir mezar da (Mezar Ü4) ortaya çıkarılmıştır (Özsait, 2005: 321). Üzerleri kat kat olacak şekilde hem küçük hem de büyük toplama taşlarla örtüldükten sonra örtünün hemen üzerinde iri bir taşın yer aldığı ve ayrıca bunların üzerinin de fazlaca iri iki büyük taşla örtülmüş ve bu taş kitlesinin önüne içerisinde bulgu saptanmamış olan, aynı şekilde taşlarla iki sıra halinde dairesel bir örgü yapıldığı ve sonuç olarak “8” biçimli bir görüntü oluştuğu görülmektedir (Resim 3.104., Resim 3.105. ve Resim 3.106.) (Özsait, 2005: 321). Ayrıca mezarın güney tarafında iri taşlar ile bir daire şeklinin oluşturulduğu görülmüştür (Resim 2.107.) (Özsait, 2005: 320). Söz konusu iskeletin çıktığı yuvarlak içerisinde *diadem* veya kemer ucu olduğu düşünülen tunçtan bir obje ortaya çıkarılmıştır (Resim 2.107) (Özsait, 2005: 321). Geçmiş yıllardaki kazılarda, taş yığını ve bloklar bakımından dikkat çekici olarak ifade edilen bir başka mezarın da “taş kütle mezar” olarak ifade edilen bu tipten olabileceği düşünülmüştür (Özsait, 2004: 443; Özsait, 2005: 321).

Resim 3.76. Ağız çömlekle kapatılmış ve omuz kısmı iri taşlarla örtülmüş olan Mezar V4

Kaynak: (Özsait, 2006: 317, Resim 4)

Resim 3.77. Ağzı yassı kalın taş ve üzeri keramik kırıkları, toprak ve toplama taşlar ile örtülmüş olan Mezar V11
Kaynak: (Özsait, 2006: 319, Resim 8)

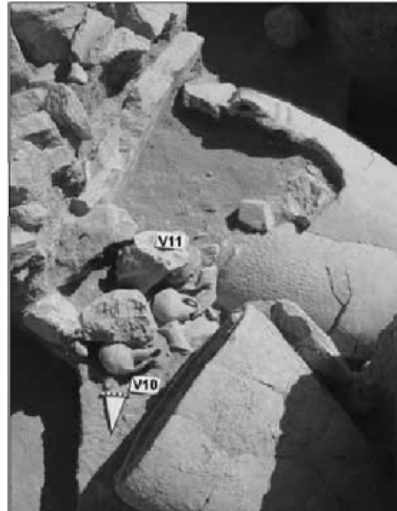
Resim 3.78. 3 küpten oluşan Mezar A1 (kırmızı ok ile gösterilmekte)
Kaynak: (Özsait, 1995: 162, Çizim 1)

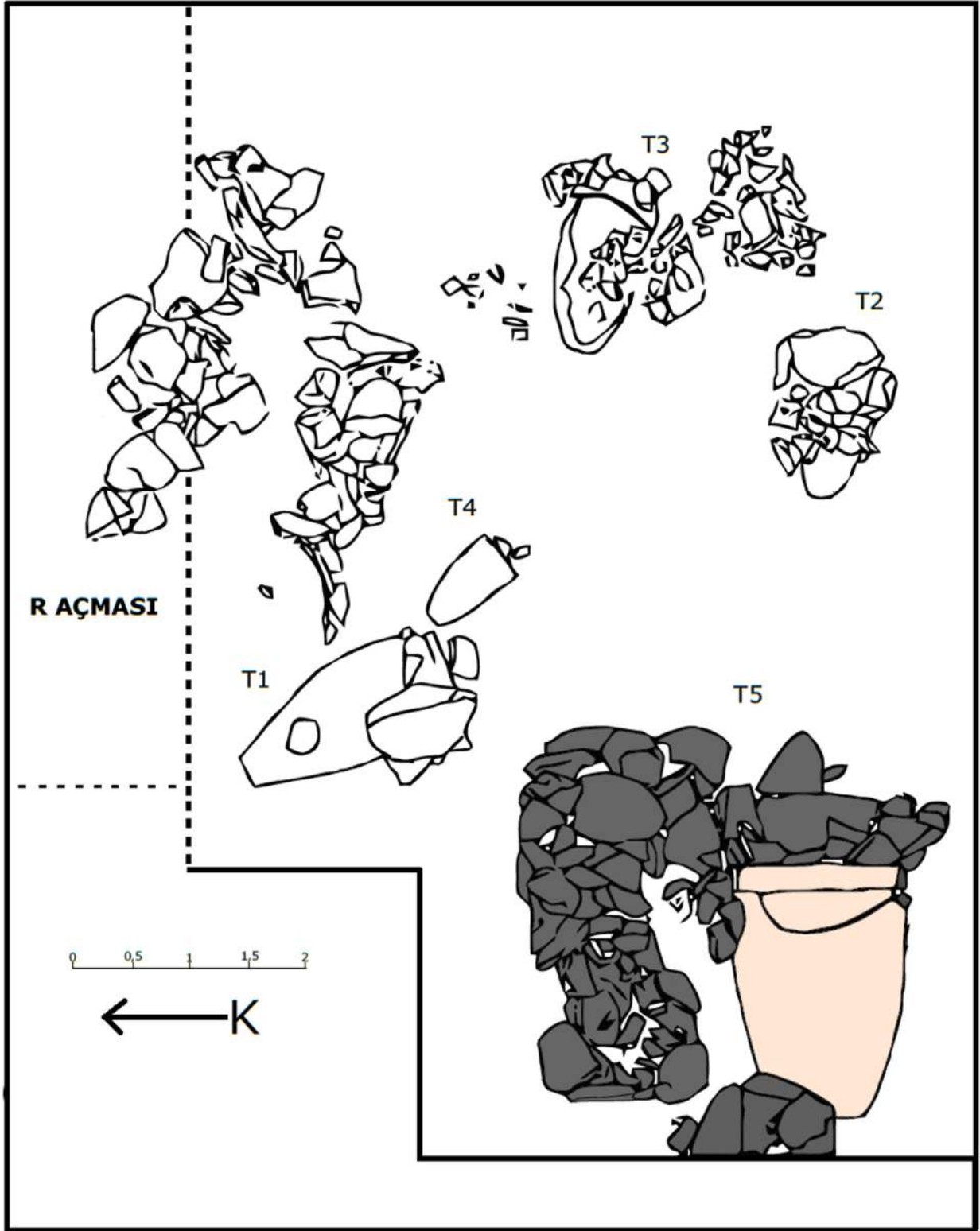
Resim 3.79. Mezar K3 pithosunun içerisinde armağanları ile *hocker* pozisyonunda görülen iskelet
Kaynak: (Özsait, 2003b: 97, Figure 4)

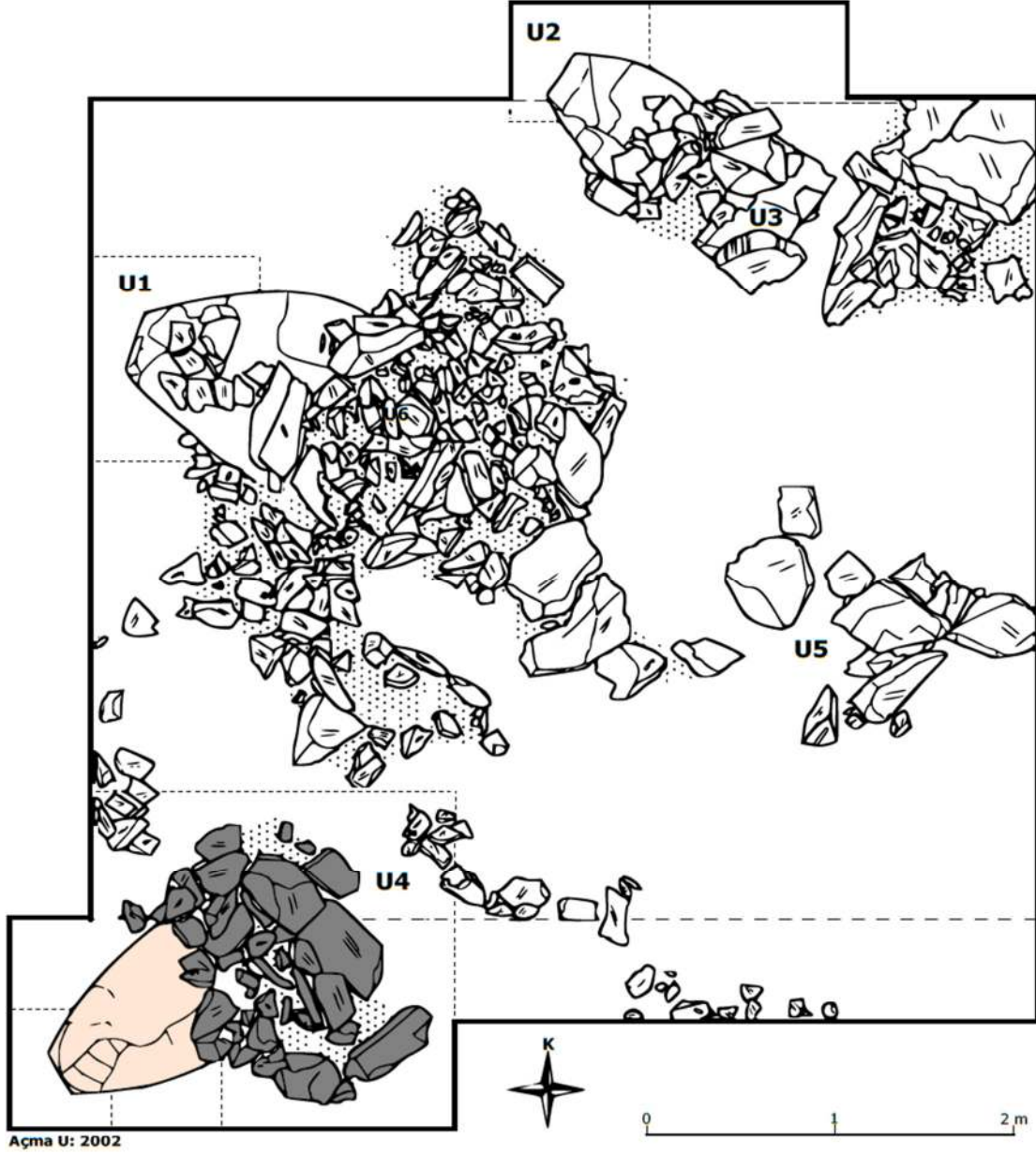
Resim 3.80. İçerisinde üç bireyin yer aldığı Mezar V5
Kaynak: (Özsait, 2006: 318, Resim 5)

Resim 3.81. Mezar dışı armağan örnekleri
Kaynak: (Özsait, 2006: 319, Resim 9)

Resim 3.82. Anıtsal olarak ifade edilen Mezar T5
Kaynak: (Özsait, 2003a: 312, Çizim 2 üzerinden tekrar çizilip renklendirilmiştir.)

Resim 3.83. Mezar U4

Kaynak: (Özsait, 2003b: 95, Planche III üzerinden tekrar çizilip renklendirilmiştir.)

Resim 3.84. Gaga ağızlı testi örnekleri
Kaynak: (Özsait, 2003b: 102, Figure 13)

Resim 3.85. Depas
Kaynak: (Özsait, 2003b: 98, Figure 5)

Resim 3.86. Matara
Kaynak: (Özsait, 2003b: 98, Figure 6)

Resim 3.87. Kalaylı bakırdan küpe/yüzük
Kaynak: (Aktaş, 2019: 132, No:39)

Resim 3.88. Kalaylı bakırdan küpe/yüzük
Kaynak: (Aktaş, 2019: 132, No:39)

Resim 3.89. Bakır küpe/yüzük
Kaynak: (Aktaş, 2019: 134, No:71)

Resim 3.90. Bakır bilezik
Kaynak: (Aktaş, 2019: 135, No:76)

Resim 3.91. Bakırdan küre başlı süs iğnesi
Kaynak: (Aktaş, 2019: 126, No:14)

Resim 3.92. Bakırdan çivi başlı süs iğnesi
Kaynak: (Aktaş, 2019: 130, No:33)

Resim 3.93. Bakır dikiş iğnesi
Kaynak: (Aktaş, 2019:124, No: 4)

Resim 3.94. Tunç ustura
Kaynak: (Aktaş, 2019: 125, No:8)

Resim 3.95. Yaprak formlu ustura (tunç)
Kaynak: (Aktaş, 2019: 125, No:9)

Resim 3.96. Bakır kaşık
Kaynak: (Aktaş, 2019: 125, No:10)

Resim 3.97. Pektoral parçası (arsenikli bakır)
Kaynak: (Aktaş, 2019: 134, No:83)

Resim 3.98. U biçimli obje (bakır)
Kaynak: (Aktaş, 2019: 138, No:88)

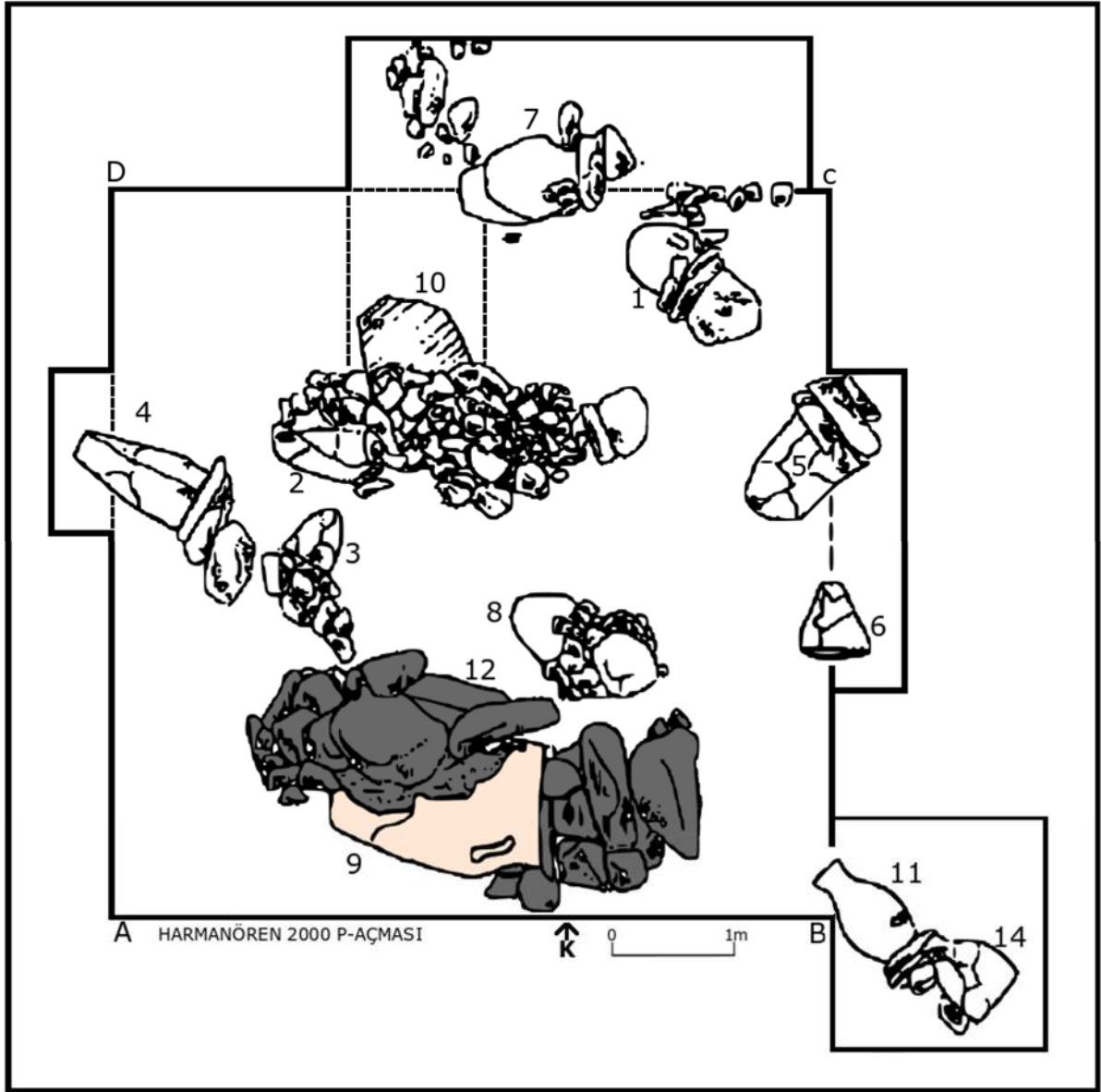
Resim 3.99. İdol örnekleri (kireçtaşı)
Kaynak: (Özsait, 2003b: 99, Figure 7)

Resim 3.100. Çömlek mezar (Mezar Y1)
Kaynak: (Özsait, 2007: 619, Resim 2)

Resim 3.101. Çömlek mezar Y1 ve içerisinde çıkan mezar armağanları
Kaynak: (Özsait, 2007: 623, Resim 13)

Resim 3.102. Sandık mezar (Mezar P12)

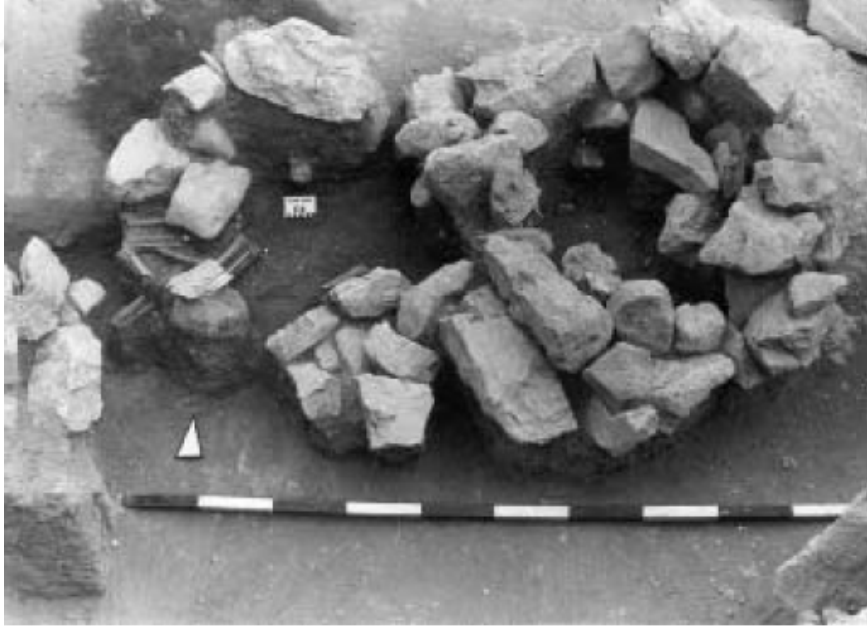
Kaynak: (Özsait, 2002: 335, Çizim 2 üzerinden tekrar çizilip renklendirilmiştir.)

Resim 3.103. Mezar P12
Kaynak: (Özsait, 2003b: 99, Figure 8)

Resim 3.104. Taş kütle mezar (Mezar Ü4)
Kaynak: (Özsait, 2005: 326, Resim 5)

Resim 3.105. Taş kütle mezarda görülmekte olan 8 biçimli düzenleme
Kaynak: (Özsait, 2005: 327, Resim 6)

Resim 3.106. Taş kütle mezarın güneyinde büyük taşlarla oluşturulmuş dairenin görünümü
Kaynak: (Özsait, 2005: 327, Resim 7)

Resim 3.107. Taş kütle mezar içerisinde ortaya çıkarılan bakır obje (*diadem*/pektoral/kemer tokası)
Kaynak: (Aktaş, 2019: 137, No:85)

3.4.3. Bademağacı

3.4.3.1. Mezar Bulguları

İlk Tunç Çağı II (İTÇ II) yapı katlarında gerek yapı tabanı gerekse sokak ve diğer alanlarda toplam 10 kadar küp ve çömlek mezar açığa çıkarılmıştır (Duru ve Umurtak, 2011b: 35). 70 ile 80 cm derinliğinde açılan çukurlara eğik bir şekilde konulduğu görülen küpün içerisine bireyin büzülerek *hocker* konulduğu, raporlar içerisinde yön belirtilen küp mezarların, ağız yönünün doğuya bakar vaziyette olduğu, ağızlarının yassı taş veya çanak ile kapatıldığı ve yanına mezar eşyası olarak gaga ağızlı testiciklerin bırakıldığı ifade edilmektedir (Resim 3.108., Resim 3.109. ve Resim 3.110.) (Duru, 2000b: 201; Duru ve Umurtak, 2008: 206; Duru ve Umurtak, 2010a: 23; Duru ve Umurtak, 2011b: 35; Duru ve Umurtak, 2011c: 13). Ayrıca mezarın üzerini belli etme amacıyla daire şeklinde taş sırası konulduğu görülmektedir (Resim 3.111.) (Duru, 2008: 206). Yerleşim içinde ele geçirilmiş olan gömütlerin sayıca azlığı, söz konusu yerleşimin İlk Tunç Çağı II döneminde *ekstramural* bir mezarlığın var olması gerektiğini düşündürmektedir (Duru, 1999: 119; Duru ve Umurtak, 2011b: 35).

Resim 3.108. İçerisinde iskelet ve armağanlarıyla görülmekte olan pithos mezar
Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2011b: 33, Resim 10)

Resim 3.109. Yoğun tahribe uğradığı belirtilen pithos mezar
Kaynak: (Duru ve Umurtak, 2011b: 33, Resim 11)

Resim 3.110. İçerisinde 17-18 yaşlarında bir bireyin yer aldığı çömlek mezar
Kaynak: (Duru, 2016: 99, Res.302)

Resim 3.111. Mezar yerini belli etme amacıyla uygulanan dairesel taş sırası
Kaynak: (Duru, 2016: 99, Res. 299)

2.4.4. Gökhöyük

2.4.4.1. Konum

Antalya il merkezinin 29 kilometre kuzeybatısında, Antalya-Burdur karayolu üzerinde yer alan Yeniköy ile Yağca köyü arasındadır (Yener ve Atvur, 2002: 13).

2.4.4.2. Kazı Tarihçesi

1984 yılında Antalya Müze Müdürlüğü başkanlığında, Azize Yener tarafından tepe üzerinde ve çevresinde yüzey araştırması gerçekleştirilmiş; ortaya çıkan veriler neticesinde yüzey araştırması yetersiz bulunmuş ve 1986 yılında 21 günlük sondaj mahiyetinde bir kazı çalışması Antalya Müze Müdürlüğü başkanlığında, Orhan Atvur ve Nafiz Aydın tarafından gerçekleştirilmiştir (Yener ve Atvur, 2002: 13-14). Ayrıca Prof. Dr. Işın Yalçinkaya tarafından höyüğün bölge açısından büyük bir öneme sahip olduğunu dile getirmiştir (Yalçinkaya, 1986b: 437).

2.4.4.3. Tabakalanma

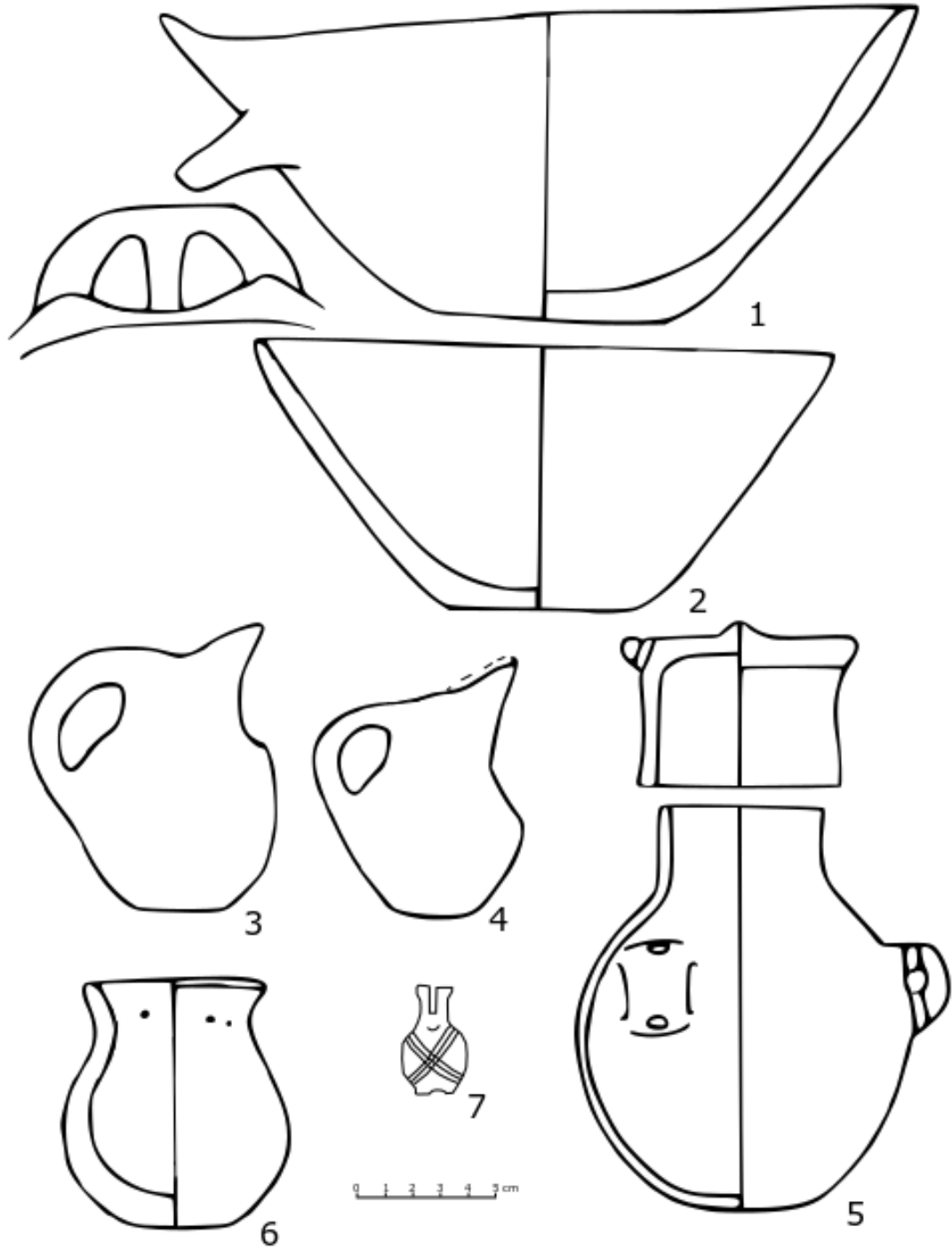
Yüzey malzemesine bakıldığında Roma Çağı'ndan İlk Tunç Çağı'na kadar farklı dönemlere ait buluntular görülmüştür (Yener ve Atvur, 2002: 14). Yapılan çalışmalar

neticesinde İlk Tunç Çağı yerleşimine dair bir bulguya ulaşamadığı, sadece İlk Tunç Çağı II dönemine tarihlendirilen mezarlar ve mezar eşyası olabilecek buluntulara ulaşıldığı ifade edilmiştir (Yener ve Atvur, 2002: 18).

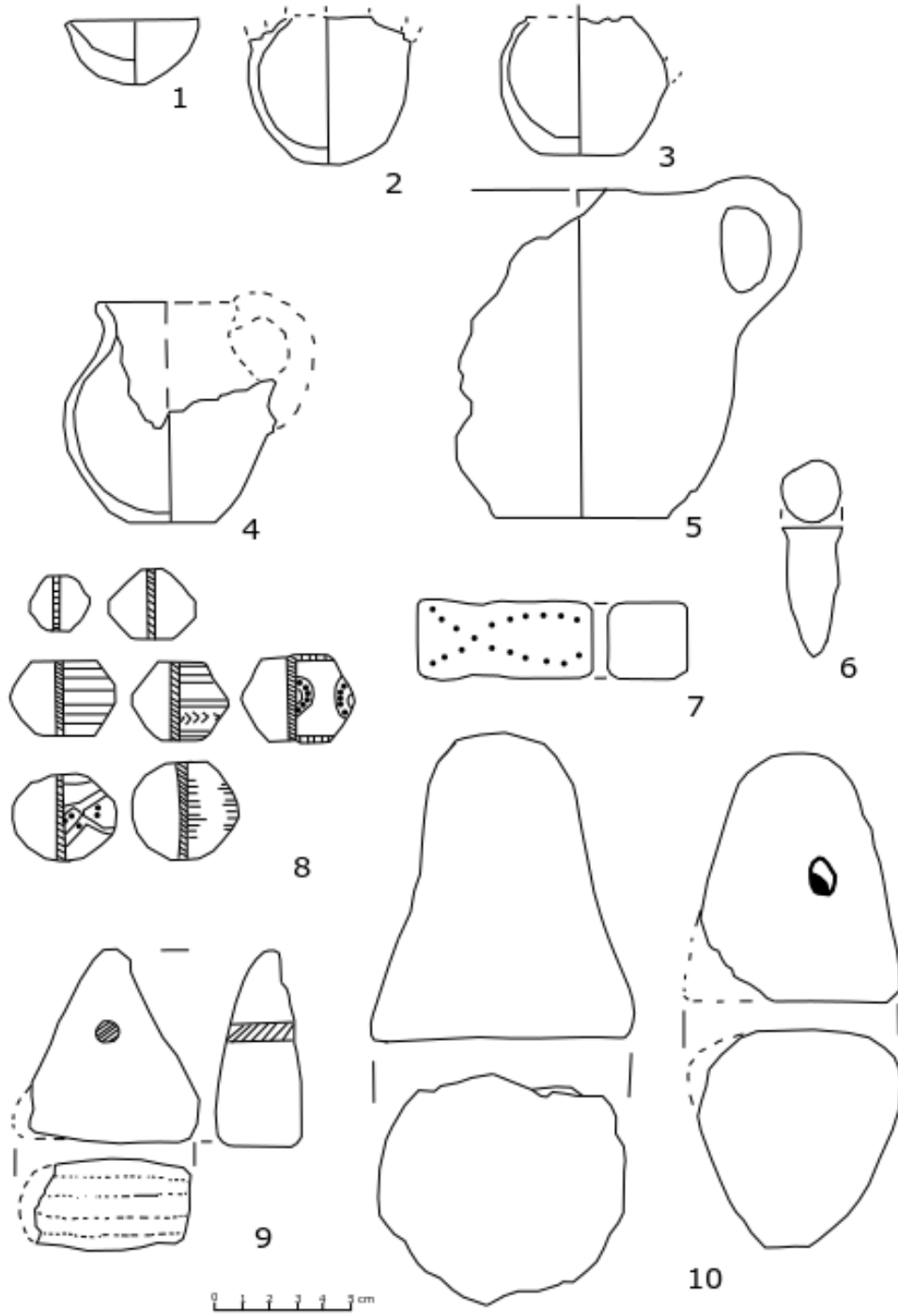
2.4.4.4. Mezar Bulguları

Yapılan çalışmada tepenin eteğinde, kuzey-güney doğrultusunda gerçekleştirilen sondaj çalışmasında parçalanmış olarak eksik halde 2 adet pithos; etrafında dağılmış insan kemikleri olduğu belirtilmektedir (Yener ve Atvur, 2002: 15). Bulunan pithosların altında yer alan kil tabakasının kaldırılmasının ardından tarla seviyesinde 4 adet daha pithos mezara ulaşıldığı ifade edilmektedir (Yener ve Atvur, 2002: 15). Söz konusu bu mezarların da pithos ve kemik parçalarının dağınık halde olduğu görülmektedir (Yener ve Atvur, 2002: 15).

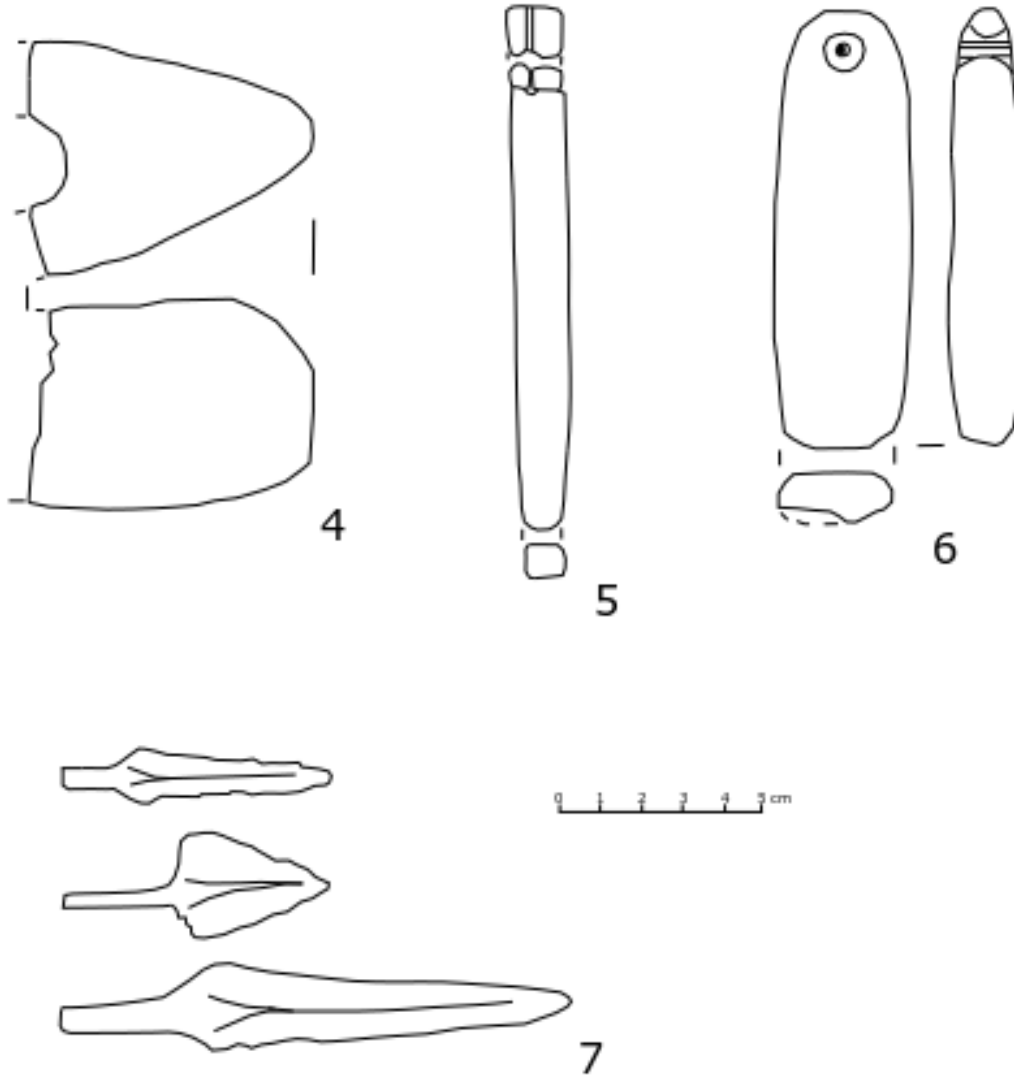
Mezar eşyası olarak nitelendirilen buluntuların çoğunluğunu pişmiş toprak eserler oluşturmakta olup, eserlerin büyük kısmı da el yapımı kaplardan oluşmaktadır (Resim 3.112. ve Resim 3.113.) (Yener ve Atvur, 2002: 15). Kapların dışında, üzeri bezemeli ağırşaklar, ağırşaklarla aynı şekil ve bezeme anlayışı görülen ama daha küçük boyutlu olduğu ifade edilen kolye taneleri, fırça ve idol olduğu düşünülen bir obje de ortaya çıkarılan pişmiş toprak eserler arasındadır (Resim 3.113.) (Yener ve Atvur, 2002: 18). Metal eser olarak üç adet tunç ok ucu bulunmuş; taş eser olarak da bir adet sap delikli balta ve iki adet perdah taşı ortaya çıkarılmıştır (Resim 3.114.) (Yener ve Atvur, 2002: 18).

Resim 3.112. Pişmiş topraktan mezar armağanları
Kaynak: (Yener & Atvur, 2002: 15, Çiz. 1 üzerinden tekrar çizilmiştir.)

Resim 3.113. Pişmiş topraktan mezar armağanları
Kaynak: (Yener & Atvur, 2002: 18, Çiz. 2 üzerinden tekrar çizilmiştir.)

Resim 3.114. Taş ve metal eser olarak mezar armağanları
Kaynak: (Yener & Atvur, 2002: 19, Çiz. 3 üzerinden tekrar çizilmiştir.)

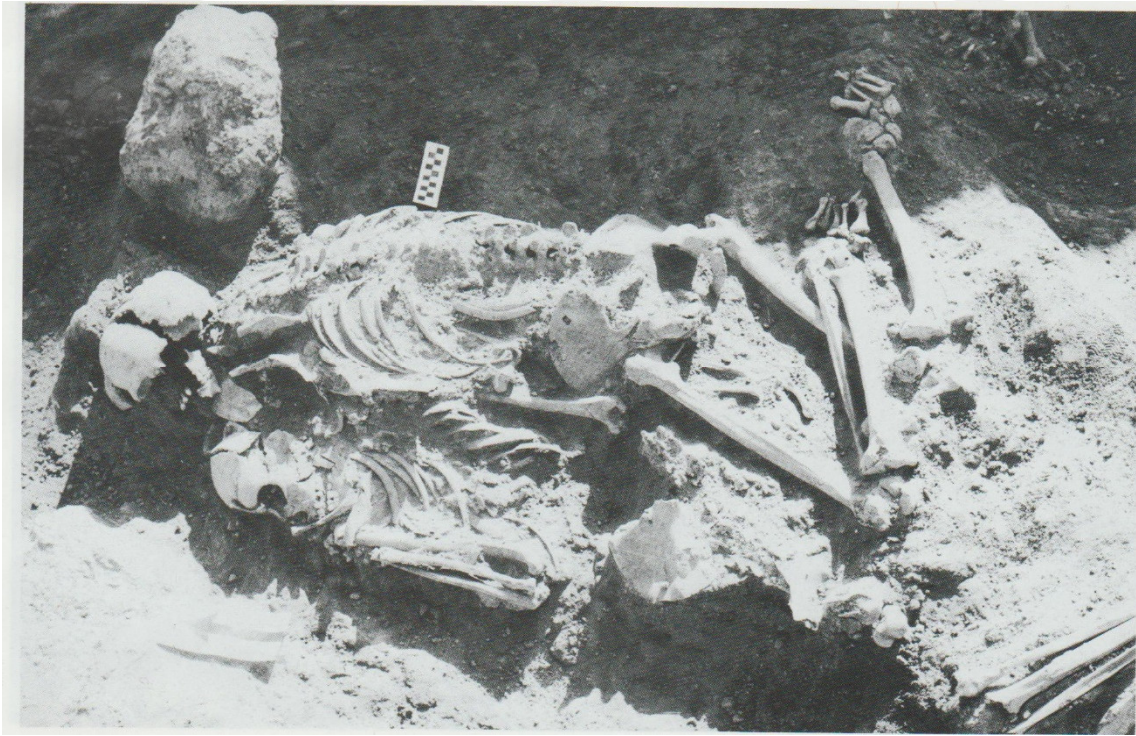
3.4.5. Kuruçay

3.4.5.1. Mezar Bulguları

Kuruçay’da İTÇ tabakalarında, biri çoklu 4 adet basit toprak mezar ortaya çıkarılmıştır (Duru, 1996: 66). Mezarların farklı derinliklerde ve sıkışık olarak dar bir alanda ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir (Duru, 1996: 66).

“Sk 12” ve “Sk 13” olarak isimlendirilmiş olan ve yetişkin birey iskeletlerini içeren mezarda, birinin diğerini sırtından kucaklar şekilde gömüldükleri görülmektedir (Resim 3.115.) (Duru, 1996: 66). *Hocker* pozisyonunda yatırılmış olan bireylerin yatış yönü kuzey-güney doğrultusunda olup, başları batıya bakar şekilde konumlandırılmıştır (Duru, 1996: 66). Diğer üç mezarın çocuk gömütleri olduğu belirtilmektedir (Duru, 1996: 66). Sk 14 ve Sk 15 olarak adlandırılan iki bireyin sırtüstü ve başlarının doğuya baktığı; Sk 16’nın ise sol yanına doğru yatırıldığı ve başının güneye bakar vaziyette olduğu ifade edilmektedir (Duru, 1996: 66). Gömütlere ait mezar eşyalarına rastlanmamıştır (Duru, 1996: 66).

Yerleşim içinde az sayıdaki gömütten, yerleşim dışı gömütün var olabileceği anlaşılmaktadır (Duru, 1996: 66).

Resim 3.115. “Sk 12” ve “Sk 13” birbirini kucaklar vaziyette görülmekte olan iskeletler

Kaynak: (Duru, 1996: Levha 52, No: 2)

3.4.6. Yüzey Araştırmaları ile Mezar Bulgusu Saptanan Alanlar

3.4.6.1. Deniz Tepesi

Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT tarafından Burdur, Isparta ve Antalya İlleri Yüzey Araştırmaları projesi kapsamında, Isparta ilinin, Keçiborlu ilçesi sınırlarında yer alan İncesu Köyü sınırları içinde yer almaktadır (Özsait, 2008: 108). Söz konusu yerleşmenin yaklaşık 300 metre güneyinde yer alan Fırsat Dağı'nın etekleri ve kuzey yamaç konumunda gerek kaçak kazılar gerekse yol yapımı çalışmaları sonucu ortaya çıkarıldığı ifade edilen mezar küpü parçaları ve kemik kalıntılarına rastlanıldığı belirtilmekte ve bulunan küp parçalarının Harmanören'de İlk Tunç Çağı II (İTÇ II) evresindeki buluntular ile çağdaş olduğu söylenmektedir (Özsait, 2009: 360-361).

3.4.6.2. Düğer / Yarışlı Mezarlığı

Burdur ilinin Düğer köyü yakınında, Yarışlı Gölü'nün kuzeyinde yer aldığı Matcheld J. Mellink tarafından ifade edilen mezarlıkta, çoğunluğu İlk Tunç Çağı olan ve Orta Tunç Çağı'na ait pithos gömütlerin de görüldüğü belirtilmektedir (Mellink, 1969a: 212; Uhri, 2006: 96-97).

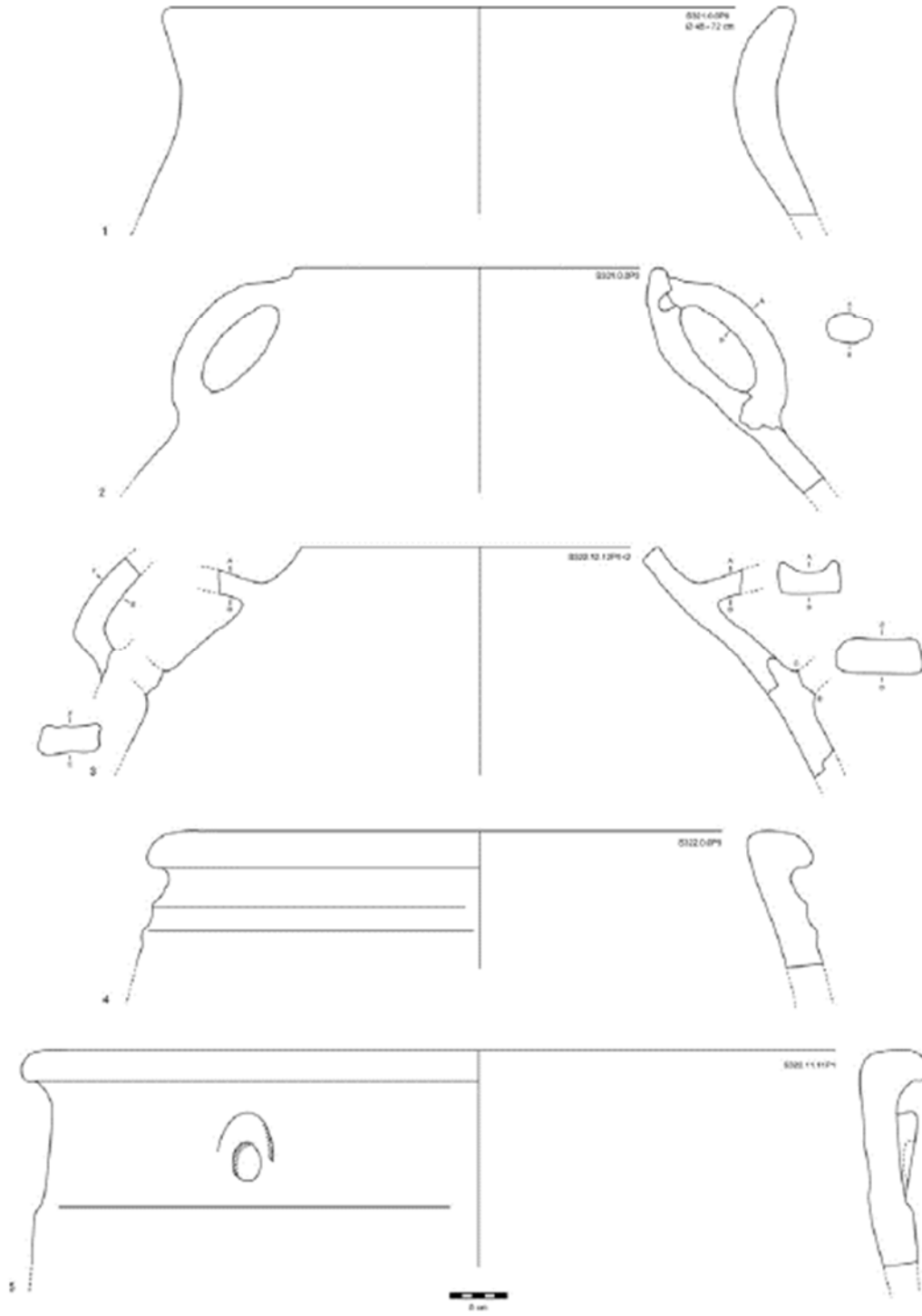
3.4.6.3. Gavur Evi Tepesi

Burdur Ovası'nın kuzeybatı tarafında kaldığı ifade edilmiş olan Gavur Evi Tepesi höyüğüne 300 metre kadar uzaklıkta yer almaktadır (Vandam vd., 2013: 242). İlk olarak 1996 yılında Gavur Evi Tepesi höyüğü yakınlarında, Sagalassos ekibinin yüzey araştırması sırasında ele geçirilen pithos parçaları nedeni ile bir mezarlık olacağı ihtimalinin üzerinde durulmuştur (Vandam vd., 2013: 243). Taş ocağına yakınlığı sebebiyle, 2011 yılında ziyaret edildiğinde, söz konusu ocak çalışmasının yoğun tahribe sebep olarak, mezar bulgularına zarar verdiği görülmüştür (Kaptijn vd., 2012: 143-144; Vandam vd., 2013: 244). Ortaya çıkarılan sınırlı veriler kapsamında, 21 adet pithos mezarın yer aldığı saptanmıştır ve söz konusu bu pithoslar, kendi içerisinde 6 farklı tipte kategori edilmiştir (Resim 3.116.) (Vandam vd., 2013: 244). Pithos tipleri ve içerisinde yer alan mezar eşyaları bakımından mezarlıkta İlk Tunç Çağı II (İTÇ II) ve Orta Tunç Çağı (OTÇ) Dönemi'ne ait verilerinin saptandığı ifade edilmektedir (Vandam vd., 2013: 245). Bulguların saptanmış olduğu 1, 2 ve 3 olarak numaralandırılmış olan çukurlarda yapılan çalışmalar neticesinde, İTÇ II küplerinin 2 ve 3; Orta Tunç Çağı küplerinin de 1 ve 2 numaralı çukurlarda görüldüğü belirtilmektedir (Resim 3.117.) (Vandam vd., 2013: 245).

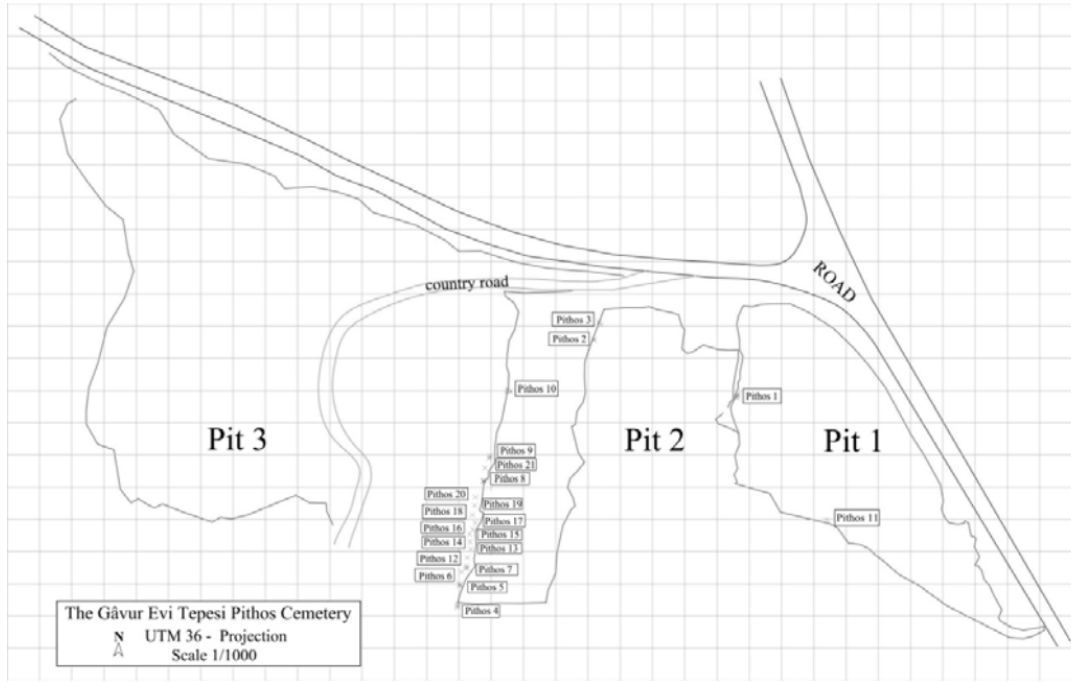
Küplerin ağız kısmı doğuya bakar şekildedir, hafif eğimli olarak yerleştirilmiş ve ağızları yassı taşlarla kapatılmıştır (Kaptijn vd., 2012: 144; Vandam vd., 2013: 245). Pithoslar içerisinde ele geçirilen mezar eşyaları içinde bezemeli olarak tek bir örnek ele geçirilmiştir ve üzerinde parmak baskısı görülmektedir (Vandam vd., 2013: 246).

İnsan kalıntılarından yola C-14 ve DNA analizleri için gereken verinin tamamen bozulduğu ifade edilmektedir (Vandam vd., 2013: 248). Mezar armağanlarına bakıldığında tümü pişmiş toprak kap olup, söz konusu el yapımı olan kapların pithosların dip kısımlarında yer aldığı görülmekte ve form olarak da kâse, gaga ağızlı testi ve çömleklerin yoğun olarak görüldüğü saptanmıştır (Resim 3.119.) (Kaptijn vd., 2012: 143-144; Vandam vd., 2013: 247-248).

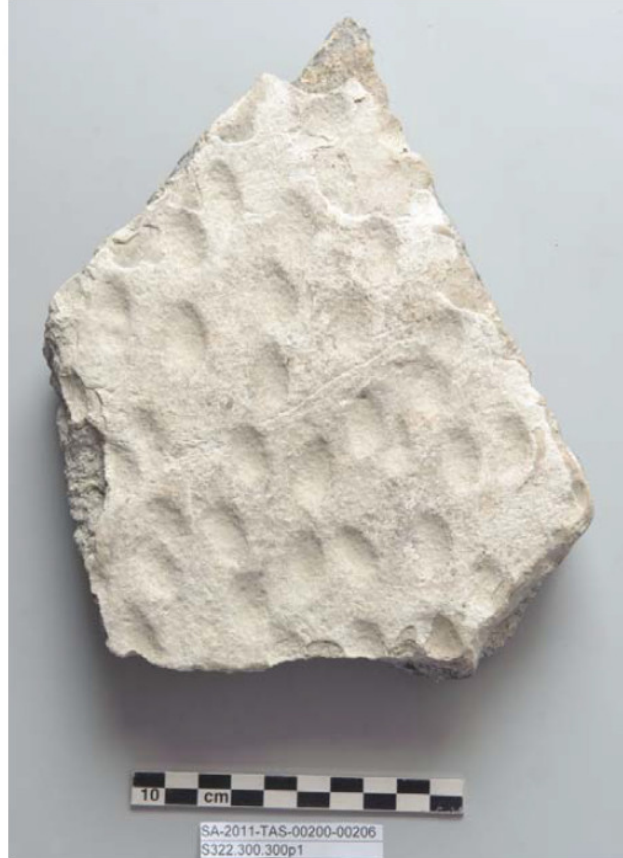

Resim 3.116. Tanımlanan pithos tipleri
Kaynak: (Vandam vd. 2013: 257, Fig. 4)

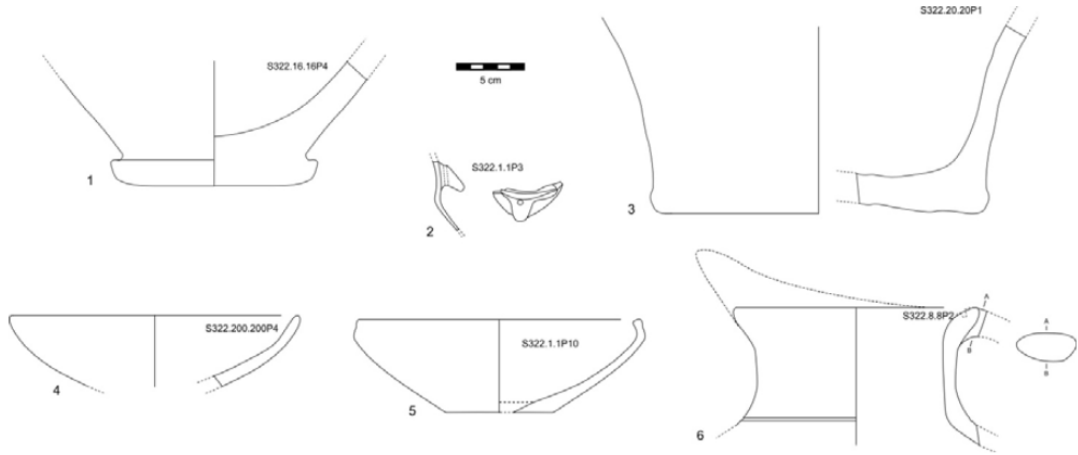
Resim 3.117. Alana açılmış olan çukurlar ve tespit edilen pithos mezarlar

Kaynak: (Vandam vd. 2013: 235, Map 2)

Resim 3.118. Bezemeli pithos parçası

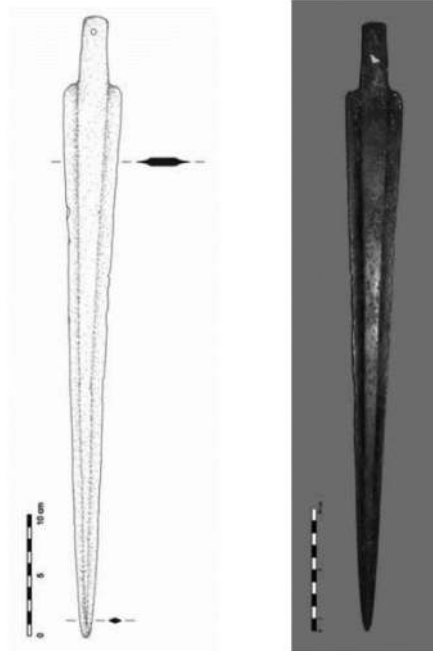
Kaynak: (Vandam vd. 2013: 258, Fig. 6)

Resim 3.119. Mezar armağanı pişmiş toprak kaplar
Kaynak: (Vandam vd. 2013: 258, Fig. 5)

3.4.6.4. Kılıçini Mağarası

Karain ve Öküzini Mağara kazıları ile 1993 yılı içerisinde bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, önceden tespit edilmiş olan mağaralara da bakılmıştır. (Yalçınkaya, 1995: 11; Uhri, 2006: 149). İlk Tunç Çağı II bulgusu verdiği belirtilen Kılıçini Mağarası'nın içerisinde, geniş salonların yer aldığından ve söz konusu bu salonlardan kafatası ve dağınık insan kemikleri ile pithos parçalarının ele geçtiği ifade edilmektedir (Keskin, 2018: 83-102). Aynı konumda ortaya çıkarılmış olan kılıç (Resim 3.120), hançer, saç halkası, süs iğnesi, üzeri bezemeli ağırşak ve bilek taşının mezarla ilişkisi olabileceği ifade edilmektedir. (Keskin, 2018: 85).

Resim 3.120. Kılıçini Mağarası'nda bulunan kısa kılıcın çizimi ve fotoğrafı
Kaynak: (Keskin, 2018: 101, Fig. 2-3.)

3.4.6.5. Kozluçay

Isparta ilinin Yalvaç ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kozluçay Köyü'nün Mezarlıkaltı Mevkii'nde Çayırıyolu konumunda yapılmakta olan yol çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan bir mezar küpü, Prof. Dr. Mehmet ÖZSAİT tarafından incelenmiştir (Özsait ve Şahin, 1998: 122; Uhri, 2006: 160). Ağzının, gövdesinin ve destek taşlarının kısmen görüldüğü, içinin toprak ile dolu olduğu; söz konusu küpün ağız yönünün doğuya bakar vaziyette olup, İlk Tunç Çağı'na tarihlendiği ifade edilmektedir (Özsait ve Şahin, 1998: 122; Uhri, 2006: 160).

3.4.6.6. Köşk Tepe

Köşk Tepe, Isparta ilinin Gönen ilçesinde Baladız Tren İstasyonu civarında yer almaktadır (Uhri, 2006: 79). Köşk Tepe'de Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu tarafından çalışmalar yapıldığı sırada, demiryolu üzerinde ağızları kısımlarının görüldüğü pithos mezarlardan bahsedilmektedir (Kansu, 1945: 281). Kansu, mezarlar dışında Bakır, Hitit ve Klasik Çağı olarak tanımladığı keramik varlığından bahsetmektedir. Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından aynı yerde 1950'li yıllarda araştırma yapıldığı ve söz konusu mezarlık alanını Kusura, Yortan ve Babaköy gibi yerlerde saptanmış olan mezarlarla benzerliğini söylemektedir (Uhri, 2006: 78-79).

3.4.7. Dönemsel Değerlendirme

İlk Tunç Çağı verileri bize, yerleşmelerde *ekstramural* mezarların ele geçirilmiş olmasına rağmen sayıca az tespit edilmeleri sebebiyle, olasılıkla, yerleşmelere ait *intramural* bir mezarlık kullanımının da var olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

İlk Tunç Çağı için Likya ve Pisidya bölgelerinde baskın olan mezar tipi pithos (küp) mezardır. Gerek pithosların ağız açıklıklarının yönü gerekse ağız kısımlarının dibe göre daha yukarıya doğru kaldırılması, bununla birlikte, ağızlarının pithos, çömlek veya yassı bir taş ile kapatılması gibi uygulamalar baz alındığında, bölgede ortak bir gömüt anlayışından söz edilebilir.

Mezar yerini belli etme uygulaması olabileceği öne sürülen, mezarın üzeri kapatıldıktan sonra dairesel taş sırası uygulanması Karataş-Semayük’de yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Harmanören’de (Göndürle) ve Bademağacı’nda da bu uygulamanın ele geçirildiği örneklerle rastlanılmıştır. Şunu belirtmekte fayda vardır ki, Harmanören’de Orta Tunç Çağı mezarlarında bu uygulamanın örtüm farkı olan benzerleri de karşımıza çıkmaktadır.

İskeletlerin duruş pozisyonunun hocker olduğu ve bu duruşun hali hazırda bölge için, erken dönemlerde de görüldüğü ve sürekli kullanılageldiği net bir şekilde söylenebilir. Çoklu gömüt uygulaması açısından bakıldığında, eş zamanlı (senkron) gömüt örnekleri ile farklı zamanlı (diakron) uygulamasının bölgede tercih edildiği açıkça görülmektedir.

Pithos mezarlarda ele geçirilmiş olan mezar eşyalarının, genellikle iç kısmında, iskeletin yayında yer aldığı görülmekle birlikte, pithosun dışına da mezar eşyalarının bırakıldığı izlenebilmektedir. Mezar eşyalarında, çoğunlukla kapların tercih edildiği söylenebilir. Sayıca daha az olmasına rağmen maden eserin de kendini hem hammadde hem de tipolojik olarak bir çeşitlilik ile gösterdiği açıkça görülmektedir. Bölgede görülen idoller açısından da belirli bir kültür bölgesi olarak değerlendirildiğini bilinmektedir (Sarı, 2012: 211-214).

Basit toprak mezarlar, bölgede Pithos ve çömlek mezarlardan sonra sayıca en fazla görülen mezar tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Karataş-Semayük’te 5 adet ve Kuruçay’da 1’i çoklu olmak üzere 4 adet mezar ortaya çıkarılmıştır. Bu tip mezarlarda bireyin *hocker* pozisyonunda olması ve yanlarında hediye bulunmaması durumu ortak özellik olarak gösterilebilir.

Son olarak, tek örnek şeklinde ortaya çıkarılmış olan mezar tipleri sırasıyla, oda mezar, taş sandık mezar ve taş kütle mezardır. Karataş-Semayük'te ortaya çıkarılmış olan 367 numaralı veyahut "AQ" olarak adlandırılan oda mezara bakıldığında, M. J. Mellink tarafından ünik bir örnek olarak belirtilmiş ve yönetici statüye sahip bir kişiye ait olabileceği üzerinde durulduğu görülmüştür. Bu mezar ile, Harmanören'de ortaya çıkarılmış olan anıtsal nitelikli olarak tanımlanan Mezar T5 için Anadolu'da başka örneği olmadığı ifade edildiği görülmektedir (Massa ve Şahoğlu, 2011: 168). Fakat kazılan alanı dışında mezarlığın sınırlarının tam olarak belli olmaması sebebiyle bu tür yaklaşımların üzerinde şüpheyile durulması gerekmektedir. Diğer örnekler bakımından, Harmanören'de ele geçmiş olan sandık mezar (Mezar P12) ve taş kütle mezarın (Mezar Ü4) da statü anlayışından ziyade, hafir tarafından farklılığı üzerinden bir değerlendirme yapılarak rapor edilmiştir. Keza bu kazının da devamının getirilmemesi ve mezarlık sınırlarının tam olarak bilinmemesi neticesinde, sahip olduğu özellikler bakımından görülen farklılıkları sıralamak dışında kesin bir şey söylemek, şu an için pek de mümkün olmayacaktır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Bölgemiz kapsamında yer alan yerleşim veya mağaralarda ortaya çıkarılmış olan mezar bulgularını, hafirlerin beyanı çerçevesinde tarafımızca ifade edilmiştir. Dönemsel değerlendirmelerin üzerinden bir kez daha geçilerek tarafımızca da düşünülen ifadelere yer verildikten sonra, söz konusu bulguların aynı dönem içerisinde, farklı bölgelerde görülenler ile mukayesesi gerçekleştirilecektir.

Neolitik Dönem verilerine bakıldığında, Öküzini Mağarası'nda görülen mağara içi mezarlık hariç, yerleşim dışında bir mezarlık alanının olması gerekliliği açıkça bölgede kazı çalışmaları yapan hafirler tarafından sıkça dile getirildiği görülmektedir. Basit toprak mezar ve *hocker* pozisyonunun söz konusu eldeki veriler çerçevesinde bölge dahilinde baskın olarak yer aldığı açıkça görülmektedir. Çoğunlukla bebek ve çocukların yerleşim içerisinde gömüldüğü görülürken, az sayı da olsa yetişkin gömütlerin yerleşim içerisinde gömülmesi bu kişilerin özel bir statüsü olabilme ihtimalini akla getirmektedir. Yön uyumunun sadece bir yerleşimde (Bademağacı – Erken Neolitik I evresi) tespit edildiğini dönemsel değerlendirmemizde ifade etmiştik. Genel olarak bu uyumun olmaması, mevcut dönem ve kapsam dahilinde olan sınırlar içerisinde, gelenek açısından önem arz eden bir seçenek olarak yer almadığı şeklinde değerlendirme yapılabilir.

Armağanlar konusuna geldiğimizde, Geç Neolitik Dönem olarak ifade edilen Öküzini Mağarası mağara içi mezar örneği dışında, diğer yerleşimlere bakıldığında, başlı başına bir yerleşimin bu uygulamayı genelleştirdiği görülmemekle birlikte, hafirlerin beyanına bakılarak, söz konusu bırakılan objelerin hediye olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Lakin bölgede farklı yerleşimlerde de dahi olsa, mağara içi mezarlarda görülenler ile az sayıda mezar içerisinde armağan olabilecek objelerin bırakılma örneğinin görülmesi, en azından bölgede mezar armağanı koyulma anlayışına sahip insanların var olduğunu düşünmemize yol açabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, eldeki bulguların sayıca az olması, bölge kapsamında genel bir değerlendirme yapılabilmesi açısından nihai bir sonuç sağlamamaktadır. Ancak veri azlığına rağmen Anadolu'da bilinen diğer Neolitik Dönem yerleşimlerinde görülen mezar bulguları bakımından mukayesenin yapılabilmesi için söz konusu elimizdeki sınırlı verinin kullanılması gerekmektedir.

Erken Kalkolitik Dönem tabakalarında görülen mezar bulgularına bakıldığında, ilk olarak *ekstramural* (yerleşim dışı) bir mezarlığın var olması gerekliliğinin tekrar üzerinden geçildiğidir. Bunun dışında basit toprak mezar tipi ve *hocker* pozisyonunun baskın olarak görülmesi, önceki dönemde görüldüğü gibi bu dönemde de devam etmektedir. Yön uyumu Hacılar'da bir evre dışında genel olarak görülmemekte, armağan bırakılması az da olsa örneklerle uygulanmış olduğu açıkça görülmektedir. Çoklu gömüt uygulamasının örneklerine de rastlanmıştır. Karain Mağarası'nda tipik bir Kalkolitik Dönem katmanı olarak nitelendirilen tabakada görülmüş olan *kremasyon* uygulaması ihtimal olarak ifade edilmektedir. Fakat ihtimaller dahilinde olsa da raporlarda geçmesinden dolayı tarafımızca tez içerisinde ele alınmıştır.

Geç Kalkolitik Dönem tabakalarına bakıldığında, bölgede mezar bulgusunun saptandığı tek yerleşim olarak Kuruçay'da bir değişimin yaşandığı açıkça görülmektedir. Çömlek mezar geleneği net bir şekilde yerleşimde uygulanmış; basit toprak mezar örneklerine de rastlanılmıştır. Neolitik Dönem'de olduğu gibi, erginleşmemiş çocukların söz konusu çömlek mezarlarla yerleşim içerisinde gömüldüğü görülmektedir. Fakat tek bir yerleşimde elde edilen bulgular bakımından bölge kapsamında genel bir değerlendirme yapılması, az önce de ifade ettiğimiz gibi bu durumu nihai bir açıklığa götürmediğinden pek de mümkün kılmamaktadır. Yalnızca çömlek mezar uygulamasının Kalkolitik Dönem'den sonra İlk Tunç Çağı'nda da bölgede uygulandığının görülmesi açısından, bölge kapsamında bir değişimin Geç Kalkolitik Dönem'den itibaren görüldüğü açıkça tarafımızca ifade edilebilmektedir. Diğer bölgelerde yer alan yerleşmelerle mukayese edilmesi bakımından eldeki sınırlı veri baz alınarak, tarafımızca bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır.

Son olarak, İlk Tunç Çağı bulgularından yola çıkılarak, yerleşim içi mezarların görülmesi ile önceki dönemlerde ihtimal dahilinde bir bakış açısıyla dile getirilmiş olan yerleşim dışı mezarlıkların arkeolojik olarak bu dönemde saptandığı açıkça görülmektedir. Likya ve Pisidya Bölgelerinde gerek yapılan arkeolojik kazılar gerekse yüzey araştırmalarından elde edilen bilgiler kapsamında, baskın mezar tipi olarak küp mezar geleneği ve *hocker* pozisyonunun uygulandığı net bir şekilde gözükmemektedir. Mezarların ağız kısımlarının yönlendirilmesi, hafifçe eğim sağlanmak istenmesi, ağız kısımlarının kapatılışında görülen uygulamalar gibi özellikler, belirli bir standart anlayış ile defin işleminin gerçekleştirilmesi, belli kurallara uyularak kapsamımız dahilinde olan

bölge çapında bir mezar geleneği anlayışının var olduğunu göstermektedir. Bölgede, eş zamanlı ve farklı zamanlı olarak çoklu gömüt anlayışının görüldüğü ve hatta “aile mezarı” niteliğine sahip olacak örneklerin var olduğu görülmektedir. Karataş-Semayük, Bademağacı ve Harmanören’de görülmekte olan mezarın üzerinin dairesel taş dizisi yapılmasının sebebi olarak ifade edilen mezar yeri belli edilmesi uygulaması, Likya ve Pisidya Bölgelerinde İlk Tunç Çağı açısından tercih edilen bir uygulama olarak gözükmektedir. Hatta Pisidya’da söz konusu uygulamanın Orta Tunç Çağı’nda da ufak değişimler geçirerek bu uygulamanın devam ettiği görülmektedir. Bunun dışında basit toprak mezar geleneğinin aynı dönem içerisinde kullanıldığı karşımıza çıkmaktadır. Bu mezarlardan farklı olarak, Karataş-Semayük’de yer alan 367 numaralı veya AQ olarak adlandırılmış olan oda mezar, Harmanören’de anıtsal nitelikli olarak ifade edilen Mezar T5; tek örnek olarak görülen sandık mezar (Mezar P12) ve taş kütle mezar (Mezar Ü4), bölgede farklı anlayışa sahip toplulukların da yer aldığı fikrini açıkça önümüze getirmektedir. Tek örnek olarak ele geçmiş olmaları üzerinden statü açısından bir değerlendirmenin yapılması, söz konusu mezar alanlarının sınırlarının tam olarak bilinmemesi, değerli eşyaların ortaya çıkmaması ve kazıların yapıldığı alanla sınırlı kalınması açısından mevcut “ünik” örnek ifadesine şüpheyi yaklaşımları gerekliliğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Armağanlar açısından değerlendirme yapıldığında, çanak çömleğin ağır bastığı, bunun dışında metal, taş ve pişmiş toprak eserlerin yoğun olarak tercih edildiği görülmektedir.

5. SONUÇ

Çanak Çömleksiz (Akeramik) Neolitik Dönem'e dair bölge kapsamında Hacılar'da yer alan kafatası kültü bulgusu dışında mezarlara rastlanılmaması, söz konusu dönem için ölü gömme gelenekleri açısından genel bir mukayese ve yorum yapabilmemizi imkânsız kılmaktadır.

Likya ve Pisidya Bölgeleri içerisinde saptanan Çanak Çömlekli Neolitik Dönem bulguları ile Anadolu'da çağdaş dönemlerde yer alan diğer yerleşimlere bakıldığında, baskın olarak basit toprak mezar tipinin gözükmesi, *hocker* pozisyonu ve *inhumasyon* gömme biçiminin uygulanması açısından bir ortaklık sergilemektedir (Tablo 5.1.). Anadolu'da Neolitik Dönem'in günümüze kadar çözölmeyi bekleyen en büyük sorularından biri olan yerleşim içerisinde yetişkin bireylerin çok az miktarda yer alması ve makul olarak bu sebeple bir yerleşim dışı mezarlığın olması gerekliliği fakat bulunamayışı, Likya ve Pisidya Bölgeleri için de geçerlidir (Lichter, 2018: 18-20). Mezar armağanları bakımından eldeki bulgular açısından genele bakıldığında Likya ve Pisidya Bölgeleri ile çağdaş yerleşimlerde de keramik ve taş eserlerin armağan olarak mezarlara bırakıldığı gözükmemektedir (Tablo 5.1.).

Kalkolitik Dönem verileri değerlendirildiğinde ise, tıpkı Neolitik Dönem'deki gibi yerleşimlerin ve saptanan mezarların az oluşundan dolayı söz konusu dönem için bölge hakkında kesin bir geleneğin yaşandığının söylenilmesi mümkün olmamaktadır.

Bölgede Erken Kalkolitik Dönem'de *intramural* konumda mezarlar, *hocker* pozisyonunun görülmesi, basit toprak mezar tipinin uygulanması ve armağan bırakılması açısından çanak çömleğin tercih edilmesi; çağdaş yerleşimlerle olan ortak özellikler arasında sayılabilmektedir (Tablo 5.2.). Bununla birlikte, Erken Kalkolitik Dönem tabakalarında ortaya çıkarılan mezar miktarının azlığı açısından bir *ekstramural* mezarlığın varlığı, söz konusu Likya ve Pisidya Bölgelerinde net olarak gözükmemektedir. Karain Mağarası'ndaki yarı-*kremasyon* gömüt uygulaması üzerine yapılan değerlendirmeden yola çıkılarak, Anadolu'da çağdaş ve hatta bir önceki Neolitik Dönem'de yapıldığı bilinen bu uygulamanın Kalkolitik Dönem içerisinde de görülmesi muhtemeldir.

Geç Kalkolitik Dönem’de Kuruçay, bölge dahilinde ölü gömme geleneklerinin saptanabildiği tek yerleşme olması açısından önem arz etmektedir. Söz konusu yerleşmede, *intramural* mezarlar, çömlek mezar tipinin ortaya çıkması ve birden fazla mezar tipinin aynı dönem içerisinde yer alması gibi uygulamalar çağdaş dönem yerleşmeleri ile karşılaştırdığımızda ortak özelliklerdendir (Tablo 5.3.). Buna dayanarak, yerleşim içerisinde yer alan az miktarda mezardan yola çıkılarak tıpkı Çanak Çömlekli Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem’deki gibi, söz konusu bu dönemde de *ekstramural* bir mezarlığın var olduğu ifade edilebilir. Burada dikkate değer bir başka konu, çağdaş yerleşmelerin aksine, mezarlarda armağanlara rastlanılmamasıdır.

İlk Tunç Çağı’na geldiğimizde yerleşim ve mezarlıkların sayısında genel bir artış gözlemlenmektedir. Yerleşim içi ve yerleşim dışı mezarlarından sadece biri görülebildiği gibi Karataş-Semayük’te izlenebildiği üzere konum olarak her ikisinin de saptandığı yerleşme karşımıza çıkmaktadır.

Likya ve Pisidya Bölgelerinde elde edilen arkeolojik veriler değerlendirildiğinde, Anadolu’da çağdaş yerleşmelerde saptanan ölü gömme gelenekleri ile ilgili verilerin fazlalığı açısından önceki dönemlere göre daha net olarak dönemsel mukayese ve genel bir değerlendirme yapılabilmektedir (Tablo 5.4, Tablo 5.5, Tablo 5.6., Tablo 5.7. ve Tablo 5.8.).

Genel olarak, İlk Tunç Çağı’nda Anadolu’da, pithos mezar tipinin baskın olduğu gözükmemektedir. Pithos mezarlar dışında, İlk Tunç Çağı dahilinde çömlek, taş sandık, oda ve basit toprak mezarın da Anadolu’da tercih edilen mezar tipleri olduğu izlenebilmektedir. Yerleşimlerde bazen tek bazen de aynı dönem içinde birden fazla gömüt biçiminin uygulandığı görülebilmektedir. Mezarlara bırakılan armağanlar incelendiğinde, keramik eser çeşitliliğinin yanında metal eser olarak kozmetik eşyası sayılan cımbızlar, balta ve hançer gibi silahlar, ziynet eşyası olarak, alınlık (*diadem*), bilezik, küpe ve kolyeler karşımıza çıkmaktadır. Mezarların içinde pişmiş topraktan yapılmış, ağırşak ve figürinler gibi buluntular karşılaşılrken, taş eserler arasında da balta, ok uçları, boncuk ve idollerin yer aldığı da görülmektedir.

Gömme biçimi olarak *inhumasyon* görülmektedir. *Hocker* pozisyonu Neolitik ve Kalkolitik Dönem mezarlarında görüldüğü gibi İlk Tunç Çağı'nda da baskın olarak kendini göstermektedir. Yön uyumu bakımından gerek iskeletlerin yatırılış eksenine gerekse pithosların ağız açıklıklarının doğuya bakar vaziyette konumlandırılmasının, diğer yönlerle nazaran daha fazla tercih edildiği gözükmemektedir. Bir genelleme yapılamamakla birlikte, çoklu gömüt örneklerine, hemen hemen bütün yerleşimlerde rastlanılmıştır.

Ortaya konulan arkeolojik veriler ışığında, İlk Tunç Çağı'nın genel perspektifinde görülmekte olan birçok özellik, çalışma kapsamı dahilinde olan Likya ve Pisidya Bölgelerinde yer alan yerleşmelerde de net olarak temsil edilmektedir. Bununla birlikte, Likya ve Pisidya Bölgelerinde karşımıza çıkan bir başka özellik olan mezar yerinin dairesel taş sıraları ile belli etme uygulaması, diğer bölgelerde yer alan çağdaş yerleşmelerde saptanmamıştır.

Sonuç olarak, arkeolojik verilerden yola çıkılarak, farklı bölgelerde Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem ve İlk Tunç Çağı içerisinde ölü gömme gelenekleri uygulamaları kapsamında görülen belli başlı özellikler, coğrafi bölgeler arasında belirli bir etkileşimin olduğunu göstermektedir. Halihazırda bilinmekte olan çanak çömlek, maden eser ve mimari gibi özelliklerle birlikte ölü gömme geleneklerinin de belirli bir rota ile bölgeler arasındaki bağlantılarla yayılmış; birebir veya ufak değişimlerle dönemler içerisinde sürdürülebilirliğini sağlamış olması kuvvetle muhtemeldir.

Tablo 5.1. Anadolu’da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem’de görülen ölü gömme gelenekleri

Mağara/ Höyük	Saptanan Mezarların Konumu	Mezar Tipi	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi
Bademağacı	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Boncuk (?)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Çatalhöyük	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Taş (alet ve kap)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Köşkhöyük	<i>Intramural</i>	Basit Toprak, Küp ve Taş Sandık	Keramik, deniz kabuğu, kemik (alet) ve taş (alet ve idol)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kuruçay	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik, aşık kemiği	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Fikirtepe	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik, kemik (alet) ve figürin	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Hacılar	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik, taş (kap, boncuk) ve kemik (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Höyücek	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	-	<i>Hocker</i>
Öküzini Mağarası	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik ve taş (idol ve boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>
Pendik	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Taş (boncuk) ve kemik (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Tepecik-Çiftlik	<i>Intramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek	Boncuk	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Yumuktepe	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik, taş (boncuk) ve değerli taşlar	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>

Tablo 5.2. Anadolu’da Erken Kalkolitik Dönem’de görülen ölü gömme gelenekleri

Mağara/Höyük	Saptanan Mezarların Konumları	Mezar Tipi	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi
Aktopraklık	<i>Intramural-Ekstramural</i>	Basit Toprak	Keramik ve taş (boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Can Hasan 1	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	-
Çavi Tarlası	<i>Intramural- Ekstramural</i>	Basit Toprak	Keramik ve taş (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Domuztepe	<i>Intramural</i>	Ölüm Çukuru (Death Pit)	-	<i>Inhumasyon</i>	-
Girikihacıyan	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Hacılar	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Köşkhöyük	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	Taş (boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	
Kurban Höyük	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kuruçay	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Tepecik-Çiftlik	<i>Intramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek	Keramik, taş (alet) ve kemik (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Tülkitepe	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	<i>Inhumasyon</i> <i>Kremasyon</i>	<i>Hocker</i>
Tülintepe	<i>Intramural</i>	Basit Toprak	-	<i>Inhumasyon</i>	-

Tablo 5.3. Anadolu’da Geç Kalkolitik Dönem’de görülen ölü gömme gelenekleri

Mağara/Höyük	Saptanan Mezarların Konumları	Mezar Tipi	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi
Alişar	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Küp Mezar	Keramik, taş ve kemik	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Alacahöyük	<i>İntramural</i>	Basit Toprak Mezar	Keramik ve metal (ziynet)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Barçınhöyük	<i>İntramural</i>	Çömlek Mezar	Kemik (boncuk)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Beycesultan	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek Mezar	-	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Çadır Höyük	<i>İntramural</i>	Çömlek ve Küp Mezar	Taş (süs eşyaları)	<i>İnhumasyon</i>	
Çamlıbel Tarlası	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek Mezar	-	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Gözlükule	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Küp Mezar	Keramik	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Güvercinkayası	<i>İntramural</i>	Çömlek Mezar	Taş (boncuk)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Hacnebi	<i>İntramural</i>	Çömlek ve Kil Sandık Mezar	-	<i>İnhumasyon</i>	<i>Dorsal</i>
Hasek Höyük	<i>İntramural</i>	Çömlek / Pithos ve Çukur Mezar	-	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
İlpınar	<i>İntramural-Ekstramural</i>	Basit Toprak Mezar	Keramik, kemik (alet) ve metal (alet)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Karkamış	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek Mezar	Keramik, taş (boncuk) ve metal (silah)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kazane	<i>İntramural</i>	Basit Toprak Mezar	-	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Korucutepe	<i>İntramural</i>	Küp Mezar	Taş (alet) ve metal (ziynet, silah)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kuruçay	<i>İntramural</i>	Çömlek ve Basit Toprak Mezar	Keramik (?) (Basit Toprak Mezar)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kuntpe	<i>İntramural</i>	Basit Toprak Mezar	Taş (kap)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kurban höyük	<i>İntramural</i>	Basit Toprak Mezar	Keramik	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Kuriki	<i>İntramural</i>	Taş Sandık, Küp ve Çukur Mezar	-	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Norşuntepe	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek Mezar	Taşın süs eşyaları	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Oylum Höyük	<i>İntramural-Ekstramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek Mezar	Taş alet	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Salat Tepe	<i>İntramural</i>	Basit Toprak ve Çömlek Mezar	Taş (süs eşyaları)	<i>İnhumasyon</i>	-
Samsat	<i>İntramural</i>	Basit Toprak, Çömlek ve Küp Mezar	Taş (Kap, boncuk)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>
Yarıkkaya	<i>İntramural</i>	Pithos Mezar	Metal (ziynet)	<i>İnhumasyon</i>	<i>Hocker</i>

Tablo 5.4. Batı Anadolu'da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri -I-

Mağara/Höyük	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Intramural</i>)	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Ekstramural</i>)	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi	Mezar/İskeletlerin Yatırılma Eksenini	Çoklu Gömüt Örneği	Mezarların Olası Kronolojisi
Ablath/Tepecik	-	Pithos, Çömlek ve Taş Sandık	Keramik ve metal (ziynet, obje)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı, Güney-Kuzey	+	İTÇ I-II
Aphrodisias	Pithos ve Çömlek	-	Keramik, metal (ziynet, boncuk), pişmiş toprak (ağırşak), deniz kabuğu ve taş (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II
Babaköy	-	Pithos ve Taş Sanduka	Keramik, metal (ziynet, silah), pişmiş toprak (ağırşak) ve taş (idol)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>	Doğu-Batı	-	İTÇ I-II-III
Bademağacı	Pithos ve Çömlek	-	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>		-	İTÇ II
Baklatepe	Pithos, Çömlek, Taş Sandık ve Basit Toprak	Pithos, Taş Sandık ve Basit Toprak	Keramik, metal (alet, ziynet ve silah) ve taş (idol)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ I-II
Bozcaada (Tenedos)	-	Taş Sandık ve Basit Toprak	Keramik, pişmiş toprak (ağırşak), metal (ziynet), taş eser, kemik (alet) ve deniz kabuğu	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>	-	+	İTÇ I
Çeşme-Boyalık	-	Pithos ve Oda	Keramik, pişmiş toprak (ağırşak, figürin), metal (ziynet) ve taş (idol)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ II
Çine-Tepecik	Pithos, Çömlek ve Basit Toprak	-	Keramik, metal (ziynet, silah), taş (boncuk, ziynet, idol) ve hayvan kemikleri	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ I
Demircihöyük	-	Pithos, Taş Sandık ve Basit Toprak	Keramik, metal (kap, alet, ziynet, silah), taş (boncuk), hayvan kemikleri, pişmiş toprak (ağırşak, figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı, GD-KB	+	İTÇ II
Dorak	-	Pithos ve Taş Sandık	Keramik ve metal (ziynet ve silah) ve taş (kap, ziynet, boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II-III
Eski Balıkhane	-	Pithos	Keramik ve metal (silah, ziynet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	-	İTÇ I
Gavur Evi Tepesi	-	Pithos	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	-	Doğu-Batı	-	İTÇ II
Gökhöyük	-	Pithos	Keramik, metal (silah), taş (biley taşı) ve pişmiş toprak (ağırşak, idol)	<i>Inhumasyon</i>	-	-	-	İTÇ II

Tablo 5.5. Batı Anadolu’da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri -II-

Magara/Höyük	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Intramural</i>)	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Ekstramural</i>)	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi	Mezar/İskeletlerin Yatırılma Eksenini	Çoklu Gömüt Örneği	Mezarların Olası Kronolojisi
Harmanören (Göndürle)	-	Pithos, Çömlek, Taş Sandık ve Taş Kütle	Keramik, metal (silah, ziynet ve alet), taş (idol) ve pişmiş toprak (ağırşak, figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II-III
İlipınar	-	Pithos ve Basit Toprak Mezar	Keramik, metal (alet) ve taş eser	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Kuzey-Güney	+	İTÇ I-II
İsasos	Taş Sandık	Taş Sandık	Keramik, taş (kap), metal (ziynet) ve pişmiş toprak (ağırşak)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	+	İTÇ II
Kaklık Mevkii	-	Pithos, Çömlek, Basit Toprak ve Taş Sandık Mezar	Keramik, metal (alet, obje), taş (boncuk, idol) ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon-Kremasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II-III
Karataş-Semayük	Pithos ve Çömlek	Pithos, Çömlek, Basit Toprak ve Oda	Keramik, metal (kap, silah, ziynet) ve taş (idol, topuz başı)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ I-II-III
Kuntepe	Çömlek, Basit Toprak ve Kaya Oyugu	-	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ I
Kuruçay	Basit Toprak	-	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	+	İTÇ II
Kusura	Pithos, Çömlek ve Oda	Pithos, Çömlek, Taş Sandık ve Basit Toprak	Keramik ve metal (ziynet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ I-II
Küçükhöyük	-	Pithos, Çömlek ve Taş Sandık	Keramik, metal (ziynet ve silah) ve taş (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	-	İTÇ II
Küllüoba	Pithos, Çömlek ve Basit Toprak	-	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ II
Laodikeia	-	Pithos, Çömlek ve Basit Toprak	Keramik, pişmiş toprak (ağırşak) ve taş (alet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ
Troya	Çömlek, Taş Sandık ve Basit Toprak	-	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ I-II
Ulucak	-	Pithos ve Çömlek	Keramik, metal (ziynet), taş ve pişmiş toprak (ağırşak)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	-	İTÇ I-II-III
Yeşilova	-	Pithos ve Çömlek	Keramik, metal (ziynet ve silah) ve pişmiş toprak (ağırşak)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ I

Tablo 5.6. Orta Anadolu’da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri

Mağara/Höyük	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Inhumural</i>)	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Ekstremural</i>)	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi	Mezar/İskeletlerin Yatırılma Eksenleri	Çoklu Gömüt Örneği	Mezarların Olası Kronolojisi
Ablatlıbel	Pithos ve Taş Sandık	-	Keramik, metal (kap, alet, boncuk, ziynet, silah) ve taş (idol)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	KD-GB, GD-KB	+	İTÇ II
Alacahöyük	Pithos, Çömlek, Taş Sandık, Basit Toprak ve Oda	-	Keramik, metal (silah, alet, ziynet), taş (idol), pişmiş toprak (figürin), ahşap eser ve hayvan kemikleri	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Batı-Doğu, Doğu-Batı, Kuzey-Güney	+	İTÇ I-II-III
Alışar	Pithos, Çömlek, Taş Sanduka, Ahşap Sanduka ve Basit Toprak	-	Keramik ve metal (ziynet)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ II
Balıbağ	-	Pithos, Taş Sandık ve Basit Toprak	Keramik, metal (ziynet, alet, silah) ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	KB-GD, Güney-Kuzey, Kuzey-Güney, Batı Doğu, KB-GD, KD-GB, GB-KB	+	İTÇ III
Çadır	Pithos, Çömlek ve Basit Toprak	-	-	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ I-III
Horoztepe	Basit Toprak	Oda	Keramik, metal (kap, ziynet, alet), taş (alet), ahşap eser ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	GD-KB	-	İTÇ III
İkiztepe	Çömlek ve Basit Toprak	Basit Toprak	Keramik, metal (silah, alet, ziynet, boncuk), taş (alet, boncuk), ahşap (boncuk), kemik (alet) ve pişmiş toprak eser (ağırşak ve figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>	GD-KB, Doğu-Batı, Batı-Doğu, Güney-Kuzey, Kuzey-Güney, KB-GD, GB-KD	+	İTÇ II-III
Kalınkaya	Pithos, Taş Sandık ve Basit Toprak	-	Keramik, metal (silah), taş (idol) ve kemik eser	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ
Kestel	Pithos	-	Keramik, metal (alet, silah) ve hayvan kemikleri	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	+	İTÇ
Küllepe	Pithos, Kuyu, Taş Sandık ve Basit Toprak	-	Keramik, metal (ziynet, boncuk), taş (idol) ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	-	-	İTÇ II
Ovaören Taşhöyük	Pithos, Çömlek, Taş Sandık, Basit Toprak ve Kuyu	-	Keramik, taş eser, hayvan kemikleri ve pişmiş toprak (ağırşak)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	GD-KB, Batı-Doğu, Kuzey-Güney, KB-GD	+	İTÇ I-II-III
Resuloğlu	Pithos, Çömlek, Taş Sandık ve Basit Toprak	Pithos, Çömlek, Taş Sandık, Kerpiç Sandık ve Basit Toprak	Keramik, metal (kap, alet, ziynet, boncuk, silah), taş (boncuk, topuz başı, idol) ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı, Batı-Doğu, GD-KB, GB-KD, Kuzey-Güney	+	İTÇ III
Salur	-	Pithos ve Basit Toprak	Keramik, metal (alet, ziynet) ve taş (boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Batı-Doğu, GB-KD, KB-GD, Kuzey-Güney, Güney-Kuzey	+	İTÇ

Tablo 5.7. Doğu Anadolu’da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri

Mağara/Höyük	Saptanan Mezar Tipleri (İntramural)	Saptanan Mezar Tipleri (Ektramural)	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi	Mezar/İskeletlerin Yatırılma Eksenini	Çoklu Gömüt Örneği	Mezarların Olası Kronolojisi
Arslantepe	Çömlek, Taş Sandık, Basit Toprak ve Çukur Oda	-	Keramik, metal (kap, ziynet, süs eşyası, silah), taş (boncuk) ve pişmiş toprak (figürin)	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı	+	İTÇ I-II
Alaybeyi	Basit Toprak	-	Keramik, taş (boncuk), deniz kabuğu (boncuk), kemik (ağırşak) ve hayvan kemikleri	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı, KD- GB, Kuzey-Güney, Batı-Doğu	-	İTÇ (?)
Değirmentepe	Pithos, Çömlek ve Taş Sandık	-	Keramik ve metal (ziynet)	İnhumasyon	Hocker	-	-	İTÇ I
Han İbrahim Şah	Pithos ve Basit Toprak	-	Keramik	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı	-	İTÇ I
Harman Yeri	-	Taş Sandık ve Basit Toprak	Keramik, metal (ziynet ve alet) ve taş (boncuk)	İnhumasyon- Kremasyon	Hocker		-	İTÇ (?)
Güzelova Höyük	Çömlek ve Basit Toprak	-	Keramik ve taş eser	İnhumasyon	Hocker	Güney-Kuzey	-	İTÇ II
Korucutepe	Çömlek ve Kerpiç Oda	-	Keramik, metal (kap, ziynet, silah, mühür) ve taş (boncuk)	İnhumasyon	Hocker	-	+	İTÇ I
Köşkerbaba	Pithos ve Çömlek	Pithos	Metal (ziynet)	İnhumasyon	Hocker	-	-	İTÇ III
Kuzeyhan Kalesi	-	Kurgan	-	-	-	-	-	İTÇ(?)
Norşuntepe	Çömlek ve Basit Toprak	-	Keramik ve hayvan kemikleri	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı	-	İTÇ I-II
Pulur/Sakıol	Pithos ve Basit Toprak	-	Keramik	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı	-	İTÇ II-III
Pulur Höyük			Pişmiş toprak (idol)	İnhumasyon	Hocker		+	İTÇ II
Sos Höyük	Basit Toprak/Çukur	-	Keramik, metal (ziynet), kemik eser, taş (boncuk) ve hayvan kemikleri	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı	-	İTÇ II-III
Şemsiyetepe	-	Taş Sandık	Keramik	İnhumasyon	Hocker	-	-	İTÇ II(?)
Tilkitepe	Pithos, Çömlek ve Basit Toprak	-	-	İnhumasyon	Hocker	Doğu-Batı	+	İTÇ I-II

Tablo 5.8. Güney Doğu Anadolu’da İlk Tunç Çağı yerleşimlerinde görülen ölü gömme gelenekleri

Mağara/Höyük	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Intramural</i>)	Saptanan Mezar Tipleri (<i>Ektramural</i>)	Görülen Mezar Armağanları	Gömme Biçimi	Gömme Tipi	Mezar/İskeletlerin Yatırılma Eksenini	Çoklu Gömüt Örneği	Mezarların Olası Kronolojisi
Aşağı Salat Tepe	Çömlek	Taş Sanduka, Basit Toprak ve Taş Çevrili-Kapaklı	Keramik, metal (ziynet), taş (boncuk) ve kemik (idol)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	-	İTÇ I-II
Başur	Taş Sanduk	Taş Sanduk	Keramik, metal (ziynet, alet, silah), taş (boncuk) ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon-Kremasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ I
Birecik	-	Pithos, Çömlek ve Taş Sanduk	Keramik, pişmiş toprak (figürin, müdür), metal (ziynet, silah, alet) ve taş (boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ I-II
Gedikli Karahöyük	Pithos, Çömlek, Taş Sanduk, Basit Toprak ve Oda	-	Keramik, metal (ziynet, alet), taş (alet, boncuk) ve kemik eser	<i>Inhumasyon-Kremasyon</i>	<i>Hocker-Dorsal</i>	Doğu-Batı, Batı-Doğu, GB-KD, KB-GD, Güney-Güney	+	İTÇ I-II-III
Girnavaz	Çömlek, Basit Toprak ve Taş Sanduk	-	Keramik, metal (silah, ziynet, alet), taş (boncuk), deniz kabuğu	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı, Batı-Doğu, Kuzey-Güney	+	İTÇ I-II-III
Gre Virike	Pithos, Çömlek, Taş Sanduk, Kerpiç Sanduk, Basit Toprak ve Oda	-	Keramik, metal (alet, ziynet, silah), taş (boncuk, silah) ve deniz kabuğu	<i>Inhumasyon</i>	-	Doğu-Batı Batı-Doğu	+	İTÇ II-III
Hacınebi	-	Pithos, Çömlek, Taş Sanduk, Kerpiç Sanduk ve Basit Toprak	Keramik, metal (alet) ve taş (boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	-	GD-KB, KD-GB, Doğu-Batı	-	İTÇ I
Hasek Höyük	Pithos, Çömlek, Taş Sanduk ve Basit Toprak	Pithos ve Taş Sanduk	Keramik, metal (ziynet, silah, asa) ve taş eser	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ I-III
Kargamış	Pithos ve Taş Sanduk	Taş Sanduk	Keramik, metal (alet, ziynet, silah) ve taş	<i>Inhumasyon</i>	-	-	+	İTÇ I
Kuriki	Çömlek, Taş Sanduk, Kerpiç Sanduk ve Basit Toprak	-	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Kuzey-Güney	-	İTÇ I
Lidar	Basit Toprak	Taş Sanduk, Basit Toprak ve Oda	Keramik, metal (ziynet, alet) ve taş (boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II
Oylum Höyük	Pithos, Çömlek, Taş Sanduk, Oda ve Basit Toprak	-	Keramik, metal (alet, ziynet, silah) ve taş (alet ve boncuk)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	KD-GB, GB-KD, Kuzey-Güney, Doğu-Batı	+	İTÇ I
Şaraga Tilbeşar	Çömlek	Taş Sanduk ve Basit Toprak	Keramik	<i>Inhumasyon</i>	-	Doğu-Batı	-	İTÇ I
	Pithos, Basit Toprak ve Oda	-	Keramik, metal (alet ve silah), hayvan kemigi ve pişmiş toprak (ungurak)	<i>Inhumasyon-Kremasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II-III
Tiftiş	Pithos, Çömlek, Taş Sanduk ve Oda	Pithos, Çömlek ve Taş Sanduk	Keramik, metal (silah, ziynet, alet), taş (boncuk ve idol), deniz kabuğu (boncuk) ve pişmiş toprak (figürin)	<i>Inhumasyon</i>	<i>Hocker</i>	Doğu-Batı	+	İTÇ II-III

KAYNAKÇA

- Aktaş, A.** (2019). *Harmanören (Göndürle) Mezarlığı Metal Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Aydın, Y.** (2018). Karain Mağarası Tayacian Alet Endüstrisi Tekno-Tipolojisi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58(2), 1327-1346.
- Becks, R., & Becks, A.** (2013). Girmeler Mağarası-Lykia'da Bir Kalkolitik Dönem Yerleşimi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 166-183.
- Becks, R., Becks, A., & Metin H.** (2016). Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33(1), 267-286.
- Bienskowski, P. A.** (1982). Some Remarks on the Practice of Cremation in the Levant, *Levant*, 14(1), 80-89.
- Bilgi, Ö.** (1988). İkiztepe Kazılarının 1986 Dönemi Sonuçları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 8(1), 169-179.
- Bilgi, Ö.** (2004). İkiztepe Mezarlık Kazıları ve Ölü Gömme Gelenekleri. 2000-2002 Dönemleri, *Anadolu Araştırmaları*, 17(1), 25-50.
- Bordaz, L. A.** (1978). *The Metal Artifacts from The Bronze Age Excavations at Karatas-Semayük, Turkey and Their Significance in Anatolia The Near East, and The Aegean*. (Unpublished Dissertation). Bryn Mawr College, Michigan.
- Bowler, J. M. vd.,** (1970). Pleistocene human remains from Australia: a living site and human cremation from Lake Mungo, western New South Wales, *World Archaeology*, 2(1), 39-60.
- Bulut, H.** (2016). Öküzini Mağarası Kemik Aletleri: Tekno-Tipolojik Analizler, *Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi*, 2, 83-105.
- Büyükkarakaya, A. M., & Aksoy, E. B.** (2019), *Memento Mori: Ölüm ve Ölüm Uygulamaları*, Ege Yayınları.
- Çalık, E. D.** (2019). *Neolitik Dönemde Pisidya / Göller Bölgesi Mimari ve Çanak Çömlek Geleneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Duru, R.** (1986). Hacılar Nekropolünü Arama Çalışmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 4, 335-338.

- Duru, R.** (1994). *Kuruçay Höyük I: 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Dönemi Yerleşmeleri.* Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Duru, R.** (1996). *Kuruçay Höyük II: 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri.* Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Duru, R.** (1999). Bademağacı Kazıları 1997, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 20(1), 115-129
- Duru, R.** (2000a). Bademağacı Kazıları 1998, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 21(1). 109-116.
- Duru, R.** (2000b). Bademağacı Kazıları 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu, *Belleten*, 239(LXIV), 187-212.
- Duru, R.** (2002). Bademağacı 2000-2001 Yılları Çalışma Raporu, *Belleten*, 246(LXVI), 549-575.
- Duru, R.** (2004). Bademağacı Kazıları 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu, *Belleten*, 252(LXVIII), 519-539.
- Duru, R.** (2008). *MÖ 8000'den MÖ 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı.* Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Duru, R.** (2016). *Tarımdan Yazıya Burdur Yöresi ve Yakın Çevresinin Altıbin Yılı (MÖ 8000-MÖ 2000.* Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2002). Bademağacı Kazıları 2000, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 23(1), 237-244.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2004). Bademağacı Kazıları - 2002, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 25(1), 297-302.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2005). *Höyücek: 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları.* Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2006). Bademağacı Kazıları 2004, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 27(2), 439-440.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2008). Bademağacı Kazıları 2004, 2005 ve 2006 Yılları Çalışma Raporu, *Belleten*, 263(LXXII), 193-214.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2010a). Bademağacı 2009 Yılı Kazıları, *ANMED*, 8, 15-21.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2010b). Bademağacı Höyüğü'nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi – I, *TÜRSAB Dergi*, 306, 14-20.

- Duru, R., & Umurtak, G.** (2011a). Bademağacı Kazıları 2009 Yılı Çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 32(1), 438-445.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2011b). Bademağacı Höyüğü'nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi – II, *TÜRSAB Dergi*, 307, 30-37.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2011c). Bademağacı 2010 Yılı Kazıları, *ANMED*, 9, 7-15.
- Duru, R., & Umurtak, G.** (2019). *Bademağacı Höyüğü Kazıları. Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri I.* Ege Yayınları.
- Efe, T.** (2002). Batı Anadolu Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı, *Arkeoatlas*, 2, 94-129.
- Ekmen, H.** (2012). Yeni Veriler Işığında Başlangıcından M.Ö. II. Binin Sonuna Kadar Anadolu'da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 23-49.
- Ensert, H. K.** (1995). *Erken Tunç Çağı Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Oylum Höyük Mezarları.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdal, Y. S.** (2002). Bakla Tepe Geç Tunç Çağı Mezarından Gün Işığına Çıkarılan Yanmış İnsan İskelet Kalıntılarının Antropolojik Analizi, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 115-130.
- Esin, U.** (2000). Aşıklı Höyük Kurtarma Kazıları, Oktay Belli (Ed.), *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 20-28.
- Eslick, C.** (2009). *Elmalı-Karatas V: the Early Bronze Age Pottery of Karatas: Habitation of Deposits.* Archaeopress, London.
- Günay, I., Şarbak, A., & Ersoy, A.** (2011). Aşağı Salat Erken Tunç I İskeletlerinin Antropolojik Analizi, *Tübbav Bilim Dergisi*, 3(4), 230-239.
- Haddow D. S., & Knüsel, J. C.** (2017). Skull Retrieval and Secondary Burial Practices in the Neolithic Near East: Recent Insights from Çatalhöyük, Turkey, *Bioarchaeology International*, 1, 52-71.
- Hausler, A.** (2000). Zu den Kulturbeziehungen Südosteuropas im Neolithikum und Äneolithikum im Lichte der Bestattungssitten., *Germania*, 78(2), 319-354.
- Hodder, I.** (2006). *Çatalhöyük: Leopardın Öyküsü.* (Çev.) Dilara Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Kansu, Ş. A.** (1945). Isparta, Burdur İlleri Çevresinde T.T.K. Adına 1944 Haziran'ında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına Dair İlk Rapor, *Belleten*, 34(IX), 278-281.
- Kaptijn, E. vd.,** (2012). Burdur Ovası'nda İskân: 2010 ve 2011 Sagalassos Projesi Yüzey Araştırmaları, *ANMED*, 10, 142-147.
- Karatekin, M.** (2019). *Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkolitik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kartal, M.** (2002). Öküzini Mağarası, *Arkeoatlas*, 1, 61.
- Kaya, D.** (1994). 1992 Yılı Gündürle Erken Tunç Çağı Mezarlığı Kurtarma Kazısı, *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 4, 129-146.
- Keskin, L. H.** (2018). Kılıçini Mağarası (Antalya) Buluntusu Işığında MÖ. 3. Binyıl Sonuna Kadar Anadolu Kılıçlarının Gelişimi: Tipolojik ve Fonksiyonel bir Analiz, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36,
- Kırkıll, D.** (2019). *Anadolu Kalkolitik Dönemi'nde Ölü Gömme Uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Korthhold, B. H., & Tanrıver, Ö.** (2016). Antik Kaynaklar, Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nin Kültürel Kimliği, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 65(38), 27-49.
- Leroi-Gourhan, A.** (1975). The Flowers Found with Shanidar IV, a Neanderthal Burial in Iraq, *Science*, 190, 562-564.
- Lichter, C.** (2016). Burial Customs of the Neolithic in Anatolia – An Overview, *Anatolian Metal*, VII, 71-84.
- Lichter, C.** (2017). The Transition from the Mesolithic to the Neolithic Between Western Anatolia and the Lower Danube: Evidence from Burial Customs, Agathe Reingruber, Zoi Tsirtsoni and Petranka Nedelcheva (Ed.), *Going West? The Dissemination of Neolithic Innovations between the Bosphorus and the Carpathians*, 3, 113-122.
- Lichter, C.** (2018). Neolitik Dönem'de Anadolu'da Ölüm, *Aktüel Arkeoloji*, 68, 24-35.

- Massa, M., & Şahoğlu, V.** (2011). Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri, Vasıf Şahoğlu ve Peggy Sotirakopoulou (Ed.), *Karşıdan Karşıya: M.Ö. 3 Bin'de Kiklatlar ve Batı Anadolu*, Mas Matbaacılık, İstanbul, 164-171.
- Mellaart, J.** (1970). *Excavation at Hacilar*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Mellink, M. J.** (1964). Excavations at Karataş-Semayuk in Lycia, 1963, *American Journal of Archaeology*, 68(4), 269-278.
- Mellink, M. J.** (1965). Excavations at Karatas-Semayük in Lycia, 1964, *American Journal of Archaeology*, 69(3), 241-251.
- Mellink, M. J.** (1967). Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1966, *American Journal of Archaeology*, 71(3), 251-267.
- Mellink, M. J.** (1968). Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1967, *American Journal of Archaeology*, 72(3), 243-263.
- Mellink, M. J.** (1969a). Archaeology in Asia Minor, *American Journal of Archaeology*, 73(2), 203-227.
- Mellink, M. J.** (1969b). Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968, *American Journal of Archaeology*, 73(3), 319-327.
- Mellink, M. J.** (1970). Excavations at Karataş-Semayük and Elmali, Lycia, 1969, *American Journal of Archaeology*, 74(3), 245.
- Özbaşaran, M.** (2000). Musular 1998 Yılı Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 21(1), 81-92.
- Özbek, M.** (1993). Aşıklı Höyük Neolitik Çağ İnsanları, *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 8, 201-212.
- Özbek, M.** (2000), Öküzini İnsanlarının Antropolojik Analizi, *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 15, 127-144.
- Özdoğan, A.** (1999). Çayönü, Nezih Başgelen ve Mehmet Özdoğan (Ed.), *Neolithic in Turkey. The Cradle of Civilization*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 35-63.
- Özdoğan, M.** (2002). Adım Adım Yerleşik Yaşam, *Arkeoatlas*, 1, 58-63.
- Özsait, M.** (1983). Pisidya Bölgesi'nde Yeni Prehistorik İskân Yerleri II, *Anadolu Araştırmaları*, 9, 133-166.

- Özsait, M.** (1995). 1993 Yılı Harmanören Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 16(2), 153-174.
- Özsait, M.** (1997). 1995 Yılı Harmanören Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 18(1), 457-474.
- Özsait, M.** (1998). 1996 Yılı Harmanören Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 19(1), 616-626.
- Özsait, M.** (1999). 1997 Yılı Harmanören (Göndürle) Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 20(1), 467-483.
- Özsait, M.** (2000). 1998 Yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 21(1), 371-380.
- Özsait, M.** (2002). 1999-2000 Yılları (Göndürle Höyük) Harmanören Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 23(1), 327-340.
- Özsait, M.** (2003a). 2001 Yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 24(1), 307-318.
- Özsait, M.** (2003b). Les Fouilles du Cimetière de Göndürle Höyük a Harmanören, *Anatolica*, XXIX, 87-102.
- Özsait, M.** (2004). 2002 Yılı Harmanören Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 25(2), 441-450.
- Özsait, M.** (2005). 2003 Yılı Harmanören-Göndürle Höyük Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 26(2), 319-330.
- Özsait, M.** (2006). 2004 Yılı Harmanören-Göndürle Höyük- Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 27(2), 311-320.
- Özsait, M.** (2007). 2005 Yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 28(2), 613-624.
- Özsait, M.** (2008). Burdur, Isparta ve Antalya Yüzey Araştırmaları 2007, *Anmed*, 6, 105-111.
- Özsait, M.** (2009). 2007 Yılı Burdur, Isparta ve Antalya İlleri Yüzey Araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 26(2), 357-372.
- Özsait, M., & Özsait, N.** (2012). 2010 Yılı Isparta ve Burdur İlleri Yüzey Araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 29(2), 281-304.

Özsait, M., & Şahin, H. (1998). 1996 Yılı Isparta ve Çevresi Yüzey Araştırmaları, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 15(2), 121-143.

Özterzi, S. (2011). *Anadolu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönemdeki Mezar Tiplerinin ve Ölü Gömme Geleneklerinin Sosyokültürel Açından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Parlıtı, U. (2019). *MÖ III. Binyıl Doğu Anadolu Bölgesi'nin Ölü Gömme Gelenekleri ve Mezar Tipleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Pearson, M. P. (1999). *The Archaeology of Death and Burial*. Texas A&M University Press, Texas.

Reingruber, A. (2017). The Transition from the Mesolithic to the Neolithic in a Circum-Aegean Perspective: Concepts and Narratives, Apostolos Sarris, Evita Kalogiropoulou, Tuna Kalaycı and Lia Karimali (Eds.), *Communities, Landscapes, and Interaction in Neolithic Greece: Proceedings of the International Conference, Rethymno 29-30 May, 2015*. International Monographs in Prehistory, USA, 8-26.

Roodenberg, J. (1981). Hayaz Höyük Kazısının İlk Sonuçları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3, 93-94.

Sarı, D. (2012). İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi, *MASROP E-Dergi*, 7, 112-249.

Selover, S., & Durgun, P. (2019). Reexamining Burial and Cemeteries in Early Bronze Age Anatolia, Sharon R. Steadman and Gregory McMahon (Ed.), *The Archaeology of Anatolia, Volume III: Recent Discoveries (2017-2018)*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 271-289.

Silistireli, U. (1983). Pınarbaşı ve Köşk Höyükleri, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 5, 81-85.

Silistireli, U. (1986). 1985 Köşk Höyüğü, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 8(1), 173-179.

Solecki, R. S. (1975). Shanidar IV, a Neanderthal Flower Burial in Northern Iraq, *Science*, 190, 880-881.

Stewart, J. R. (1937), "The Cemetery", *Archaeologia*, 86, 54-64.

Şenyürek, M. (1958). Antalya Vilayetinde Öküzini'nde Bulunan Bir İnsan İskeletinin Tetkiki, *Belleten*, 88(XXII), 465-490.

- Takaoglu, T., & Korkut, T.** (2019). M.Ö. 9. Bin Yıl Sonunda Girmeler Mağarası, Aydın Erön ve Emre Erdan (Ed.), *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, Bilgin Kültür Sanat, Ankara, 485-500.
- Taşkıran, H.** (1994). Karain Çevresinde Yeni Bir Mağara: Boynuzluin (Bibiş Mağarası), *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 11, 227-236.
- Taşkıran, H.** (2002), Karain Mağarası, *Arkeoatlas*, 1, 50.
- Taşkıran, H. vd.**, (2017), “2015 Yılı Karain Mağarası Kazıları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 38(1), 521-538.
- Topbaş, A., Efe, T., & İlaşlı, A.** (1998). Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and The Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii, *Anatolia Antiqua*, 6, 21-94.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük** [Erişim: 20.11.2020, <http://www.sozluk.gov.tr>]
- Uğurlu, E.** (2000). Lykia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri Üzerine Genel Bir Bakış, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 359-388.
- Uhri, A.** (2006). *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uhri, A.** (2010). *Anadolu'da Ölümün Tarihöncesi: Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri*. Ege Yayınları.
- Ünan, S.** (2010). *Samsun ve Çevresi Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Adetleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Ünlüsoy, İ.** (1993). Isparta ili Atabey İlçesi Harmanören (Göndürle) Kurtarma Kazısı 1989-1991, *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 3, 291-322.
- Ünlütürk, Ö.** (2015). Olay Yerine Adli Arkeolojik Yaklaşım ve Gömü Tipinin Önemi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 30, 61-74.
- Vandam, R. vd.**, (2013). The Bronze Age Cemetery of Gavur Evi Tepesi, Southwestern Turkey, *Anatolica*, 39, 241-259.
- Warner, J. L.** (1994). *Elmalı-Karataş II: The Early Bronze Age Village of Karataş*. Bryn Mawr, Philadelphia.
- Wheeler, T. S.** (1973). *The Early Bronze Age Burial Customs of Karatas-Semayük*. (Unpublished Dissertation). Bryn Mawr College, Philadelphia.

Wheeler, T. S. (1974). Early Bronze Age Burial Customs in Western Anatolia, *American Journal of Archaeology*, 78(4), 415-425.

Yalçinkaya, I. (1986a). 1985 Yılı Karain Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 8(1), 21-37.

Yalçinkaya, I. (1986b). Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları 1984, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 429-447.

Yalçinkaya, I. (1988). Karain Mağarasının Anadolu İskân Tarihindeki Yeri ve Önemi, *Erdem*, 10(4), 39-52.

Yalçinkaya, I. (1995). Karain Kazıları, 1993, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 16(1), 1-25.

Yalçinkaya, I. (1996). Öküzini 1993 ve 1994 Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 17(1), 21-47.

Yalçinkaya, I. vd., (1997). 1990-1995 Öküzini Kazıları (Tardiglasier Yerleşimleri), *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 18(1), 11-16.

Yalçinkaya, I. vd., (1998). 1995 ve 1996 Yılları Öküzini Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 19(1), 47-71.

Yalçinkaya, I. vd., (1999). 1997 Yılı Öküzini Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 20(1), 39-54.

Yalçinkaya, I. vd., (2000). 1998 Yılı Öküzini Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 21(1), 29-36.

Yalçinkaya, I., & Özçelik, K. (2012). Karain Mağarası'nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik'inin Değerlendirilmesi, *Adalya*, XV, 1-12.

Yalçinkaya, I. vd., (2014). 2012 Yılı Karain Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 35(1), 233-252.

Yalçinkaya, I. vd., (2016). 2014 Yılı Karain Mağarası Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 37(1), 235-252.

Yalçın, Ü., & Yalçın G. H. (2018). Könige, Priester oder Handwerker? Neues über die frühbronzezeitlichen Fürstengräber von Alacahöyük, Ünsal Yalçın (Ed.), *Anatolian Metal VIII, Eliten–Handwerk–Prestigegüter*, Dt. Bergbau Museum, Bochum, 91-122.

Yaman, İ. D. (2011). Karain Mağarası B Gözü'nün Jeolojik ve Arkeolojik Stratigrafisi, Harun Taşkiran, Metin Kartal, Kadriye Özçelik, Makbule Beray Kösem ve Gizem Kartal (Ed.), *Işın Yalçinkaya'ya Armağan*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 245-262.

Yaman, İ. D. (2013). *Orta Paleolitik Dönem’de Sedimentoloji ve Yontma taş Analizleri Işığında Karain Mağarası E ve B Gözleri Bağlantısı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yener, A., & Atvur, O. (2002). Antalya Düzlüğünde Bir Tepecik: Gökhöyük, *Arkeoloji ve Sanat*, 108, 13-20.

Yılmaz, D. (2006). Erken Tunç Çağı’nda Güneydoğu Anadolu’da Oda Mezar Geleneği, *Anadolu*, 31, 57-69.

